TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARET MEVZUATI VE EKONOMİ POLİTİKALARI ARASINDAKİ UYUM SORUNLARINA İLİŞKİN BİR ANALİZ

Hazırlayan: Ali HACIOĞLU
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nural Yıldız

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin İktisat anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı için öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak hazırlanmıştır.

Edirne
Trakya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
2009

Tezin Adı: Türkiye'de Dış Ticaret Mevzuatı Ve Ekonomi Politikaları Arasındaki Uyum Sorunlarına İlişkin Bir Analiz

Hazırlayan: Ali HACIOĞLU

ÖZET

Türkiye' de 1980 sonrası süreçte ekonomi alanında büyük bir değişim yaşanmış ve ekonominin liberalleşmesi yönünde çok önemli adımlar atılmıştır. Ülkenin dışa açık bir ekonomik yapıya kavuşturulması için bu yönde politikalar benimsenmiş ve dış ticaret mevzuatı ile ilgili köklü düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Ancak ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların yanında politika yapıcı ve uygulayıcılar arasındaki yetki çatışması, bu alandaki uyuşmazlıkları kaçınılmaz hale getirmiştir. Söz konusu uyuşmazlıklara ilişkin değerlendirmelerin yapıldığı bu çalışmada, öncelikle ekonomi politikası, teori ve kavramların açıklanması biçiminde analiz edilmiştir. Sonrasında kapsam olarak son derece geniş ve karmaşık bir içeriğe sahip olan dış ticaret mevzuatı, basitleştirici ve bütünleştirici bir yol izlenerek hukuki çerçevede ele alınmıştır. Dış ticaret konusunda mevzuat kaynaklı sorunlara değinilmiş ve çözüm önerilerine yer verilmiştir. Son olarak ise, Türkiye' de ekonomi politikası uygulamalarının dış ticaret mevzuatı ile etkileşimi incelenmiştir.

Anahtar Kavramlar: Ekonomi Politikası, Uluslararası Ticaret, Dış Ticaret Mevzuatı, Türkiye Ekonomisi

Name of Thesis: Foreign Trade And Economy Policies In Turkey Between The Legislation Compliance Problems On The Analysis

Prepared by: Ali HACIOĞLU

ABSTRACT

The time period after 1980, a major change in economic area was experienced and significant steps were taken towards having a liberal economy in Turkey. In order to obtain an open economic structure, some kinds of policies were adopted and radical arrangements about foreign trade rules and regulations were implemented. However, not only economical and political instabilities but also conflicts of authority between policy makers and policy implementers have made these conflicts in this field inevitable. Primarily in this study, which has evaluation of the conflicts in question, economic policy, theory and concept were defined and analyzed. Subsequently, foreign trade rules and regulations that have wide scope and complicated content were explained in a regulatory framework by following a simplifying and integrating way. Rules and regulations problems about foreign trade were mentioned and the solution proposals were discussed. In the last section, the interaction between applications of economic policies in turkey and rules and regulations about foreign trade was analyzed.

Key Words: Economy Policy, International Trade, The Laws Of Foreign Trade, Turkish Economy.

ÖZET …… i

ABSTRACT ……..ii

İÇİNDEKİLER …… iii

TABLOLAR LİSTESİ ……....vii

ŞEKİLLER LİSTESİ ……..ix

KISALTMALAR ……...x

GİRİŞ ……..1

I. BÖLÜM

1.EKONOMİ POLİTİKASI ……..3

1.1. Ekonomi Politikasının Tanımı ……. 3

1.2. Ekonomi Politikasının Amaçları ve Araçları …… 4

1.2.1. Ekonomi Politikasının Amaçları …….. 6

1.2.1.1. Üretimin Artırılması……...6

1.2.1.2. Fiyat İstikrarının Sağlanması ……6

1.2.1.3. İşsizliğin Azaltılması……6

1.2.1.4. Ödemeler Dengesinin Sağlanması……7

1.2.1.5. Kaynak Kullanımında ve Kaynak Dağılımında Etkinlik Sağlanması……7

1.2.1.6. Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması……7

1.2.2. Ekonomi Politikasının Araçları ……8

1.2.2.1. Maliye Politikası ……10

1.2.2.1.1. Maliye Politikasının Amaçları ……11

1.2.2.1.1. Maliye Politikasının Araçları…….. 12

1.2.2.2. Para Politikası……..14

1.2.2.2.1. Para Politikasının Amaçları……15

1.2.2.2.2. Para Politikasının Araçları……..15

1.2.2.3. Dış Ticaret Politikası……18

1.2.2.3.1. Dış Ticaret Politikasının Amaçları……19
1.2.2.3.2. Dış Ticaret Politikasının Araçları…….20

II. BÖLÜM

2.TÜRKİYE ‘ NİN DIŞ TİCARET MEVZUATI VE UYGULAMADA KARŞILAŞILAN SORUNLAR …….24

2.1. Dış Ticaret Mevzuatı……24
2.1.1. İlgili Kavramlar…….24
2.1.1.1. Mevzuat …….. 24
2.1.1.2. Kanunlar……24
2.1.1.3. Kanun Hükmünde Kararnameler……..25
2.1.1.4. Tüzükler……25
2.1.1.5. Yönetmelikler……...26
2.2. Türkiye’ de Yürürlükteki Dış Ticaret Mevzuatı……..26
2.2.1. İhracat Mevzuatı……26
2.2.1.1. İhracat Rejimi……27
2.2.1.1.1. İhracat Rejimi Kararı……27
2.2.1.1.2. İhracatta Kota Ve Tarife Kontenjanı Belirlenmesi Ve İdaresine İlişkin Yönetmelik……...28
2.2.1.1.3. İhracat Yönetmeliği…….28
2.2.1.2. Dahilde Ve Hariçte İşleme Rejimleri İle Vergi Resim Ve Harç İstisnası Uygulaması……...29
2.2.1.2.1. Dahilde İşleme Rejimi Kararı……...29
2.2.1.2.2. Hariçte İşleme Rejimi Kararı……29
2.2.1.2.3. Vergi, Resim Ve Harç İstisnası…….29
2.2.1.3. İhracat Bedeli Dövizlerin Yurda Getirilmesi……...30
2.2.2. İthalat Mevzuatı…….30
2.2.2.1. İthalat Rejimi…….31
2.2.2.1.1. İthalat Rejimi Kararı……..31
2.2.2.1.2. İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi……...32
2.2.2.1.3. Gözetim Ve Korunma Önlemleri……...33

2.2.2.1.4. Kota Ve Tarife Kontenjanı Ve İdaresi……...34
2.2.2.1.5. Tekstil Ve Konfeksiyon Ürünlerinde Gözetim Ve Korunma Önlemleri……34
2.2.2.1.6. Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması……...34
2.2.2.1.7. İthalatçı Birlikleri……35
2.2.3. Serbest Bölgeler Mevzuatı……35
2.2.4. Teknik Düzenlemeler(Standardizasyon) Mevzuatı……....35
2.2.5. Kambiyo Mevzuatı……36
2.2.6. Gümrük Mevzuatı……..37
2.3. Dış Ticaret Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar……39
2.3.1. Gümrüklerde Karşılaşılan Sorunlar……...39
2.3.2. Maliyetlere İlişkin Sorunlar ……..40
2.3.3. Vergilere Ve Teşviklere İlişkin Sorunlar ……..41
2.3.4. Finansal Sorunlar ……..42
2.3.5. Lojistik ve Nakliye İlişkin Sorunlar……...44
2.3.6. Bürokrasiden Kaynaklanan Sorunlar……45
2.3.7. Tanıtım ve Fuarlara İlişkin Sorunlar……..47
2.3.8. Hedef Pazarlara Girişte Yaşanan Sorunlar……47
2.3.9. Diğer Sorunlar……48

III. BÖLÜM

3.TÜRKİYE'DE UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARI VE DIŞ TİCARET MEVZUATINA ETKİLERİ ……...50

3.1. Para Politikası Uygulamaları ve Dış Ticaret Mevzuatı Üzerindeki Etkileri 53
3.1.1. Para Politikası Uygulamaları ve İhracat Mevzuatına Etkileri……60
3.1.2. Para Politikası Uygulamaları ve İthalat Mevzuatına Etkileri……66
3.2. Maliye Politikası Uygulamaları ve Dış Ticaret Mevzuatı Üzerindeki Etkileri ..…… 72
3.2.1. Maliye Politikası Uygulamaları ve İhracat Mevzuatına Etkileri……...76
3.2.2. Maliye Politikası Uygulamaları ve İthalat Mevzuatına Etkileri……82
3.3. Dış Ticaret Politikası Uygulamaları ve Dış Ticaret Mevzuatı Üzerindeki Etkileri……86

3.3.1. Dış Ticaret Politikası Uygulamaları ve İhracat Mevzuatına Etkileri….92
3.3.2. Dış Ticaret Politikası Uygulamaları ve İthalat Mevzuatına Etkileri…..96

SONUÇ……100

KAYNAKÇA……103

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Ekonomi Politikasının Amaçları ve Araçları Arasındaki Çelişkiler……..4

Tablo 2. Para Politikası ve İhracat Mevzuatında Yaşanan Değişiklikler

(1980-2008)……..60-61

Tablo 3. Kısa Vadeli Eximbank Kredilerinin Sektörel Dağılımı (%)……..65

Tablo 4. Para Politikası ve İthalat Mevzuatında Yaşanan Değişiklikler

(1980-2008)……...66-67

Tablo 5. Türkiye Sermaye Akımları ve Cari İşlemler Dengesi(1989-1999)……69

Tablo 6. Dış Ticaretteki Gelişmeler ve Bütçe Gelişmeleri(1980-2008)…….....73

Tablo 7. Maliye Politikası ve İhracat Mevzuatında Yaşanan Değişiklikler

(1980-2008)……...76-77

Tablo 8. Bütçe Büyüklükleri……...80

Tablo 9. Faiz Ödemeleri(Trilyon TL)……81

Tablo 10. Maliye Politikası ve İthalat Mevzuatında Yaşanan Değişiklikler

(1980-2008)…….....82-83

Tablo 11. Türkiye'de Vergi Yapısındaki Gelişmeler (%)……85

Tablo 12. 1980-2008 Dönemi Türkiye Dış Ticaretinin Görünümü……...88

Tablo 13. Dış Ticaret Politikası ve İhracat Mevzuatında Yaşanan Değişiklikler

(1980-2008)……92-93

Tablo 14. Ekonomik Faaliyetlere Göre İhracat (Milyar$)……..…95

Tablo 15. Ülke Gruplarına Göre İhracat……95

Tablo 16. Dış Ticaret Politikası ve İthalat Mevzuatında Yaşanan Değişiklikler

(1980-2008)……...96-97

Tablo 17. Ekonomik Faaliyetlere Göre İthalat (Milyar$)……..99

Tablo 18. Ülke Gruplarına Göre İthalat……99

ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ

Şekil 1. Ekonomi Politikası Araçları……8

Şekil 2. 24 Ocak 1980 İstikrar Programı Temel Çerçevesi……51

Şekil 3. Türkiye' de 1980 – 1989 Yılları Arasında İhracatın Görünümü……...62

Şekil 4. Türkiye' de 1989 – 1999 Yılları Arasında İhracatın Görünümü……...63

Şekil 5. Türkiye' de 2000 – 2008 Yılları Arasında İhracatın Görünümü…...……65

Şekil 6. Türkiye' de 1980 – 1989 Yılları Arasında İthalatın Görünümü……68

Şekil 7. Türkiye' de 1989 – 1999 Yılları Arasında İthalatın Görünümü……70

Şekil 8. Türkiye' de 2000 – 2008 Yılları Arasında İthalatın Görünümü……71

Şekil 9. Enflasyonun Görünümü(1980-1990)…….78

Şekil 10. İhracat Teşvikleri ve Kurumlar Vergisi(1981—1990)……....79

Grafik 1. Enflasyon……....59

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

AT : Avrupa Topluluğu

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

APİ : Açık Piyasa İşlemleri

Bkz : Bakınız

ÇHC : Çin Halk Cumhuriyeti

DÇM : Dövize Çevrilebilir Mevduat

DTM : Dış Ticaret Müsteşarlığı

DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü

GATT : Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

GB : Gümrük Birliği

GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla

IMF : Uluslararası Para Fonu

İGEME : İhracatı Geliştirme ve Etüd Merkezi

ÖTV : Özel Tüketim Vergisi

KDV : Katma Değer Vergisi

KİT : Kamu İktisadi Teşebbüsü

KOBİ : Küçük Orta ve Büyüklükteki İşletmeler

KOSGEB : Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

STA : Serbest Ticaret Anlaşması

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TİK-TAK : Ticaret Takımları

TOBB : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TPKK : Türk Parasının Kıymetini Koruma

GİRİŞ

1970'li yıllarda yaşanan iki petrol krizi sonrasında dünya ekonomisinde baş gösteren olumsuz gelişmelere paralel olarak Türkiye ekonomisinde de yaşanmaya başlayan sorunlar, radikal kararların alınmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu nedenle, 24 Ocak Kararları olarak bilinen geniş kapsamlı bir ekonomik paket uygulamaya konulmuştur. Temel amacı ülke ekonomisinin serbest piyasa mekanizması kurallarına göre işlemesini sağlamak ve dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi gerçekleştirmek olan bu ekonomik program ile birlikte Türkiye, ülke ekonomisini dışa kapalı bir hale getiren ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisini terk etmiş ve ihracata dayalı sanayileşme stratejisini benimsemiştir. Bu açıdan bakıldığında, 1980 yılı Türk ekonomisi ve dış ticaret politikaları açısından çok önemli bir dönüm noktası olmuştur.

1980' lerin başlarında gerekli ekonomik güce sahip olmadığı için sanayileşme konusunda istediği tercihleri yapabilecek konumda olmayan Türkiye, bu dönemde ve hatta 1980' li yıllar boyunca sanayileşme konusunda adeta şartların kendisini mecbur bıraktığı politikaları uygulamak zorunda kalmıştır. Bu dönemin sonuna doğru tasarrufları arttırmak ve böylece sermaye birikimi sağlamak düşüncesiyle benimsenen yüksek faiz uygulaması; ardından 1990'lı yılların başında finansal serbestleşmesini tamamlamış, spekülatif amaçlı sermaye girişlerine açık hale gelmiş ve buralara ödenen yüksek faiz nedeniyle ekonomik yapısın bozulmuş olan Türkiye politika yapma kabiliyetini de yitirmiştir.

1990' lı yılların ikinci yarısında Dünya Ticaret Örgütü(DTÖ) ve Gümrük Birliği(GB) gibi üyesi olunan kuruluşlar nedeniyle Türkiye' nin uluslararası yükümlülükleri artmıştır. Dolayısıyla Türkiye Ekonomisi küreselleşmenin de etkisiyle dünyada yaşanan gelişmelere daha duyarlı hale gelmiştir. Uluslararası ekonomi ve siyaset alanında yaşananlar, Türkiye Ekonomisi' ni çok daha fazla etkiler olmuştur.

21. yüzyıla ekonomik krizlerle giren Türkiye 2001 yılına gelindiğinde de en büyük krizlerinden birini yaşamıştır. Buna karşın kriz sonrasında Türkiye' de, seneler sonra tek parti iktidarı ile siyasi anlamda bir istikrar dönemi başlamıştır.

Ekonomik anlamda büyük dönüşümün başladığı 1980 yılından bugüne, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklardan kurtulamayan Türkiye sık sık ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmış ve benimsenen istikrar programları çoğunlukla sekteye uğramıştır. Dolayısıyla bu durumun bir sonucu olarak gerçekleştirilen yapısal değişiklikler ve uygulanan politikalar arasında bir uyum sorunu söz konusu olmuştur. Bu çalışma 1980' den bugüne Türkiye'de dış ticaret mevzuatı ve ekonomi politikaları arasındaki uyum sorunlarına ilişkin bir analiz niteliği taşımaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde ekonomi politikası teori olarak ele alınmıştır. Burada konu ile ilgili tanımlara yer verilmiş olup, ekonomi politikasının amaçları ve araçları incelenmiştir.

İkinci bölümde, Türkiye' nin Dış Ticaret Mevzuatı amaç ve kapsam olarak incelenmiştir. Mevzuat incelenirken kavramlar basitleştirici bir tutum içinde ele alınmış, konu bütünlüğüne bağlı kalınmıştır. Aynı bölümde Türkiye' de dış ticaret uygulamalarında karşılaşılan sorunlara da değinilmiş ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Son bölümde ise, Türkiye ' de ekonomi politikası uygulamalarının dış ticaret mevzuatı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bunu yaparken de ekonomi politikasının alt politikaları olan para politikası, maliye politikası ve dış ticaret politikası, dış ticaret mevzuatı ile ilişkilendirilerek değerlendirmelerde bulunulmuştur.

I. BÖLÜM

1.EKONOMİ POLİTİKASI

Ekonomi politikası, makroekonomik dengelerin hangi yönde ve nasıl değiştirileceğini ya da bulunduğu yerde nasıl tutulacağını ortaya koyan yaklaşımları içeren ve bilimle sanatın bir karışımı olarak kabul edilmektedir(Eğilmez ve Kumcu, 2004:418).

1.1. Ekonomi Politikasının Tanımı

Ekonomi politikası ile ilgili literatürde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlar çıkış noktası açısından genelde aynı olmakla birlikte, kapsam ve ifade açısından değişiklikler arz etmektedir.

Temel konusu, kıt kaynakları insanların sınırsız ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tahsis etmek olan ekonomi bilimi, bunu yapmaya çalışırken birtakım araç ve yöntemlere, bunların uyumlu bir biçimde kullanılmasına ihtiyaç duyar. Bu noktada politika kavramı karşımıza çıkar. Politika kelime anlamı olarak, belirli bir hedefe ulaşmak veya belirli bir sorunu çözmek amacıyla birtakım araç ve yöntemlerin bir araya getirilmesi sürecidir. Bu tanımdan hareket edildiğinde ekonomi politikası," ekonomide belli hedefleri gerçekleştirmek (refah düzeyinin arttırılması, verimliliğin sağlanması) veya belirli sorunları çözmek (işsizlik, yoksulluk) amacıyla belirli ekonomik araç ve yöntemlerin bir araya getirilmesi sürecidir" şeklinde tanımlanabilir(Alkin K., 2002:4).

Theodor Pütz'e göre ise ekonomi politikası, devletin ve onun tarafından belli işlevlerle donatılmış kurumların ekonomik düzen içindeki biçimlendirici ve

ekonominin akışı üzerindeki yönlendirici etkilerini içeren bir disiplindir(Pütz, 1994: 21).

1.2. Ekonomi Politikasının Amaçları ve Araçları

Gelişmekte olan ülkelerin çeşitli özlemleri vardır. Kişi başına gelirin kısa sürede yükselmesi, hızla artan nüfusun yarattığı işgücüne istihdam imkanı sağlanması, bu iki amaca bir an önce ulaşmak için sanayileşme çabalarının hızlandırılması, sanayileşmenin gerektirdiği birikimi yaratırken gelir dağılımının bozulmaması, kalkınmanın gerektirdiği ve henüz yurtiçinde üretilmeyen makine-teçhizat, hammadde ve enerjinin ithal edilebilmesi için gerekli dövizi sağlayacak ihracatın teşvik edilmesi, bu özlemlerin başlıcalarıdır(Aklin, 2004:2). Söz konusu ülkelerin bu özlemleri ekonomi politikasının hedeflerini oluştururken, ulaşmak için kullandıkları araçlar da ekonomi politikası araçları olarak ifade edilir.

Ekonomideki kıtlık sorunundan dolayı her konuda olduğu gibi makroekonomik hedeflerde de tercih yapmak gerekir. Bu durumda bir hedefi seçerken diğerini feda etmek kaçınılmaz hale gelir. Dolayısıyla makroekonomik amaçlar ve araçlar arasında tercihten doğan çelişkiler ortaya çıkar. Söz konusu çelişkiler aşağıdaki tabloda genel olarak şu şekilde özetlenmiştir.

Tablo 1. Ekonomi Politikasının Amaçları ve Araçları Arasındaki Çelişkiler

AMAÇ	**OLASI SONUÇLAR**
Yüksek GSMH büyümesi	Enflasyonda yükselme, istihdam artışı
Enflasyonun düşürülmesi	GSMH gerilemesi, yüksek oranlı işsizlik
İşsizliğin azaltılması	GSMH büyümesi, enflasyonda yükselme
Dış ticaret açığının düşürülmesi	İç tüketimde, yatırımda(GSMH'de) düşme

Kaynak: Eğilmez, M., Kumcu E., (2004): **Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması**, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.343

Bu sonuçların her zaman aynı şekilde ortaya çıkmayacağı açıktır. Bununla birlikte Türkiye uygulaması bu şekilde yer verilen olası sonuçlara büyük ölçüde uygundur.

Bir ekonomide ulaşılmak istenen bu amaçların aslında birbirinden tamamen bağımsız olduklarını söylemek mümkün değildir. Gerçekten bu amaçların her biri birbiri içine girmiş ve karmaşık durumdadır. Örneğin, bir ekonomide yeterli bir büyüme hızına ulaşmanın, istikrarlı bir biçimde ve gelir dağılımında adalet bozulmadan gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bunun yanında bir ekonomide ekonomik istikrarın sağlanması kavramı ile o ekonomide hem tam istihdamın sağlanması ve korunması hem de nisbi fiyat istikrarının gerçekleştirilmesi ifade edilmektedir. Ancak burada bir konunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. O da birlikte gerçekleştirilmek istenilen bu amaçların her zaman kendi aralarında uyum içinde olmadıklarıdır. Bir ekonomide bir amacın gerçekleştirilmesinin bazen diğer bir amaca ulaşılmasını önlemekte olduğu bilinmektedir. Örneğin gelir dağılımının düzeltilmesi konusunda yapılacak girişimler, ekonominin uzun dönemde büyüme hızını arttıracak bir maliye politikasının uygulanmasını önleyebilmektedir veya bir ekonomide ekonomik istikrarın geçekleştirilebilmesi için birlikte düşünülmesi gereken fiyat istikrarı ve tam istihdam kavramları arasında bir çatışma ortaya çıkmaktadır. Bu örnekler ekonomi politikasının düzenlenmesinde her amacın getirdiği sınırlamaların göz önünde bulundurularak, birbiriyle çatışan amaçların beraberce izlenmesinden doğabilecek denge bozucu etkilerin giderilmesi gerektiğini göstermektedir(Ataç, 1991:28).

Makro ekonomik amaçların gerçekleştirilmesine yönelik araçların seçiminde zaman kavramı büyük önem taşımaktadır. Söz konusu araçların seçimi konusunda özellikle azgelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde siyasi otoritenin iktidarda kalacağı süre belirleyici olmaktadır. Görev süresi bitmek üzere olan bir siyasi iktidar tekrar seçilebilmek uğruna ekonominin ihtiyaçlarına cevap verecek politikaları uygulamak yerine daha popülist politikalar benimseyebilir. Diğer taraftan seçilen araçların kısa dönemdeki ve uzun dönemdeki etkilerinde ortaya çıkan farklılıklarda zaman konusunun önemine dikkat çeken bir diğer husustur.

1.2.1. Ekonomi Politikasının Amaçları

İktisat biliminin özünden hareket edildiğinde ihtiyaçların sınırsız olması nedeniyle, ülke ekonomileri açısından her zaman ulaşılmayı bekleyen makroekonomik amaçlar söz konusudur. Mevcut dengeyi korumanın yanında daha yüksek bir yaşam standardı ve refah seviyesine ulaşma düşüncesi ülkelerin ekonomi politikaları açısından temel belirleyici etken olmuştur.

1.2.1.1. Üretimin Artırılması

Ekonomide belli bir dönemde üretilen tüm mal ve hizmetlerin nihai değeri gayri safi milli hasıla(GSMH) olarak ifade edilir. Bir ekonominin halihazırda ne kadar üretimde bulunduğunu GSMH belirler. Dolayısıyla bir ekonominin büyüme oranından söz edildiğinde akla reel GSMH deki artış oranı gelmelidir(Parasız, 2006:3).

Yüksek ve sürekli bir GSMH büyümesinin sağlanması, buna bağlı olarak sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi ekonomi yönetimlerinin başlıca amaçlarındandır.

1.2.1.2. Fiyat İstikrarının Sağlanması

Enflasyon fiyatlar düzeyindeki sürekli artış anlamına gelir. Tersi olan deflasyon ise, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli düşüşü ifade eder. Ülkeler genelde bu istikrarsızlık hallerinden enflasyon sorunu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Toplam arzın toplam talebi karşılayamaması enflasyonun en temel özelliğidir. Aynı zamanda ülkelerin en önemli makroekonomik sorunlarından olan enflasyon ekonomi politikalarının çözülmesi gereken en eski ve öncelikli hedeflerinden birisidir.

1.2.1.3. İşsizliğin Azaltılması

Tam istihdam kavramı ekonomi biliminde geniş ve dar anlamda olmak üzere iki şekilde ifade edilir. Tam istihdam geniş anlamda üretim faktörlerinin tamamının

üretime katılmasıdır. Dar anlamda ise, üretim faktörlerinden emeğin kullanımını ifade eder. Genellikle de ekonomi biliminde tam istihdam dar anlamı ile kullanılır. Bu durumda istihdam, cari ücret düzeyinde çalışma ve gelir elde etme arzusu içinde ve yeteneğinde olanların çalışır konumda olmasını ifade eder(Uzunoğlu v.d., 2006:167).

Yüksek ve sürekli bir istihdam ortamının oluşturulması ve işsizliğin düşürülmesi ekonomi politikasının bir diğer öncelikli hedefidir. Böylece ekonomide kaynaklar atıl kalmamış olur.

1.2.1.4. Ödemeler Dengesinin Sağlanması

Ödemeler dengesi, bir ülkenin bir yıl içersinde diğer ülkelere çeşitli nedenlerle yaptığı ödemelerle, dış ülkelerden sağladığı dövizleri gösteren bir tablodur(Akel, 2006:7). Dengesizlik halinde açık veya fazla olur ki, dış açık olması yönetimlerin karşılaşmak istemedikleri bir durumdur ve çözülmesi gereken öncelikli makroekonomik hedeflerdendir.

1.2.1.5. Kaynak Kullanımında ve Kaynak Dağılımında Etkinlik Sağlanması

Ekonomideki kıt kaynakların en fazla toplumsal fayda sağlayacak şekilde ihtiyaçları tatmin edecek mal ve hizmet üretimine tahsis edilmesidir. Bugün küreselleşmenin de etkisiyle kaynak kullanımında ve dağılımında toplumsal faydadan ziyade bireysel fayda ön plana çıkmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde veya azgelişmiş ülkelerde ülke ekonomisine ve siyasetine yön veren büyük şirketler kaynak tahsisinde de söz sahibi olmaktadırlar.

1.2.1.6. Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması

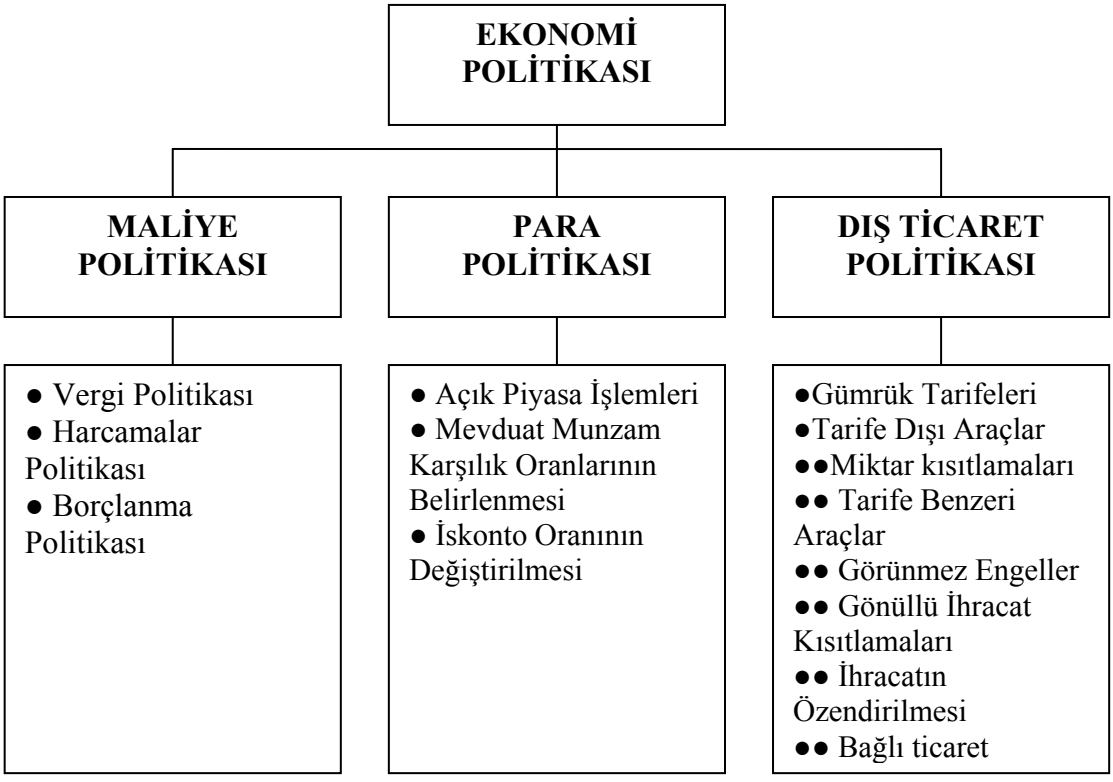
Milli gelirden üretim faaliyetine katılanların dengeli ve adil bir pay almalarının sağlanmasını ifade eder. Gelir dağılımında adaletin sağlanması sosyal

barış, toplumsal refah, fırsat eşitliği ve ekonomik istikrar gibi değerler açısından büyük öneme sahiptir.

1.2.2. Ekonomi Politikasının Araçları

Ekonomi politikası, genel olarak makroekonomik dengelerin hangi yönde ve nasıl değiştirileceğine ilişkin yaklaşımları kapsar. Bu açıdan bakıldığında ekonomi politikasının bir işlevi bozulan ekonomik dengeyi yerine oturtmak iken; asıl işlevi, mevcut dengede bir bozulma olmasa bile arzulanan dengeye ulaşmaktır(Eğilmez ve Kumcu, 2004: 27). Bunu da birtakım alt politika ve/veya araçlarla gerçekleştirmeye çalışır. Söz konusu politika ve/veya araçlar için Şekil 1. de görüldüğü bir sınıflandırma yapmak mümkündür.

Şekil 1. Ekonomi Politikası Araçları

Kaynak: Seyidoğlu, H. (2003), "*Uluslararası İktisat, Teori Politika ve Uygulama",* 15.Baskı, Güzem Yayınevi, İstanbul; Eğilmez, M., Kumcu E., (2004): **Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması***,* Remzi Kitabevi, İstanbul

Ekonomi politikaları oluşturulurken dikkat edilmesi gereken en önemli öğelerden biri eldeki politika araçlarının sayısı ile amaçlar arasındaki uyumdur. Bu tutarlılığın ötesinde amaçlar doğrultusunda araçların etkileyebilme gücü de önemlidir. Ekonomik araçların, amaçlara ulaşmada güçlü olup olmadığı da içinde yaşanılan ekonomik yapıyla çok yakından ilgilidir. Örneğin, dışa kapalı bir ekonomide uygulanan araçlar, açık ekonomilerde hiçbir işe yaramayabilmektedir(Kumcu, 2000: 72).

Belirli makro ekonomik amaçlara ulaşmak için genellikle para politikası, maliye politikası ile birlikte uygulanır. Enflasyonist dönemlerde daraltıcı bir para ve maliye politikası izlenir bir işsizlik durumunda bu politikalar ters yönde uygulanır. Genellikle toplam talebi değiştirme açısından maliye politikasının para politikasından daha etkin olduğu kabul edilmektedir. Çünkü para politikasının toplam harcamaları etkilemesi, ancak yatırımlar yoluyla dolaylı olmaktadır. Oysa maliye politikasında bu etkiler dolaysızdır. Bu bakımdan bazı durumlarda, maliye politikasının iç denge, para politikasının da dış denge amacıyla kullanılması uygun olabilir. Ülkeler, faiz oranlarını yükselterek yabancı sermaye girişini özendirebilir ve dış açıkları böylece finanse eder. Yüksek faiz oranlarının iç yatırımları kısıcı etkisi ise kamu harcamaları artırılarak önlenmeye çalışılır. Geleneksel olarak, para politikası dış ödeme açıklarının finansmanı için kullanılmaktadır(Üçgöz, 2005:40).

Belirtilen makroekonomik amaçlara ulaşmak ve ekonomik istikrar sağlamak için benimsenen politikaların uygulanmasında kararlılık ve istikrar son derece önemlidir. Dolayısıyla bu kavramlar başarının ön koşulları olarak nitelendirilebilir. Gelişmiş ülkelerde devamlılık esas olduğundan bu konuda herhangi bir sıkıntı söz konusu olmazken, kararlılık ve istikrardan yoksun bir uygulama ortamı azgelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerdeki başarısızlığın temel nedenlerindendir. Ancak belirtmek gerekir ki, bu saptama doğru politikaların seçilmiş olduğu varsayımı altında geçerlilik kazanmaktadır.

1.2.2.1. Maliye Politikası

Maliye politikası için çeşitli tanımlar yapılmakla birlikte bunlardan bir tanesi de Beyhan Ataç tarafından yapılmış olan tanımdır. Buna göre ekonomi politikasının bir alt dalı olan maliye politikası, bir ekonomide temel makroekonomik amaçlara ulaşmak için kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin büyüklük ve bileşiminde yapılması gereken düzenlemeler olarak tanımlanabilir(Ataç, 1991:27).

Maliye politikası, ekonomide ulaşılmış bulunan dengeyi korumak veya daha iyi bir dengeye geçmek ya da ortaya çıkan dengesizlik hallerini gidermek amacıyla kamu kesimi gelir, gider ve borçlanmalarını kullanarak uygulanan politikaların tümüdür(Eğilmez ve Kumcu, 2004: 349). Bu politikalar kamu kesimi gelirleri kullanılarak uygulandığında vergi politikası, kamu giderleri kullanılarak uygulandığında harcamalar politikası ve borçlanmalar kullanılarak uygulandığında ise borçlanma politikası biçiminde ifade edilir.

Maliye politikası devletin ekonomik hayata müdahalesi ile önem kazanan ve devletin sahip olduğu çeşitli mali araçların belirlenen hedefler doğrultusunda nasıl kullanıldığını ve nasıl kullanılması gerektiğini inceleyen bir bilim dalıdır. Maliye politikasının konusu gelirler ve harcamalar üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla maliye politikasının amaçlarının gerçekleşmesi bu iki değişken üzerinde yapılan oynamalar ile mümkün olmaktadır(Akel, 2006:4).

Kamu kesimi bir yandan yaratığı harcamalar ile gelir artırıcı etki yaparken bir yandan da topladığı vergiler ile geliri düşürücü bir etkiye sahiptir. Devletin istihdam, gelir, fiyat seviyeleri gibi makroekonomik değişkenleri etkileyebilmek için kamu harcamalarını (cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları) ve kamu gelirlerini (vergi gelirleri, vergi dışı nominal gelirler, özel gelir ve fonlar) kullanması maliye politikası olarak adlandırılmaktadır. Kamu harcamalarını artırarak ve /veya halktan ve kurumlardan toplanan verginin yükünü azaltarak ulusal ekonomideki toplam tüketim harcamalarını artırmaya yönelik olarak izlenen maliye politikasına genişlemeci maliye politikası, kamu harcamalarını azaltarak ve/veya vergileri

artırarak toplam tüketim harcamalarını azaltmaya yönelik politikaya da daraltıcı maliye politikası denmektedir.

1.2.2.1.1. Maliye Politikası Amaçları

Maliye politikası kamu ekonomisiyle ilgili olarak, mali araçların kullanılması şeklinde ifade edilmektedir. Maliye politikasından, tahsis, dağıtım ve istikrar gibi üç makro hedefi gerçekleştirmek için faydalanılmaktadır (Üçgöz, 2005:41).

Maliye politikası ile ulaşılmak istenen temel makroekonomik amaçlar, tam istihdamın sağlanması ve korunması, nisbi fiyat istikrarı, yeterli bir kalkınma ve büyüme hızının sağlanması, ödemeler blançosu dengesinin gerçekleştirilmesi, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi olarak belirtilebilir. Ancak burada bu temel makroekonomik amaçların değişik açılardan ele alınarak, istenirse daha da çoğaltılabileceğini veya sınırlandırılabileceğini belirtmek gerekir. Çünkü bu amaçlar, ülkelerin ulaşmış olduğu ekonomik ve sosyal gelişme düzeyine ve politikacılar tarafından benimsenen sosyal ve ekonomik amaçlara göre değişebildiği gibi, ülkenin farklı dönemlerinde hedeflenen amaçlarında da farklılıklar görülebilmektedir. Örneğin, gelişmiş ülkelerde temel makroekonomik amaçların tam istihdam maksimum üretim ve fiyatlar genel düzeyinde istikrarın sağlanması olduğu söylenebilir. Çünkü bu tür ülkelerin temelde ekonomik büyümeye ilişkin sorunlarını çözmüş olduğu bilinmekte ve gelişmiş ülkelerde maliye politikasının daha çok istikrarı sağlamaya yönelik olduğu düşünülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise, gelişmiş ülkelerdekine ilave olarak daha hızlı ve adaletli bir gelir artışının ve sermaye birikiminin sağlanması amaç olarak benimsenmekte ve hatta çoğu kez bunlara öncelik tanınmaktadır(Ataç, 1991:28).

Maliye politikası konusu, gelirler ve harcamalar üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla maliye politikasının amaçlarının gerçekleşmesi bu iki değişken üzerinde yapılan oynamalar ile mümkün olmaktadır.

1.2.2.1.2. Maliye Politikası Araçları

Bir ekonomide belirlenen ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşmak üzere maliye politikası, ekonomi üzerinde farklı etkilere yol açan çeşitli araçlara sahip bulunmaktadır. Bunları vergi politikası, harcamalar politikası ve borçlanma politikası şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

Maliye politikası araçları olarak kamu harcamaları ve gelirleri ulaşılmak istenen amaçlar yönünden, değişik ekonomik olaylarda değişik etkilere sahip olabilmektedirler. Bu nedenle belli bir ekonomik amacın gerçekleştirilmesi için uygulanması gereken maliye politikasının belirlenmesinde, kamu harcamalarının ve gelirlerinin ekonomik değişkenler üzerindeki bu etkilerinin ayrıntılı olarak bilinmesi ve incelenmesi gerekmektedir(Ataç, 1991:36).

Vergi Politikası

Kamusal hizmetlerin gerektirdiği giderler ile kamu borçları dolayısıyla ortaya çıkan yükleri karşılamak amacıyla egemenlik gücüne göre, karşılıksız olarak gerçek ve tüzel kişilerden alınan ve cebri niteliğe sahip para niteliğindeki ödemelerdir. Mali, ekonomik, sosyal ve siyasal nedenlerle uygulamaya konulmaktadır(Akdoğan, 1991:115).

Vergi, bugün devlete gelir sağlama aracı olmaktan öteye ekonomik ve sosyal hayata müdahalenin, bazen de politik amaçları gerçekleştirmenin bir yöntemi ve aracı haline gelmiştir(Nadaroğlu, 2000:220). Bu nedenle, vergileme, gelir dağılımı dengesizliğini giderme, yatırımların bölgelerarası dengeli dağılımı ve dış ödemeler bilançosunun denkliğini temin ile enflasyonun önlenmesi gibi çok değişik amaçlarla kullanılabildiği gibi ekonomik istikrarı sağlamada da önemli bir fonksiyona sahiptir.

Harcamalar Politikası

Harcamalar politikası, kamu kesimi harcamalarının kullanılması suretiyle uygulanan maliye politikası aracıdır. Sözü edilen harcamalar cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları olarak sınıflandırılabilir.

Cari harcamalar, ekonominin var olan üretim kapasitesini kullanmak için gerekli mal ve hizmetlerin satın alınmasına yönelik olarak yapılmaktadır. Bu harcamaların yeterli düzeyde gerçekleşmemesi durumunda üretimde meydana gelebilecek olan kalite düşüşü uzun dönemde ekonominin gelişimini engelleyen faktörlerin oluşumuna katkıda bulunabilecektir(Ulutürk 1998:115).

Üretimi artıran ve üretkenliği olumlu yönde etkileyen yatırım harcamaları kaynakların daha iyi kullanılmasını sağlamaktadır. Üretim faktörlerinin verimliliğini artıran genellikle dayanıklı nitelikte ve faydası birden fazla yıla yayılan mallara yapılmaktadır ve ülkenin kalkınması ve gelişimi açısından önemli bir harcama kalemidir(Akdoğan, 1991:86).

Ekonomik kaynakların kamu kesimince kullanımını gösteren transfer harcamalarının karakteristik özelliği, bu harcama karşısında devlete mal ve hizmet verme zorunluluğunun bulunmamasıdır(Nadaroğlu, 2000:160; Ulutürk 1998:116).

Kaynakların etkin kullanılması açısından büyük önem taşıyan harcamalar politikası ekonomik istikrarın sağlanmasında da önemli bir role sahiptir. Nitekim harcamalar politikası, enflasyonla mücadelede yönetimler tarafından oldukça etkili bir araç olarak kullanılabilmektedir.

Borçlanma Politikası

Borçlanma esas yapısı ve niteliği itibariyle olağanüstü ve istisnai bir gelir kaynağı olmakla birlikte, bugün yalnız gelişmemiş ve az gelişmiş ülkelerin değil gelişmiş ülkelerin dahi sürekli olarak değerlendirdikleri bir gelir kaynağı niteliği kazanmış, olağanüstü ve istisnai bir kaynak olma özelliğini kaybederek, sürekli gelir kaynakları arasında yer almıştır(Akdoğan, 1991:447).

Maliye politikasının önemli bir aracı olan borçlanma politikası, kamu kesimi borçlanmalarının kullanılmasıyla uygulanmaktadır. Borçlanma politikasının temel unsurları; borçlanma politika ve uygulamalarında öngörülebilirliğin, şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin arttırılması, verim eğrisinin geliştirilmesi, devlet iç borçlanma

senetlerinde likiditenin arttırılması ve borç stokunun risklere karşı duyarlılığının azaltılmasıdır(Aklin, 20002:7).

Ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülmesi açısından makroekonomik dengeleri gözeterek para ve maliye politikaları ile uyumlu, sürdürülebilir, saydam ve hesap verilebilir bir borçlanma politikası izlenmesi; finansman ihtiyaçlarının, iç ve dış piyasa koşulları ve maliyet unsurları gözönüne, alınarak belirlenen risk düzeyi çerçevesinde, orta ve uzun vadede mümkün olan en düşük maliyetle karşılanması hususları dikkate alınmalıdır(www.bumko.gov.tr, 2008-2010: 1).

1.2.2.2. Para Politikası

Para politikası en geniş anlamı ile ekonominin içinde bulunduğu şartlara göre ekonominin toplam harcama potansiyelini artırmak yada azaltmak demektir(Uzunoğlu v.d., 2006: 166)

Bir ülkede Merkez Bankası para politikasının uygulayıcısı durumundadır. Merkez Bankası para politikasını uygularken, para politikası araçlarını kullanarak belirlediği nihai hedeflere ulaşmaya çalışmaktadır. Bunu yaparken de kendisine ara hedefler ve faaliyet hedefleri belirlemekte ve para politikası araçlarıyla bu hedeflere ulaşmaya çalışmaktadır(Aktan, Utkulu ve Togay, 1998).

Para politikasının kontrolünden, uygulanmasından ve düzenlenmesinden sorumlu olan Merkez Bankaları iki temel görev üzerine faaliyet göstermektedirler. Buna göre Merkez Bankaları, bankacılık sisteminin iyi işlemesinde bankaların bankası görevi ile para arzının kontrolü ve bütçe açıklarının finansmanında hükümetin bankası görevini sürdürmektedirler(Begg, Fischer ve Dornbush, 1994:407).

Para politikası ekonomik konjenktüre göre, para arzına müdahale ile uygulanabileceği gibi paranın tedavül hızının denetimiyle de uygulanabilir. Aynı şekilde ekonominin bütünü yanında, kimi bölge ya da sektörlere yönelik olarak da uygulanabilir.

1.2.2.2.1. Para Politikası Amaçları

Para politikasının temel hedeflerini; fiyat istikrarı, ekonomik büyüme ve ödemeler dengesi oluşturur(Uzunoğlu v.d., 2006:167). Bunların yanında tam istihdamın sağlanması, döviz kuru istikrarının sağlanması, faiz oranı istikrarının sağlanması, mali sistemin istikrarının sağlanması, para politikası araçları kullanılarak ulaşılmak istenen nihai hedeflerdir. Bu amaçlar yanında Merkez Bankasının kullandığı para politikaları ile nihai hedefler arasında ilişki kurulması vazifesini yürüten ara amaçlar da mevcuttur.

Para politikası uygulama sürecinde faiz oranları ve parasal büyüklükler olmak üzere kullanılan iki tür ara hedef vardır. Ara hedeflerin nihai hedefleri etkileme gücü, para politikası araçlarına göre daha yüksek olduğu halde ara hedefler doğrudan Merkez Bankasının kontrolünde olan büyüklükler değildir(Aktan v.d., 1998).

1.2.2.2.2. Para Politikası Araçları

Para politikası araçları literatürde açık piyasa işlemleri, zorunlu karşılık oranlarının belirlenmesi ve iskonto oranının değiştirilmesi biçiminde sıralanmaktadır. Fakat bunların yanında, para politikası uygulayıcısı tarafından etkin bir şekilde kullanılan iki araç daha vardır. Bunlar da faiz politikası ve döviz kuru politikasıdır.

Açık Piyasa İşlemleri

Hazineye ait bono ve tahvillerin, piyasalarda Merkez Bankası aracılığı ile alım ve satım işlemlerini kapsar. Bu işlemler Merkez Bankasının diğer işlemlerinden farklı olarak, herkese açıktır ve ismini de buradan almaktadır. Açık piyasa işlemleri(APİ) çerçevesinde yapılan alımlar ekonomiyi genişletici nitelik taşırken; satış işlemleri ise piyasadan para emilmesi amacına yöneliktir(Paya, 1998: 155).

Mevduat Munzam Karşılık Oranlarının Belirlenmesi

Mevduat munzam karşılık oranı, ticari bankaların topladıkları mevduattan zorunlu olarak Merkez Bankası' nda bloke bir hesapta tutmak üzere ayırdıkları kısımdır.

Başlangıçta bankalara aşırı mevduat çekilişlerinde likidite sağlamak amacıyla geliştirilen zorunlu karşılıkların, zaman içerisinde bu işlevinin pek kullanılmadığı, özellikle para arzını kontrol aracı olduğu görülmektedir. Gizli vergi etkisi de yaratan zorunlu karşılıkların varlığının devam etmesi hazineye önemli gelir sağlamaktadır. Bankalar faiz karşılığı topladıkları mevduatın bir kısmını faizsiz olarak Merkez Bankası' nda depo ettiklerinden, bu kısımdan elde edeceği gelirden mahrum kalmaktadır. Bu gelir ise Merkez Bankası' nın bu fonları kullanarak, piyasalardan gelir elde etmesi yoluyla kar/zarar hesabını etkilemekte, kar oluşmuş ise bu kar Hazineye aktarılmaktadır. Uygulamada zorunlu karşılıklarda indirim yapılmasına hazinenin gelir kaybı nedeniyle karşı çıktığı görülmektedir(Meulendyke, 1992:24-25)

Karşılık oranları, Merkez Bankaları' nın elinde son derece etkili bir araç olarak kabul edilir. Öyle ki; bu oranlarındaki küçük oynamalar dahi para stokunda çok büyük sonuçlar doğurduğu için Merkez Bankaları, söz konusu oranları pek sık değiştirmezler(Paya, 1998: 158).

Karşılık oranlarının değiştirilmesi bankaların kredi yaratma yeteneğini değiştirmek suretiyle para arzını denetim altına almaya yarar. Söz konusu oranın artırılması kredi yaratma yeteneğini düşüreceği için talebi kısıtlayıcı, dolayısıyla enflasyonu denetim altına alıcı bir önlem aracı olarak uygulamaya konulabilir.

Karşılık oranlarının bir diğer işlevi de mudiler nezdinde belirli bir güvence teşkil etmesidir: Merkez Bankası nezdinde tutulan bankalar mevduatı, bankaların topladıkları mevduatlar için kısmi bir sigorta teşkil etmektedir(Paya, 1998: 158).

İskonto Oranının Değiştirilmesi

Reeskont, iskonto edilmiş, diğer bir deyişle bir bedel karşılığı (iskonto) el değiştirmiş olan kıymetlerin yeniden bir bedel karşılığı (re-iskonto) el değiştirmesini ifade eder. Merkez Bankaları' nın, şartlarını kendileri belirlemek şartı ile çeşitli senetleri iskontoya tabi tutarak (re-iskonto), reeskont penceresi adı altında para politikası uygulamalarında kullandıkları bir araçtır. Merkez Bankasının reeskont politikasını kullanmasındaki başlıca amaç, nakit ihtiyacı içinde bulunan bankaların ihtiyacını karşılayabilmek ve bankalarda meydana gelebilecek nakit sıkışıklığının büyük finansal krizlere dönüşmesini önlemektir.

Reeskont politikasında yapılan değişiklik piyasa faiz oranları üzerinde de değişikliklere neden olur. Faiz oranı, kredinin fiyatı olduğundan, reeskont oranındaki değişime bağlı olarak piyasa faiz oranlarında oluşacak değişim, kredi arz ve talebini de etkileyecektir(Lipsey, ve Steiner, 1978: 652; Dornbush ve Fıscher, 1987:380).

Kur Politikası

Döviz kuru, genel bir ifade ile ulusal para ile yabancı para arasındaki değişim oranını ifade eder(Seyidoğlu, 2003:298) Döviz kuru politikaları ise, hükümetlerin döviz kuruyla ilgili olarak aldıkları bütün önlemlerdir. Burada amaç, uluslararası ödemelerini belli bir düzen içinde gerçekleştirmek ve dış ödemeler dengesini etkilemektir (Karluk, 1996: 342).

Döviz fiyatlarının belirleniş biçimi ve ekonominin dış dengesinin sağlanmasında döviz kurlarından faydalanma yol ve yöntemleri, döviz kuru politikasının diğer bir ifadesidir(Kılavuz, 1989:15). Kur politikalarıyla amaçlanan dış ekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Ayrıca, uygulanacak kur politikasının yurt içi fiyat seviyesi, istihdam, gelir dağılımı ve kalkınma gibi temel ekonomik amaçlar üzerinde etkisi vardır. Bu yüzden kur politikasıyla ulaşılmak istenen hedeflerin yanında mevcut koşulların da karar birimleri tarafından dikkate alınması gerekir(Balaylar, 1997: 65-84).

Ekonomik gelişmelere ve para politikalarının uygulanması ile ilgili teorik çerçevedeki değişime bağlı olarak, para politikasının amaçları ve bu amaçlara ulaşmak için kullanılan araçlarda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Para politikalarının uygulanmasında, ekonomik gelişmelerin para politikasının amaçları üzerinde yarattığı değişiklikler, belli dönemlerde Merkez Bankaları' nın bu amaçlara ulaşmak için belirledikleri hedef değişkenleri de etkilemiştir. Ekonomide işsizliğin giderilmesinin temel sorun olduğu dönemlerde para politikası daha çok genişletici olarak uygulanırken, enflasyonun sorun olarak ortaya çıktığı 1960 ve 70.li yıllarda parasal büyüklüklerin kontrolünün, zaman içerisinde finansal entegrasyondaki gelişmelere bağlı olarak ise faiz oranlarının istikrarının önem kazandığı gözlenmiştir. Bu gelişmelere Türkiye de dahil olmak üzere ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bakılmaksızın dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunda adapte olunmaya çalışıldığı görülmüştür(Akçay, 1997:10-11). Bununla birlikte, özellikle gelişmiş ülkelerdeki uygulamalardan, maliye politikası ile uyumlu bir para politikasının fiyat istikrarını sağlayarak orta ve uzun vadede büyümeyi teşvik ettiği konusunda da artan ölçüde bir görüş birliği söz konusudur(Caprio ve Honohan, 1991:38).

1.2.2.3. Dış Ticaret Politikası

Uluslararası ekonomik ilişkiler pek çok nedene dayanır. Ülkeler, üretimlerinin kendilerine yeterli olmaması ve bazı malların sadece bazı ülkelerde üretilmesi nedeniyle birbirleriyle ticari ilişkilere girerler. Teoriye göre uluslararası ticari ilişkilerde işbölümüne gidilmesi ve ticaretin serbest koşullarda yapılmasının sağlanması dünya kaynaklarının en etkin kullanımı sonucunu verecektir. Ancak uygulamada uluslararası ticaret serbest koşullarda gerçekleşmez. Çünkü devletler ekonomik, sosyal ve siyasal amaçlarla uluslararası ticarete müdahale ederler. İşte devletin, ülke ticaretini sınırlandırmak ya da özendirmek için yaptığı düzenlemeler dış ticaret politikasını oluşturur(Dinler, 1997: 472).

Ekonomi politikasının da önemli bir aracı olan dış ticaret politikası(foreign trade policy) için, "ülkenin dış dünya ile yaptığı ve yalnızca mal alım satımından kaynaklanan ilişkilerini düzenleyen politikalardır" şeklinde bir tanımlama da yapılabilir.

Ülke ekonomileri açısından dış ticaretin yapılmasının amacı; iç piyasada bulunmayan veya bulunduğu halde yüksek maliyetli olan mal ve hizmetlerin dış piyasalardan sağlanması ve iç piyasada fazla olan mal ve hizmetlerin dış piyasaya transferi ile refah seviyesinin yükseltilmesidir. Çünkü dışarıya transferle gelir elde edilmesi ve sonuçta hayat standardının yükseltilmesi ile dışarıdan transferle de içeride olmayan (veya olduğu halde maliyeti yüksek olan) ihtiyaçların daha uygun şartlarda karşılanması mümkün olmaktadır. Başka bir deyişle, dış ticaret işlemleri, tamamen menfaate dayalı olarak gerçekleştirilen faaliyetlerden oluşmaktadır.

Ülkeler, dış ticaret faaliyetlerini gerçekleştirirken bahsedilen "menfaat" olgusundan hareketle, ekonomileri açısından en uygun bileşimi sağlamaya yönelik çaba sarf etmektedirler. Bu çerçevede, gerektiğinde taviz vermeye ve yeri geldiğinde de birtakım tavizler elde etmeye çalışırlar. Bu tavizler kapsamında hedef, daima lehte menfaatler elde etmek olduğuna göre, bu faaliyetin aynen bir oyun gibi olduğu ve amacının sürekli kazanmak üzerine gerçekleştirildiği belirtilebilir. Dolayısıyla bu faaliyetin uygulamasında yeri geldiğinde ülkeler (global açıdan düşünüldüğünde) dünya ticaretini olumsuz etkileyecek şekilde bile hareket edebilmektedirler(Saatcioğlu, 2001).

1.2.2.3.1. Dış Ticaret Politikasının Amaçları

Ekonomi politikasının bir alt politikası olması sebebiyle dış ticaret politikası birtakım özel amaçlarının yanında genel olarak ekonomi politikası hedeflerine de ulaşmaya çalışır**.** Dış ticaret politikasının tanımında da ifade edildiği gibi ulaşılmak istenen bu amaçları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür(Seyidoğlu, 2003: 119).

- Dış ödeme dengesizliklerinin giderilmesi
- Dış rekabetten korunma
- Ekonomik kalkınma
- Piyasa aksaklıklarının giderilmesi

- Ekonominin liberalleştirilmesi
- İç ekonomik istikrarın sağlanması
- Hazineye gelir sağlamak
- Dış piyasalarda monopolcü gücünden yararlanma
- Otarşi
- Sosyal ve siyasal nedenler
- Dış politika amaçları

Az gelişmiş ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ekonomi politikasının temel amacı kalkınma olduğundan, dış ticaret politikası bu ülkelerde kalkınmanın bir aracı olarak görülmektedir.

1.2.2.3.2. Dış Ticaret Politikasının Araçları

Uluslararası ticaret bugün ülkeler açısından yalnızca ekonomik büyümenin ve dış siyasetin bir aracı değil, ülkelerin varolabilme sebebidir. Başka bir deyişle, ülkelerin dışa açılmaları günümüzde bir tercih değil bir zorunluluktur. Öyle ki, yakın geçmişe bakıldığında dışa kapalı ülkelerin zamanla tasfiye oldukları veya bu politikalarını revize ettikleri görülmektedir. Diğer tarafta ise uluslararası ticaretin baş aktörleri olarak nitelendirebileceğimiz ve zenginliklerine dünyanın geri kalan kısmının imrendiği Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın ulusları, Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi gelişmiş ülkelerin küreselleşmenin de etkisiyle pastadan aldıkları payın diğer ülkelerle kıyaslanamayacak büyüklüklere ulaştığını söylemek mümkündür. Bu ülkelerin bu noktalara gelmelerinde dış ticaretin dolayısıyla da bu alanda uyguladıkları politikaların önemi yadsınamaz bir gerçektir. Dolayısıyla uluslararası arenada ülkelerin menfaatlerini korumaları açısından dış ticaret politikası araçları önemli bir role sahip olmaktadır.

Ülkelerin kullanmış oldukları dış ticaret politikası araçlarından en yaygın ve bilineni gümrük tarifeleridir. Ancak gerektiğinde alternatif araçlar da ortaya çıkmaktadır. Öyle ki, zamanla gümrük tarifelerinin etkisi azalmış, bunun yerine yeni araç ve düzenlemeler ortaya çıkmıştır(Seyidoğlu, 2003:119-120).

Gümrük Tarifeleri

Dış ticaret politikasının en eski ve yaygın araçlarından birisi olan gümrük vergisi, bir malın ithali sırasında alınan vergilerdir. Bunların yerine "Gümrük Tarifesi" deyimi de kullanılır.(Seyidoğlu, 1992:323).

Gümrük vergileri özellikle az gelişmiş ülkelerde kalkınmanın finansmanı açısından temel vergilerden biridir (Hicks, 1965. 70-73) Dolayısıyla bu ülkelerin toplam kamu gelirleri içinde önemli bir paya sahiptir Bu payın ülke geliştikçe azaldığı görülür (Due, 1968: 458-459; Korkmaz, 1982:78; Akkaya, 1994:276). Bunun nedeni, sanayileşme sürecine henüz girmemiş ülkelerde, etkin işleyen bir vergi sistemi ve idaresi kurulamadığından, kamu finansmanını sağlamak üzere, diğer dolaylı ve dolaysız vergilere göre uygulama kolaylığı olan gümrük vergilerine başvurulmasıdır. Çünkü bu verginin toplanması, ithal edilen malların az sayıdaki gümrük kapılarından geçmesini zorunlu kıldığından, büyük maliyet gerektirmez Ayrıca yukarıda belirtilen amaçlara çok iyi hizmet eden bir vergi türüdür (Nemli,1979: 55-57; Tanzi, 1991:222-225).

Tarife Dışı Araçlar

Tarife dışı engeller, malların ülkeler arasında dolaşımını engelleyen her türlü kural ve uygulamaları ifade eder. Miktar kısıtlamaları(kotalar), tarife benzeri araçlar, görünmez engeller, gönüllü ihracat kısıtlamaları, ihracatın özendirilmesi ve bağlı ticaret şeklinde sıralanabilir. İthalatın kontrolüne yönelik dış ticaret mevzuatı kadar çevre ile ilgili, fikri ve sınai haklar-standartlar gibi ticaretle doğrudan ilgisi olmayan fakat ticareti olumsuz yönde etkileyen mevzuat ve uygulamalar da bu kapsamda değerlendirilmektedir(Öktem, 1998:58).

,● ***Miktar Kısıtlamaları(Kotalar)***

Bu araçlar, ithalat hacminin direkt olarak sınırlanmasına yöneliktir. Gümrük tarifeleri, ithalatı fiyat mekanizması yolu ile kısıcı etkiye sahiptir. Ancak, miktar kısıtlamaları ile ülkeye girecek veya ülkeden çıkacak mal hacminin direkt olarak belirlenmesi söz konusu olmaktadır. Miktar kısıtlamaları, kotalar, ithal yasakları, döviz kontrolü araçlarından oluşmaktadır(Carbaugh, 1995:162-163).

● ***Tarife Benzeri Araçlar***

Tarife benzeri engeller, ithalatı kısmaya yönelik araçlar olan tarifeler gibi, fiyat mekanizması yoluyla etkilerini gösteren araçlardır. Burada mekanizma, ithalatın bu engeller vasıtasıyla pahalılaştırılarak, toplam talebin yabancı mallardan yerli mallara doğru kaydırılması şeklinde olmaktadır. Böylece, yerli üretim artar ve ithalat kısılmış olur. Bu kapsamda uygulanan araçlar ise, ithalat teminatları, iç piyasaya dönük endüstrilere sübvansiyon verilmesi, sübvansiyona karşı uygulanan vergiler ve katlı kur sistemi gibi araçlardan oluşmaktadır(Husted ve Melvin, 1990:181-182) .

● ***Görünmez Engeller***

Sağlık, güvenlik ve çevre standartları konuları başta olmak üzere birtakım politik tercihler dolayısıyla ticareti engelleyici nitelik taşıyan araçlar da mevcuttur. Konuluş amaçları farklı olsa da dış ticareti sınırlandırdıkları ölçüde bir tür dış ticaret engeli niteliği taşırlar.

● ***Gönüllü İhracat Kısıtlamaları***

Bir malın ithalatçısı ile ihracatçısı arasında yapılan iki yanlı görüşmeler sonucunda ihracatın belirli bir kota ile sınırlandırılması uygulamasıdır. Bu tür kısıtlamalar, özellikle gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere ihraç ettikleri tekstil vb. gibi birtakım emek-yoğun sanayi malları üzerine konulur.

- ***İhracatın özendirilmesi***

Dış ticaret politikası araçları her zaman ithalatın sınırlandırılmasına yönelik olmaz. Bu araçlar bazen ihracatın ya da genel olarak döviz kazandırıcı işlemlerin özendirilmesini amaçlar(Seyidoğlu, 2003:121).

- ***Bağlı ticaret***

Döviz tasarrufu sağlamak, serbest dövizle satılamayan düşük kaliteli yerli üretimin ihracını gerçekleştirebilmek, yabancı sermaye yoluyla büyük sanayi tesisleri kurmak gibi nedenlerle kullanılan bir araçtır. Bu tür ticaret çoğunlukla uluslar arası anlaşmalara dayanır ve taraflardan birisi devlet kuruluşu niteliğindedir(Seyidoğlu, a.g.e., 121).

II. BÖLÜM

2. TÜRKİYE‘ NİN DIŞ TİCARET MEVZUATI VE UYGULAMADA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Türkiye de dış ticaret mevzuatı 1980 sonrasında şekillenmiş süreç içerisinde özellikle 1995 yılında yapılan düzenlemelerle bugünkü halini almıştır.

2.1. DIŞ TİCARET MEVZUATI

Dış ticaret mevzuatı, dış ticaret alanındaki ilişkileri ve faaliyetleri düzenleyen kanunlar, kanun hükmünde kararnameler, tüzükler, yönetmelikler ve diğer kuralların bütününü ifade eder.

2.1.1. İlgili Kavramlar

Türkiye’ nin Dış Ticaret Mevzuatı’ na geçmeden önce bu başlık altında ilgili kavramlara yer verilmiştir.

2.1.1.1. Mevzuat

Mevzuat herhangi bir alandaki faaliyetleri ve ilişkileri düzenlemek üzere yetkili bir mercii tarafından konulmuş olan ve yürürlükte bulunan hukuk kurallarının tümüne birden verilen isimdir. Mevzuat eğer yürürlükten kalkmış ise buna da mülga denmektedir. Başka bir ifadeyle aynı konuyu düzenleyen yeni hüküm çıktığı zaman eski hüküm mülga sayılır(Onursal, 2000:6).

2.1.1.2. Kanunlar

Kanun, anayasanın yetkili kıldığı organ tarafından yazılı bir şekilde ve bu ad altında tespit edilmiş bulunan genel, sürekli ve soyut hukuk kurallarından ibarettir. Kanunların genel nitelikte ve sürekli olmaları, soyut ifade taşımaları, hukuk güvenliğinin sağlanması bakımından çok önemlidir(Bilge, 1996:36).

Hukuki anlamda kanun, yetkili yasama organlarınca düzenlenerek usulüne uygun olarak yürürlüğe konulmuş pozitif hukuk kuralıdır. Ancak, bu ölçüt, her zaman geçerli değildir. Örneğin: Anayasa Mahkemesi Kararları, Yargıtay İçtihatleri Birleştirme Büyük Genel Kurulu'nca alınan "içtihatı birleştirme kararları", Bakanlar Kurulu'nca düzenlenen kanun hükmünde kararnameler ve TBMM' ce onaylanan milletlerarası anlaşmalar da kanun niteliğini taşımaktadırlar.

2.1.1.3. Kanun Hükmünde Kararnameler

Kanun hükmünde kararnameler, Türkiye Büyük Millet Meclisi' nden (TBMM) veya doğrudan Anayasadan aldığı bir yetkiye dayanarak Bakanlar Kurulunun belli konuları düzenlemek için çıkardığı ve kanun düzeyinde yer alan yazılı hukuk kurallarıdır(Gözler, 2000: 652).

Kanun hükmünde kararname, Bakanlar Kurulu tarafından, TBMM'nin verdiği yetkiye dayanılarak çıkartılır (Anayasa, Md. 91). Bu yetki bir kanun biçiminde verilir ve burada söz konusu yetkiye dayanılarak çıkartılabilecek kanun hükmünde kararnamenin çıkarılma amacının, kapsamının, ilkelerinin, kullanma süresinin ve sayısının belirtilmesi gerekir. Kanun hükmünde kararnameler, devletin acil kanun çıkarma ihtiyaçları karşısında yasama organının yavaş çalışması nedeniyle ortaya çıkabilecek sakıncaları gidermek amacıyla düzenlenmektedir. Kanun hükmünde kararnameler Resmi Gazete'de yayımlandıkları gün TBMM'ne sunulur, aksi halde yürürlükten kalkarlar(Onursal, 2000:7.

2.1.1.4. Tüzükler

Tüzükler, bir kanunun uygulanmasını göstermek ve emrettiği işleri belirtmek üzere, kanunlara aykırı olmamak ve Danıştay' ın incelemesinden geçirilmek şartıyla bakanlar kurulu tarafından çıkarılan yazılı hukuk kurallarıdır(Gözler, 2000: 653).

Tüzükler, Bakanlar Kurulu tarafından, kanunun uygulanmasını göstermek veya kanunun emrettiği işleri belirtmek üzere; kanunlara aykırı olmamak şartıyla ve Danıştay'ın incelenmesinden geçirildikten sonra çıkarılırlar. Tüzükler de aynen

kanunlar gibi Cumhurbaşkanı tarafından imzalanır ve Resmi Gazete'de yayımlandıktan sonra yürürlüğe girerler(Onursal, 2000:7).

2.1.1.5. Yönetmelikler

Yönetmelikler, Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzel kişiliklerinin kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak kaydıyla çıkardıkları yazılı hukuk kurallarıdır(Gözler, 2000: 653).

Yönetmelikler, bir veya birkaç Bakanlık veya bir kamu kuruluşu tarafından, bu kuruluşun görev alanındaki kanun, tüzük ve kararnamelerin uygulanmasını sağlamak amacıyla çıkartılan pozitif hukuk metinleridir. Yönetmelikler, dayanak buldukları kanun, tüzük ve kararnamelere aykırı hükümler taşıyamazlar. Aksi takdirde, Danıştay'da açılacak "iptal davası" ile iptal edilebilirler(Onursal, 2000:8).

2.2. Yürürlükteki Dış Ticaret Mevzuatı

Dış ticaret, ülkelerin diğer ülkelerle belli kurallar çerçevesinde gerçekleştirmiş olduğu mal alışverişidir. Bu itibarla, dış ticaret mevzuatı genellikle bir ülkeden diğer bir ülkeye satılan (ihracat) veya o ülkeye bir başka ülkeden getirilen (ithalat) malların, çıkış veya giriş işlemlerinin düzenlenmesini içeren kurallar bütünüdür.

Dış ticaret mevzuatının mahiyeti gereği bu çalışmada mevzuat konuları, daha ziyade amaç ve kapsamların açıklanması şeklinde ele alınmıştır.

2.2.1. İhracat Mevzuatı

İhracat, ülkelerin kalkınmaları açısından da büyük öneme sahip olan, temel işlevi ülkeye döviz girişi sağlaması ve bu sayede ithalatı finanse etmek olan ihracat, ülkelerin başka ülkelere yapmış oldukları mal ve hizmet satışını ifade eder. Ülkemiz dış ticaret mevzuatı, gümrük mevzuatı ve kambiyo mevzuatı göz önüne alındığında ise şu şekilde bir tanımlama yapılabilir: Buna göre ihracat; ihracatı serbest bir

mal/değerin yürürlükteki ihracat mevzuatına uygun olarak ihracata hazırlanması (gerekli belgelerin düzenlenmesi ve ilgili mercilerden onay/izin alınması), gümrük mevzuatına uygun olarak çıkışının yapılması (fiili ihracatının malların fiziki muayenesinin yapılarak ya da yapılmadan gerçekleştirilmesi),kambiyo mevzuatına göre de mal bedelinin yurt içine getirilmesi(bedelsiz ihracat hariç) veya Dış Ticaret Müsteşarlığı' nca ihracat olarak kabul edilebilecek sair çıkışlardır.

2.2.1.1. İhracat Rejimi

Bir ülkenin ihracatının gelişimini etkileyen mevzuatlar ve uygulamaların tamamı ihracat rejimini oluşturur. Bu anlamda ihracata ilişkin bütün usul ve esaslar ihracat rejiminin birer parçasıdır.

2.2.1.1.1. İhracat Rejimi Kararı

Yürürlükteki İhracat Rejimi Kararı 22.12.1995 tarih ve 95/7623 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ekinde 6.1.1996 tarih ve 22515 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak uygulamaya konulmuştur.

Türkiye' de ihracat ile ilgili her türlü işlem, İhracat Rejimi Kararı, bu karara istinaden çıkarılan yönetmelik, tebliğ ve talimatlar ile iki veya çok taraflı anlaşmalar çerçevesinde yürütülmekte olup; anılan kararın amacı; ihracatın ülke ekonomisi yararına düzenlenmesi, desteklenmesi ve geliştirilmesini sağlamaktır. Yetkili merci ise Dış Ticaret Müsteşarlığı' nın bağlı olduğu bakanlıktır(www.dtm.gov.tr).

İhracat Rejimi Kararının dayandığı söz konusu kanunlar şunlardır(Onursal, 2000:8):

- İhracatı Geliştirmek Amacı ile Vergilerle İlgili Olarak Hükümetçe Alınacak Tedbirlere Dair 261 Sayılı Kanun
- Kalkınma Planının Uygulanması Esaslarına Dair 933 Sayılı Kanun

2.2.1.1.2. İhracatta Kota ve Tarife Kontenjanı Belirlenmesi ve İdaresine İlişkin Yönetmelik

Bu Yönetmelik, İhracatta Kota ve Tarife Kontenjanı Belirlenmesi ve İdaresine İlişkin 25.1.1995 tarih ve 95/7616 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca, uluslararası anlaşmaların hükümlerine uygun şekilde tek taraflı olarak veya ikili ya da çok taraflı tercihli ticaret anlaşmalarına dayanılarak alınacak önlemler çerçevesinde;

- İhracatta uygulanabilecek kotalar ve bu kotaların idaresini düzenleyen kurallara,

- Türkiye'den yapılan ihracatta uygulanabilecek tarife kontenjanlarına ve bu kontenjanların kullanımına,

- Diğer ülkelerin Türkiye'den yaptıkları ithalata kota (halihazırda ABD ve Kanada' ya yönelik tekstil ve konfeksiyon ihracatında uygulananlar hariç) veya tarife kontenjanı uygulamaları ve söz konusu kota ve tarife kontenjanlarının dağıtımının Türkiye'ye bırakılması halinde bunların dağıtımına ilişkin usul ve esasları kapsar.

2.2.1.1.3. İhracat Yönetmeliği

İhracat Yönetmeliği, 22/12/1995 tarihli ve 95/7623 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 6/1/1996 tarih ve 22515 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe konulan İhracat Rejimi Kararına dayanılarak hazırlanmış olup; İhracat Rejimi Kararı çerçevesinde, ihracatın ülke ekonomisi yararına düzenlenmesini, desteklenmesini ve artırılmasını sağlamak için ihracatta yetkili mercii ve uygulanacak usul ve esasları düzenlemek amacıyla, İhracat Rejimi Kararı uyarınca yapılacak ihracat işlemleri, bu Yönetmelik ile Dış Ticaret Müsteşarlığının bağlı olduğu bakanlık tarafından yayımlanacak tebliğler ve ilgililere verilecek talimatlar çerçevesinde yürütülür.

2.2.1.2. Dahilde Ve Hariçte İşleme Rejimleri İle Vergi Resim Ve Harç İstisnası Uygulaması

1980 yılından sonra ihracatın artmasında çok önemli bir role sahip olan nakdi teşviklerin ağırlıkta olduğu İhracat Teşvik Mevzuatı değiştirilmesiyle, 1.6.1995 tarihinden itibaren, Dahilde ve Hariçte İşleme Rejimi ile uluslararası normlara uygun yeni devlet yardımları uygulanmaya başlamıştır(www.dtm.gov.tr, 11/10/2008)

2.2.1.2.1. Dahilde İşleme Rejimi Kararı

Dünya piyasa fiyatlarından hammadde temin etmek suretiyle ihracatı artırmak, ihraç ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak, ihraç pazarlarını geliştirmek ve ihraç ürünlerini çeşitlendirmek amacıyla hazırlanmış olan bu karar; elde edilmesinde ithal girdi kullanılan işlem görmüş ürünün ihracı ile ihracat sayılan satış ve teslimlerin belirlenmesi, yönlendirilmesi ve geliştirilmesine ilişkin tedbirlerin düzenlenmesi ve yürütülmesini kapsar(www.dtm.gov.tr)..

2.2.1.2.2. Hariçte İşleme Rejimi Kararı

2007/11864 sayılı bu karar, serbest dolaşımdaki eşyanın işlenmek, tamir edilmek veya yenilenmek üzere geçici olarak ihraç edilmesi ve işlem görmüş ürünün tam veya kısmi muafiyetten yararlanarak serbest dolaşıma girmesinin sağlanması ile ithal edilen işlem görmüş ürünlerin aynısını veya benzerini üreten Türkiye'deki üreticilerin temel ekonomik çıkarlarının olumsuz etkilenmemesi kaydıyla ihraç eşyasının satışının teşviki amacıyla hazırlanmış olup; hariçte işleme rejiminin esaslarının belirlenmesine ve yönlendirilmesine ilişkin tedbirlerin düzenlenmesini ve yürütülmesini kapsar(www.dtm.gov.tr, 11/10/2008)..

2.2.1.2.3. Vergi, Resim ve Harç İstisnası

İhracatı arttırmak, ihraç ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak ve ihraç pazarlarını geliştirmek amacıyla hazırlanmış olan bu karar; ihracat, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerde vergi, resim ve harç istisnasına ilişkin tedbirlerin düzenlenmesi ve yürütülmesini

kapsar. İhracat, ihracat sayılan satış ve teslimler, döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetler ile transit ticaretin finansmanında kullanılmak kaydıyla kredi kuruluşlarınca kullandırılan her türlü krediler ve firmaların sağladıkları prefinansmanlar ile bunların geri ödenmesi, ihracatla ilgili işlem yapan kuruluşların ihracat, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerle ilgili olarak yapmış oldukları bütün hizmet ve muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar ve kambiyo işlemleri, Dahilde İşleme Rejimi kapsamında yapılan ithalat ve/veya yurt içi alımlar ile ilgili işlemler ve bunların finansmanı amacıyla kullanılan krediler, ihracat karşılığı yapılacak her türlü ödemeler, ihracat, ihracat sayılan satış ve teslimler, döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetler ile transit ticaretle ilgili işlemler ve bu işlemler sebebiyle düzenlenen kağıtlar; Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinden, 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu ile ihdas edilen Damga Vergisinden, 492 sayılı Harçlar Kanunu gereğince alınan harçlar ve diğer kanunlarda yer alan vergi, resim ve harçlar ile 80 sayılı Kanuna göre alınan hal rüsumundan müstesnadır(www.dtm.gov.tr, 11/10/2008).

2.2.1.3. İhracat Bedeli Dövizlerin Yurda Getirilmesi

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı, 8 Şubat 2008 tarihli ve 26781 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Belirtilen Bakanlar Kurulu Kararı"nın 3. maddesi uyarınca, 32 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Karar'ın 8. maddesi "İhracat bedellerinin tasarrufu serbesttir. Bakanlık ihtiyaç duyulması halinde ihracat bedellerinin yurda getirilmesine ilişkin düzenleme yapmaya yetkilidir." şeklinde düzenlenmiş bulunmaktadır.

2.2.2. İthalat Mevzuatı

İthalat en basit ifadeyle, ülkelerin çeşitli gerekçelerle başka ülkelerden yapmış oldukları mal ve hizmet alımıdır. İthalat mevzuatı ise bu münasebetler ortaya çıkan ilişkileri ve faaliyetleri düzenleyen kurallar bütününü ifade eder.

Bir ülkede üretilen veya üretilmeyen malların ülke dışından vergileri ödenerek veya ödenmeksizin geçici veya kesin olarak yurda sokulması işlemine ithalat denir. Döviz transferi yapılıp yapılmamasına göre ithalat bedelli ve bedelsiz olmak üzere iki türlüdür. Bedelli ithalat (İthalat Rejimi kapsamında olup); ithal edilen malların bedellerinin ithalattaki ödeme şekillerinden biriyle yurt dışına döviz transferi yapılarak gerçekleştirilen ithalatı, bedelsiz ithalat (Gümrük Mevzuatı kapsamında olup) ise; ithal edilen malların bedellerinin yurt dışında kazanılan dövizlerle karşılanarak yurt dışına herhangi bir döviz transferi yapılmadan gerçekleştirilen ithalatı ifade etmektedir.

2.2.2.1. İthalat Rejimi

İthalat Rejimi, ithal edilecek ticari malların tabi olacakları madde politikalarını ve bunların uygulama esaslarını belirleyen temel mevzuattır. Rejim, bu konudaki kararname, yönetmelik ve tebliğlerden oluşmaktadır.

2.2.2.1.1. İthalat Rejimi Kararı

Yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı (ek ve tadilleri) 20.12.1995 tarih ve 95/7606 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ekinde 31.12.1995 tarih ve 22510 (mü.) sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak uygulamaya konulmuştur. Sözkonusu Bakanlar Kurulu Kararı'nda "Ekli İthalat Rejimi Kararının yürürlüğe konulması, Devlet Bakanlığı'nın 18.12.1995 tarihli ve 85062 sayılı yazısı üzerine, 20.2.1930 tarihli ve 1567 sayılı Kanunun değişik 1'nci, 19.7.1972 tarihli ve 1615 sayılı kanunun 19 ve 20'nci, 14.5.1964 tarihli ve 474 sayılı Kanunun değişik 2'nci 6.5.1986 tarihli ve 3283 sayılı Kanunun 2'nci maddeleri ile 2.2.1984 tarihli ve 2976 sayılı Kanun hükümlerine göre, Bakanlar Kurulu'nca 20.12.1995 tarihinde kararlaştırılmıştır" denilmektedir.

Türkiye' de (bedelli) ithalat ile ilgili her türlü işlem, İthalat Rejimi Kararı, bu Karar'a istinaden çıkarılan yönetmelik,tebliğ ve talimatlar ile iki taraflı veya çok taraflı anlaşmalar çerçevesinde yürütülmekte olup, anılan Kararın amacı, ithalatın ülke ekonomisi yararına ve uluslararası ticaretin gereklerine uygun olarak düzenlenmesini sağlamaktır. İthalata ilişkin mevzuatı hazırlamaya, ithalatın her

aşamasında gerekli görülen değişiklikleri yapmaya ve önlemleri almaya, ülke malları fiyatlarının gerektiğinde kontrolünü yapmaya veya yaptırmaya, özel ve zorunlu durumları inceleyip sonuçlandırmaya Dış Ticaret Müsteşarlığı yetkili kılınmıştır.

İthalat Rejimi Kararı'nın dayandığı söz konusu kanunlar şunlardır(Onursal 2000:11)

- Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 1567 sayılı Kanun
- 19.7.1972 tarih ve 1615 sayılı Gümrük Kanunu(mülga) ve 27.10.1999 tarih ve 4458 sayılı Gümrük Kanunu(yeni)
- 25.5.1964 tarih ve 474 sayılı 5383 sayılı Gümrük Kanununa Bağlı Gümrük Giriş Cetvelinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun
- 13.5.1986 tarih ve 3283 sayılı Bazı Kanunlarla Tanınmış Olan Gümrük Muafiyetlerinin Kaldırılması Hakkında Kanun
- 15.2.1984 tarih ve 2976 sayılı Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun

2.2.2.2. İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi

4412 Sayılı Değişiklik Kanunu ile birlikte 25/07/1999/23766 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 3577 sayılı bu kanun, ithalatta haksız rekabet hallerinden dampinge veya sübvansiyona konu olan ithalatın sebep olduğu zarara karşı bir üretim dalının korunması amacıyla yapılacak işlemlere, alınacak önlemlere, gerekli ilke ve uygulama kararlarını verecek bir Kurul oluşturulmasına ve bunun görevlerine ilişkin usul ve esasları kapsar.

İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında 30/10/1999/23861 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 99/13482 Sayılı Karar, ithalatta haksız rekabet hallerinden dampinge veya sübvansiyona konu olan ithalatın sebep olduğu zarara karşı bir üretim dalının korunması amacıyla yapılacak işlemleri ve alınacak önlemleri

kapsar. Aynı şekilde ilgili yönetmelik de 30/10/1999/23861 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

2.2.2.3. Gözetim ve Korunma Önlemleri(Tekstil Harici)

29/05/2004 tarih ve 25476 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 10/05/2004 tarih ve 204/7305 sayılı İthalatta Korunma Önlemleri Hakkındaki Karar, bir malın benzer veya doğrudan rakip mallar üreten yerli üreticiler üzerinde ciddi zarar veya ciddi zarar tehdidi oluşturacak şekilde artan miktar ve şartlarda ithal edilmesi halinde, bu zarar veya zarar tehdidini ortadan kaldırmak üzere, sözkonusu zarar veya zarar tehdidiyle sınırlı ve geçici olmak kaydıyla, uluslararası yükümlülükler ve ülke yararı göz önüne alınarak korunma önlemleri alınmasına ilişkin usul ve esasları kapsar.

29/05/2004 tarih ve 25476 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 10/05/2004 tarih ve 204/7304 sayılı İthalatta Gözetim Uygulanması Hakkında Karar ise; bir malın ithalatında kaydedilecek gelişmelerin yakından izlenmesi amacıyla o malın ithalatında gözetim uygulanmasına ilişkin usul ve esasları kapsar.

28.05.2003 tarih ve 25121 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan(21.04.2004 tarih ve 25440 sayılı Resmi Gazete ile 29.05.2004 tarih ve 25476 sayılı Resmi Gazete"de yayımlanan değişiklikleri de içermektedir.) Çin Halk Cumhuriyeti(ÇHÇ) Menşeli Malların İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkındaki Karar; ÇHC menşeli malların ithalatında meydana gelen artışların veya bu malların ithalatının gerçekleşme koşullarının benzer veya doğrudan rakip mallar üreten yerli üreticiler üzerinde pazar bozulmasına yol açması veya yol açma tehdidi oluşturması halinde veya ÇHC veya Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi bir ülke tarafından, ÇHC menşeli malların neden olduğu pazar bozulmasını önlemek veya gidermek üzere yapılan bir uygulamanın önemli ticaret sapmasına yol açması veya yol açma tehdidi oluşturması halinde uluslararası yükümlülükler de dikkate alınarak korunma önlemleri alınmasına ilişkin usul ve esasları kapsar.

2.2.2.4. Kota ve Tarife Kontenjanı ve İdaresi

10/05/2004 tarihli ve 2004/7333 sayılı bu karar, uluslararası yükümlülükler de dikkate alınarak, tek taraflı, olarak veya ikili ya da çok taraflı tercihli ticaret anlaşmalarına dayanılarak alınacak önlemler çerçevesinde uygulanabilecek kotalar ile ithalatta tarife kontenjanı uygulanması halinde kontenjanların idaresine ilişkin usul ve esasları kapsar.

2.2.2.5. Tekstil ve Konfeksiyon Ürünlerinde Gözetim ve Korunma Önlemleri

1.6.1995 tarih ve 22300 Mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 30.4.1995 tarih ve 95/6815 sayılı karar, tekstil ürünlerinin ithalat miktarlarında meydana gelen mutlak veya nisbi artışların ve/veya bu ürünlerin ithalatının gerçekleştiği şartların, benzer ve/veya doğrudan rakip ürünlerin yurt içi üretimi üzerinde ciddi zarar, ciddi zarar tehdidi veya zarar tehdidi oluşturması halinde, uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükler de dikkate alınarak, bu zarar veya zarar tehdidini ortadan kaldırmak amacıyla yapılacak işlemlere, alınacak önlemlere, gerekli ilke ve uygulama kararlarını verecek bir Kurul oluşturulmasına ve bunun görevlerine ilişkin usul ve esasları kapsar.

2.2.2.6. Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması

31.12.1995 tarih ve 22510 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 20/12 /1995 tarih ve 95/7608 sayılı bu karar, uluslararası yükümlülük ve prosedürlere, özellikle Dünya Ticaret Örgütü çerçevesinde öngörülenlere, uygun olması şartıyla Türkiye pazarını etkileyen ticari engellere, bu engellerden doğan zararın veya diğer ülke pazarlarında etkisi olan ticari engellerin neden olduğu olumsuz ticari etkilerin giderilmesine yönelik olarak karşılık vermek amacıyla izlenecek ticari politika prosedürleri çerçevesinde alınabilecek ticari önlemleri ve bu hususlarda gerekli değerlendirmeyi yapmak, uygulamaya ilişkin karar almak veya öneride bulunmak üzere bir Kurul oluşturulmasını ve bu Kurulun görevlerini kapsar. Bu karar, ticaret

politikası alanındaki uluslararası uyuşmazlıkların çözümü prosedürlerinin başlatılması, yürütülmesi ve sonuçlandırılmasına yönelik olarak uygulanacaktır.

2.2.2.7. İthalatçı Birlikleri

Bu Karar'ın amacı; ithalatın milletlerarası antlaşmalar çerçevesinde ülke ekonomisi yararına düzenlenmesini teminen, ithal mallarının dünya fiyatları ve kalitesinde, süreklilik içerisinde ve kaynağından temin edilmek suretiyle, ekonomide rekabet gücünün artırılmasına yönelik olarak çalışmalar yapmak, uygulamayı yürütmek ve bu faaliyetleri izlemek, ithalatçılar arasında işbirliğini sağlamak ve aynı konuda faaliyet gösteren yerli veya yabancı kuruluşlarla ortak çalışmalarda bulunmak amacıyla, özel bütçelere sahip İthalatçı Birliklerinin kuruluş, işleyiş ve görevlerine dair usul ve esasları düzenlemektir. İlgili yönetmelik ise, ithalatçı birliklerinin faaliyetlerinin düzenlenebilmesini teminen; organlarının kuruluşu, işleyişi, görevleri, üyelerinin hak ve yükümlülükleri ile birlik gelirleri ve bütçesine ilişkin usul ve esasların tespiti amacıyla hazırlanmıştır(www.dtm.gov.tr, 11/10/2008).

2.2.3. Serbest Bölgeler Mevzuatı

Serbest Bölgeler Kanunu, Türkiye'de ihracat için yatırım ve üretimi artırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli şekilde temin etmek, dış finansman ve ticaret imkanlarından daha fazla yararlanmak üzere, serbest bölgelerin kurulması, yer ve sınırlarının tayini, yönetimi, faaliyet konularının belirlenmesi, işletilmesi, bölgelerdeki yapı ve tesislerin teşkili ile ilgili hususları kapsar. Serbest bölgelerin, kamu kurum ve kuruluşlarınca, yerli veya yabancı gerçek veya tüzel kişilerce kurulmasına, işletilmesine Bakanlar Kurulunca izin verilirken; fiyat, kalite ve standartlarla ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşlarına kanunlarla ve diğer mevzuatla verilen yetkiler serbest bölgelerde uygulanmaz(www.dtm.gov.tr, 11/10/2008).

2.2.4. Teknik Düzenlemeler Mevzuatı

13/10/2005 tarih ve 25965 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2005/9454 sayılı Dış Ticarette Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Rejimi Kararı' nın amacı, dış ticarette teknik düzenlemeler, standartlar, uygunluk değerlendirmesi ve denetimler çerçevesinde;

- Dış ticarette uygulanacak teknik düzenlemeler, standartlar, uygunluk değerlendirmesi ve denetimlerin uluslararası ticarete gereksiz engel teşkil etmesini önlemek ve ticareti geliştirmek,

- İhraç ürünlerin güvenli ve kaliteli olmasını sağlamak suretiyle, ihracatta rekabet gücünü artırmak ve dış alıcıların ürünlerimizi tercih etmesini sağlamak,

- İthal ürünlerde düşük kaliteden kaynaklanan haksız rekabeti ve yanıltıcı uygulamaları önlemek, tüketiciyi koruyucu ve kaliteyi yükseltici tedbirleri almak,

- İthal ve yerli ürünler arasında ayrımcılık yaratmayacak şekilde ithal ürünlerin ilgili teknik düzenlemelere uygun ve/veya güvenli olmasını temin etmek; insan sağlığı ve emniyetinin, hayvan ve bitki varlığının ve çevrenin korunması ile kamu ahlakı, kamu düzeni ve kamu güvenliği gereklerini yerine getirmek,

- Uluslararası anlaşmalar ve Türkiye ile Avrupa Birliği arasında kurulan Gümrük Birliği kapsamındaki teknik mevzuatın dış ticaret sistemine uyarlanmasını sağlamak,

- Dış ticarette teknik düzenlemeler, standartlar, uygunluk değerlendirmesi ve denetimlerde yetkili kuruluşları, yapılacak işlemleri ve uygulama usul ve esaslarını belirlemektir.

2.2.5. Kambiyo Mevzuatı

Kambiyo, Latince " Cambiare" kelimesinden gelen ve değiştirmek anlamında kullanılan bir kelimedir. Nakit, döviz, altın veya senet gibi paraya çevrilebilen

menkul değerler üzerine yapılan işlemleri kapsar. Kambiyo denildiğinde yabancı para ile ulusal paranın değişimi ifade edilir(Melemen, 2003: 101). Bu anlamda kambiyo mevzuatı söz konusu olduğunda 1567 Sayılı Kanun anlaşılmaktadır.

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 1567 Sayılı Kanun

Türk Parasının Kıymetini Koruma (TPKK) Hakkında 1567 Sayılı Kanun 25 Şubat 1930 tarih, 1433 sayılı resmi gazete'de yayımlanarak üç yıl süreyle geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiştir. Daha sonra çeşitli tarihlerde yayımlanan kanunlarla değişikliğe uğrayarak ilişikteki bugünkü şeklini almıştır.

Türk parasının kıymetini korumak amacıyla, Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değerinin belirlenmesine, döviz ve dövizi temsil eden belgelere (menkul değerler ve diğer sermaye piyasası araçları dahil) ilişkin tüm işlemler ile dövizlerin tasarruf ve idaresine, Türk parası ve Türk parasını temsil eden belgelerin (menkul değerler ve diğer sermaye piyasası araçları dahil) ithal ve ihracına, kıymetli maden, taş ve eşyalara ilişkin işlemlere, ihracata, ithalata, özelliği olan ihracat ve ithalata, görünmeyen işlemlere, sermaye hareketlerine ilişkin kambiyo işlemlerine ait düzenleyici, sınırlayıcı esaslar TPKK Hakkında 32 Sayılı Karar ile tayin ve tespit edilmiştir(www.dtm.gov.tr, 11/10/2008).

2.2.6. Gümrük Mevzuatı

04/11/1999 tarihinde 23866 Sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan 4458 sayılı Gümrük Kanunu' nun amacı, Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesine (Türkiye kara suları, iç suları ve hava sahasından oluşan Türkiye Cumhuriyeti sınırları) giren ve çıkan eşyaya ve taşıt araçlarına uygulanacak gümrük kurallarını belirlemektir.

Gümrük mevzuatına dahil edilebilecek diğer kanunlar ise şu şekildedir (www.gumruk.gov.tr):

- 31/3/2007 tarih ve 26479 sayılı resmi gazetede yayımlanan 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu

- 24/5/1984 tarih ve 18410 sayılı resmi gazetede yayımlanan 3007 sayılı Gümrük Mevzuatına Göre Tasfiye Edilecek Eşya Hakkında Döner Sermaye Kanunu

- 17/04/2007 tarih ve 26496 sayılı resmi gazetede yayımlanan 5622 sayılı Tasfiye İşleri Döner Sermaye İşletmeleri Genel Müdürlüğünün Gümrük Müsteşarlığına Bağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

- 20/12/2003 tarih ve 25322 sayılı resmi gazetede yayımlanan 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu

- 24/12/1940 tarih ve 4694 sayılı resmi gazetede yayımlanan 3944 sayılı Gümrük Muhafaza ve Muamele Sınıfı Memurları Teşkilatı Hakkında Kanun

- 07/04/2004 tarih ve 25426 sayılı resmi gazetede yayımlanan 5108 sayılı Geçici İthalat Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

- 06.11.2005 tarih ve 25985 sayılı resmi gazetede yayımlanan 5426 sayılı Gümrük Rejimlerinin Basitleştirilmesi ve Uyumlaştırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme Hakkında Değişiklik Protokolüne Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

- 13/7/1993 tarih ve 21636 sayılı resmi gazetede yayımlanan 485 sayılı Gümrük Müsteşarlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

Gümrük Yönetmeliği

31.05.2002 tarih ve 24771 Sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan Gümrük Yönetmeliğinin amacı, 4458 sayılı Gümrük Kanununun yönetmelikle düzenlenmesini öngördüğü konuları düzenlemek ve uygulamaya yön verecek hususlara açıklık getirmektir.

2.3. Dış Ticaret Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar

Türkiye de dış ticaret alanında karşılaşılan sorunlar temelinde maliyetler ve teknik yetersizlikler bulunmaktadır. Buna karşın, Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) 2007 yılında yayınlamış olduğu raporunda söz konusu sorunları detaylandırarak şu şekilde sınıflandırmıştır:

2.3.1. Gümrüklerde Karşılaşılan Sorunlar

Altyapı ve uzman personel yetersizliği gümrüklerde karşılaşılan başlıca sorunlardandır. Gümrük binaları ve sahaları, gelişen teknoloji ve artan dış ticaret hacmi ile paralel bir şekilde gelişme gösterememiş ve halihazırda ihtiyaca cevap veremez duruma gelmiş bulunmaktadır. Gerek gümrüklerin fiziki altyapıları gerekse üstyapıları, gümrüklerdeki iş yoğunluğunu karşılayamamakta, mevcut çalışma şartları ve uzman personel yetersizliği birçok sorunu da beraberinde getirmekte ve ülke ihracatını olumsuz yönde etkilemektedir. Altyapı ve personel eksikliği sorunlarının giderilmesine yönelik adımlar atılması ve gümrüklerdeki uygulamalarda standart sağlanması durumunda sorunun çözümü mümkün olabilecektir(TİM, 2007).

Gümrük mevzuatında da belirtildiği üzere gümrük işlemlerinde beyan esastır ve bağlayıcıdır. Çok kısıtlı konular dışında gümrük işlemlerinde bir düzeltme mekanizması bulunmamaktadır. Dolayısıyla firmaların muhtemel problemler ile karşılaşmamak için dikkat etmesi gereken en önemli husus gümrük işlemleri ile ilgili olarak kontrol mekanizmasını kurmaktır. Bu kapsamda amaç, hataları tespit etmek değil muhtemel hataları önlemek olmalıdır. Gümrükte yapılan beyanların bağlayıcı olduğu dikkate alınarak, gümrük işlemlerinde sonsuz dikkat gösterilmesi gerekmektedir(TİM, 2007).

Geçiş belgelerinin yetersizliği ve dağıtımının dengeli bir şekilde ve çıkış yapılan kapıların yoğunluğuna göre yapılmaması bir diğer sorundur. Ulaştırma Bakanlığı'nca TOBB kanalıyla dağıtılan geçiş belgeleri yetersiz olup, çıkış kapıları ve ülkelere göre adil ve dengeli bir şekilde dağıtılmaması ihracatımızı engelleyici unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulaştırma Bakanlığı' nca yapılan geçiş belgesi

dağıtımlarının kapıların çıkış istatistikleri ve ihracat rakamları ile orantılı bir şekilde dağıtılması sorunun ortadan kalkmasını sağlayacaktır(TİM, 2007).

Ülkelerin kullanmış oldukları dış ticaret politikası araçları, menfaat üzerine kurulmuş olan uluslararası ticari ilişkiler açısından değerlendirildiğinde her zaman tarafları tatmin etmeyebilir. Düzenleyici olmasının yanında kimi zaman bizzat sorunların kaynağında yer alabilir. Bir tarife aracı olarak gümrük vergileri de, bir ekonomi açısından yani mikro düzeyde yapılan bir değerlendirme sonrası koruyucu ve gelir sağlayıcı bir dış ticaret politikası aracı sayılabilir. Ancak bu her ekonomi açısından, yani makro seviyede düşünüldüğünde "menfaat ve menfaatler arası çatışma" olgularının dikkate alınmasını gerektirir. Bu durumda, tarifelerin olumsuz yani dış ticareti engelleyici yönleri söz konusu olmaktadır(Saatcioğlu, 2001).

2.3.2. Maliyetlere İlişkin Sorunlar

Türkiye' de rakip ülkelere oranla girdi maliyetlerinin yüksekliği ve istihdam üzerindeki kamu yüklerinin rakip ülkelerin ortalamasının oldukça üzerinde olması ihracatçıların rekabet imkanlarını azalttığı gibi imalata bağlı sektörlerde kayıt dışılığı teşvik etmekte ve sonuçta da yurtdışı piyasalarda artan maliyet baskısı nedeniyle pazar payımız her geçen gün gerilemektedir. Diğer yandan, elektrik arzındaki daralma ve mevcut yatırımların yetersizliği dolayısıyla doğabilecek enerji darboğazı da sektörü tedirgin etmektedir.Bu sorunların çözümü için istihdam üzerindeki vergi ve diğer yüklerin azaltılması yönünde daha radikal adımlar atılmalıdır. Ayrıca ihracatın gerçekleştirilmesinin ardından, bu maliyetlerin bir kısmının ihracatçıya geri ödenmesini sağlayan bir sistem tesis edilmesi önerilmektedir. Enerji sektöründe yeni yatırımların yapılması ve fiyat politikalarının reel sektörün durumu göz önünde bulundurularak belirlenmesi gerekmektedir. Diğer taraftan, Dahilde İşleme Rejimi kapsamında yapılan üretimlerde, elektrik, doğalgaz ve mazot gibi girdilerin Katma Değer Vergisi KDV ve Özel Tüketim Vergisi ÖTV'den muaf tutulması da diğer bir öneri olarak ortaya çıkmaktadır(TİM, 2007).

2.3.3. Vergi ve Teşviklere İlişkin Sorunlar

Türkiye' de ekonomik olarak geri kalmış 49 ilde bölgesel teşvik sistemi uygulanmakta ve bu illerde kurulan işletmelere ve ilave yatırımlara bazı kolaylıklar ve avantajlar tanınmaktadır. Söz konusu sistem, belirli bazı sektörlerdeki işletmelerin kurulu bulundukları illerden teşvik kapsamındaki illere taşınmasının fiziki anlamda mümkün olamaması nedeniyle teşvik kapsamı dışındaki iller açısından bir haksız rekabet durumu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, bölgelerarası gelişmişlik farkından dolayı yatırım ve ihraç maliyetleri de bölgelere göre farklılık arz etmektedir. Bazı bölgelerin üretim merkezlerine uzaklığı, nakliye maliyetlerinin yüksek oluşu, tedarik zincirinin yüksek maliyetle kurulması ve bölge gayri safi yurt içi hasıla düzeyi diğer bölgelerin büyük oranda altında oluşu ihracat ve yatırım maliyetlerini arttırmakta ve bu yöndeki yeni yatırımların fiiliyata geçirilmesini ve cazibesini önlemektedir. Bu yüzden sosyoekonomik gerekçeler de dikkate alınarak bölgesel ve sektörel tabanlı ikili bir teşvik sisteminin oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, ihracata veya yatırıma yönelik verilen teşviklerin de bölge gelişmişlik kriterlerine göre düzenlenmesi ve bunun için de Avrupa Birliği'nin bölgesel düzeyde uyguladığı müktesebata uyum çerçevesinde belirlenen İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının esas alınmasında yarar görülmektedir(TİM, 2007).

Kambiyo mevzuatımızda, ihraç bedeli dövizlerden yurt dışında yapılan bir takım giderlerin mahsup edilebilme imkanı bulunmasına rağmen, vergi denetmen ve kontrolörlerince ihracatçılara ait mali hesap ve belgelerde yapılan incelemelerde bu durum kabul edilmeyerek, faturada kayıtlı ihraç bedeli dövizin tamamının yurda getirilmesi ve döviz alım belgesine bağlanması gerektiği belirtilerek cezai müeyyide uygulanmaktadır. İhracatın yapılma şartını 1 dolar dahi olsa dövizin yurda getirilmesi ile ilişkilendirmesi ihracatçılarımızın cezai müeyyidelere maruz kalmalarına neden olduğu gibi, kanunların tanımış olduğu muafiyetlerden de yararlanmalarını engellemektedir. Çözüm noktasında ihraç bedeli dövizlerin yurda getirilmesi ile ilgili kambiyo mevzuatında belirtilen muafiyetlerin vergi kanunlarıyla da uyumlu hale getirilmesi, bu konuda Maliye Bakanlığı ve Gelir İdaresi Başkanlığınca bir genelge yayınlanarak taşradaki tüm birimlere talimat verilmesinde yarar görülmektedir.

Ayrıca, kambiyo mevzuatının gelişmiş ülke örnekleri dikkate alınarak ve ihracatçıların da içinde olacağı bir komisyon marifetiyle günümüz şartlarına göre uyarlanması gerekmektedir(TİM, 2007).

Mevcut teşvik politikasının, özellikle araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem veren ve teknolojisini yenileyen sektörlere ağırlık verecek biçimde gözden geçirilmesi gerekmektedir. Çin ve Hindistan gibi ülkelerdeki ucuz işgücü nedeniyle rekabetin mümkün olmadığı sektörlere teşvik verilmesinin bir yararı yoktur(Cicioğlu ve Şimşek, 2007:43-48).

2.3.4. Finansal Sorunlar

Son yıllarda YTL'nin aşırı değerlenmesi, döviz kurlarında görülen negatif yönlü gelişmeler ve TCMB'nin yüksek faiz politikası imalata yönelik ara malı kullanan sektörleri ithal malı kullanmaya bağımlı hale getirdiği gibi, ithalatın hızlı bir şekilde yükselmesine de neden olmuştur. B duruma bağlı olarak tüm sektörler gerileyen kurlar nedeniyle fiyat tutturmakta, rakip üretici ülkelerle dünya piyasalarında rekabet etmekte ve pazardaki paylarını korumakta zorlanır hale gelmişlerdir. Bu nedenle TCMB tarafından döviz kurları üzerindeki baskının kaldırılarak, kurların ithalatı kısıtlayıcı ve ihracatı teşvik edici bir dengede oluşmasının sağlanması gerekmektedir. Ayrıca, kur riskinden kaynaklanan zararların telafisi açısından da ülkemizde kur riski sigorta sisteminin kurulmasını sağlayacak bir yapı tesis edilmesi, özellikle ithal girdi kullanan sektörler için yerli girdi ve hammadde kullanımının teşvik edilmesi amacıyla, bütün sektörlerde ihracatçılarımıza dünya fiyatları eşdeğerinde yerli malı teminini sağlayıcı bir sistemin kurulmasında büyük yarar görülmektedir(TİM, 2007).

İhracatçıların finansman ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli bir paya sahip olan Eximbank kredilerinin, daha uygun koşullarda ve daha etkin şekilde kullanılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Türk Eximbank'ın sermaye yapısının güçlendirilmesi için, DFİF olarak tahsil edilen primlerin bütçeden Türk Eximbank'a aktarılmasının sağlanması önerilmektedir. Eximbank'ın kaynaklarının arttırılması ve kredi programlarının çeşitlendirilmesi, ayrıca kredi faizlerinin düşürülmesi,

ihracatçıların finansal sorunlarını aşabilmeleri için gerekli unsurlardandır. Öte yandan, Eximbank, kısa vadeli ihracat kredileri yanında uzun vadeli ihracat kredileri de sağlamalıdır. Genel finansal birimlerin sektörün sıkıntılı dönemlerinde kredilendirmede çok sıkı tedbirlerle baskı uygulaması sonucu, finansal olanakların kullanımında zorluklar yaşanmaktadır. Bu konunun aşılabilmesi için Eximbank ve KOSGEB kredilerinin arttırılarak yaygın şekilde kullanımının sağlanması gerekmektedir. Kredi prosedürünün basitleştirilmesi de finansal problemlerin çözümü için bir gereklilik olarak görülmektedir(TİM, 2007).

Bazı bölgelerde ihracatçılar Eximbank kredilerinden istenilen düzeyde faydalanamamaktadır. Bunun en önemli nedeni de, istenilen teminatın aracı bankalardan temin edilememesi, aracı bankaların bu teminatı verebilmesi için ihracatçıdan istedikleri gayrimenkul ipoteğini gerçek değerinin çok altında değerlemeye tabi tutmaları ve Eximbank kredi kullanımında ihracatçılara aracılık etmemeleridir. Bu bağlamda Eximbank kredilerinden ihracatçılarımızın istenilen düzeyde faydalanabilmeleri amacıyla, Eximbank tarafından kredinin riskinin de üstelenilmesi veya teminat işlemlerinde aracı bankaların kefaleti yerine Kredi Garanti Fonunun işletilmesinde yarar görülmektedir(TİM, 2007).

Türkiye' de bankacılık sektörü, bugüne kadar ihracatçılara yeterli şekilde destek olmamış, sadece yurt içi bireysel tüketimi teşvik edici enstrümanlarla faaliyetini sürdürür duruma gelmiştir. Ayrıca, ihracatçıdan sağladığı fon ve katkıları yine aynı sektöre aktarması gerekirken, bilakis ihracatçıdan aldığı katma değeri tüketim sektörlerine aktarmaktadır. Söz konusu mağduriyetin ortadan kalkması için bankacılık kanununda gerekli değişiklik yapılarak, bankaların bugün konut kredilerinde yaptıkları faiz rekabeti gibi, toplamış oldukları fonları veya yıllık kredi hacimlerinin bir kısmını en azından Eximbank kredi maliyetleri eşdeğerinde ihracatçıya kullandırmalarının zorunlu hale getirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, ihracatı uzun vadeli finanse edecek finans enstrüman ve türevlerinin geliştirilmesi gerekmektedir(TİM, 2007).

Özelikle KOBİ'ler yabancılarla sözleşme yapma konusunda zayıf kalmaktadır. Bu yüzden sıklıkla ihracattan doğan alacaklarını tahsil edememe sorunu

ile karşılaşılmaktadır. Aynı sorun zaman zaman büyük firmaların da karşısına çıkmaktadır. Dolayısıyla Türk Eximbank'ın Kredi Sigortası Sistemi'nin geliştirilmesi gerekmektedir.

İhracatçı firmalara tarımsal ürünlerde ihracat iadesi kapsamında yapılması gereken iadeler, mahsubunun yapılabileceği giderlerin düşük olması nedeniyle Merkez Bankası hesaplarında birikmekte ve mahsup edilememektedir. Firmaların kanuni mükellefiyetlerinin düşüklüğünden dolayı, Merkez Bankası nezdinde biriken alacaklar yıldan yıla devir olması nedeniyle, işletmelerin bilançolarında her yıl gelir olarak vergiye tabi tutulmakta ve bu alacaklar Merkez Bankası nezdinde atıl olarak bekletilmektedir. Bu yüzden ihracatçılara finansman yönünden bir rahatlama sağlaması açısından, bütün kamu kurumlarına borcu olmadığını belgeleyen firmaların mahsup edilemeyen ve Merkez Bankası nezdinde bekleyen bu hak edişlerin bir yıllık dönem sonunda ihracatçılara nakit olarak ödenmesi veya mahsup imkanının genişletilerek bu alacakların EXİMBANK'tan kullanılacak kredi ana para ve faiz ödemelerine de mahsup edilebilme imkanının sağlanmasının yarar vardır(TİM, 2007).

2.3.5. Lojistik Ve Nakliye Sorunları

Türkiye' de nakliye maliyetlerinin rakip ülkelere oranla çok yüksek olması, rakip ülkelerin ihracatçılarını nakliye konusunda sübvanse etmesi, bazı ülkelerde akaryakıt fiyatlarının çok düşük olması, yurtdışı piyasalarda ihracatçıların rekabet imkanlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu açıdan ihraç malı taşıyan taşıtlara yurda girişlerinde ihraç malını alacak oldukları bölgelere kadar ulaşmalarını sağlayacak miktarda, KDV ve ÖTV' den muaf akaryakıt verilmesi ve nakliye maliyetlerinin rakip ülkelerin seviyelerine düşürülmesi büyük önem arz etmektedir(TİM, 2007).

İhraç yükü taşımalarına ilişkin olarak Ulaştırma Bakanlığı Kara Ulaştırması Genel Müdürlüğü'nce ihracata ilişkin kurumların ve sektörün görüşü alınmadan uygulamaya konulan yönetmelik, genelge ve talimat şeklindeki mevzuat ihracatçılarımızın büyük sıkıntılar yaşamasına neden olduğu gibi, uygulama

hakkında ihracatçının görüşünün alınmaması büyük mağduriyetlerine sebebiyet vermektedir. Söz konusu mağduriyetin ortadan kaldırılması açısından ihraç yükü taşımalarıyla ilgili olarak Ulaştırma Bakanlığı'nca hazırlanacak mevzuatın oluşturulmasında, TİM ve İhracatçı Birliklerinin görüşünün alınmasını sağlayacak bir sistemin tesis edilmesi gerekmektedir.

Türkiye' de nakliye konusunda uzmanlaşmış firma sayısı yeterli değildir. İhraç mallarının zamanında yabancı müşterilere teslim edilememesi, parsiyel yüklemelerde depolarda beklemeler, aktarma işlemleri sırasında kolilerin kaybolması veya hasar görmesi gibi sorunlar sıklıkla yaşanmaktadır. Bu tür sorunların en aza indirilmesini sağlayacak radikal tedbirler alınması gerekmektedir.

Türkiye'deki limanlardaki masraflar genelde Avrupa limanlarına göre daha pahalıdır. Bu durum, Türk ihracatçılarının maliyetlerini artırarak, rekabet gücünü azaltmaktadır. Çözüm için Türkiye limanlarındaki masrafların, Avrupa'daki muadillerinin seviyelerine çekilmesi gerekmektedir.

2.3.6. Bürokrasiden Kaynaklanan Sorunlar

İhracatta zorunlu belgelerin farklı kurumlardan alınması zaman kaybına ve maliyetlerin artmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda zorunlu belgelerden menşe, dolaşım belgesi ve borsa tescil beyannamesinin İhracatçı Birlikleri'nce de verilmesi, zaman kayıplarını azaltacaktır.

İhracatçıların bürokrasiden kaynaklanan mağduriyetlerinin önlenmesi amacıyla kontrol ve koordinasyon sağlayacak bir sistemin olmaması, ihracatçılar açısından sıkıntı yaratmaktadır. Başbakanlık ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından ihracatın kolaylaştırılmasına yönelik talimatlar bulunmasına rağmen, yıllardır taşrada bulunan ihracatçımızın en çok şikayet ettiği konuların başında bürokrasiden kaynaklanan sorunlar gelmektedir. Zaman kaybı başta olmak üzere, bu sorunların sebebiyet verdiği maddi ve manevi kayıplar, büyük bir mali portre olarak karşımıza çıkmaktadır. Çözüm konusunda kamu kurumları arasında eşgüdüm görevi görmek ve ihracatçının her alanda karşılaştığı sorunu ivedi olarak çözüme kavuşturmak üzere

DTM önderliğinde bir koordinasyon merkezi kurulmasının yararlı olacağı düşünülmektedir(TİM, 2007).

Özellikle Avrupa Birliği(AB) tarafından ihracatçılarımıza uygulanan ağır vize prosedürü, vize almak için tapu kayıtlarından bankadaki hesap dökümünü imzalayan yetkilinin imza sirkülerinin ibrazının istenmesine kadar dünyanın hiçbir ülkesine uygulanmayan ağır bürokrasinin, Gümrük Birliği(GB) anlaşmalarına dahi aykırılık teşkil edecek şekilde yıllardan bu yana uygulanıyor olması ve bu soruna bir çözüm bulunamaması ihracatçılarımızın büyük mağduriyetlerine sebebiyet vermektedir. Gümrük Birliği anlaşması gereği malların serbest dolaşım ilkesi uyarınca Türk Mallarının hareket serbestisi bulunmasına rağmen ihraç malının mülkiyetini elinde bulunduran ihracatçı veya nakliyecilerimize getirilen bu vize kısıtlamaları Gümrük Birliği ve Avrupa Birliği üyelik müzakere anlaşmalarına aykırılık teşkil etmektedir. Söz konusu sorunun çözümü için AB ülkelerinin nakliyeci ve ihracatçımıza uyguladığı bu ağır vize prosedürünün kaldırılması konusunda gerekli baskı ve çalışmaların yapılması veya bu konunun uluslararası yargı platformuna taşınması gerekmektedir(TİM, 2007).

Tebliğlerde ve Genelgelerde kullanılan dil oldukça karışık olduğundan, uygulama açısından tereddütlere ve farklı yorumlara yol açmaktadır. Dolayısıyla bu tür belgelerde kullanılan dilin sadeleştirilmesinde fayda vardır.

İhracat amacıyla yapılan imalatta kullanılan ithal girdilerden denetime tabi olanları için uygulanan TSE prosedürü, finansman yükü ve zaman kaybına neden olarak maliyetlerin artmasına neden olmaktadır.Bu noktada mevzuat dahilinde getirilecek bir istisna ile ihracatçının sahip olduğu akredite belgelendirmenin kabul edilerek başka bir denetime gerek olmadığı yönünde bir düzenlemeye gidilmesinde yarar görülmektedir(TİM, 2007).

Gümrük belgelerinde noter tasdiki aranması ihracatçı açısından kaynak ve zaman kaybına neden olmaktadır. Bu sorunun aşılması için Gümrük İdarelerinden alınan belgelerde noter tasdiki zorunluluğu kaldırılmalıdır.

2.3.7. Tanıtım Ve Fuarlara İlişkin Sorunlar

Tanıtım ve fuar teşviklerinde söz konusu olan prosedürlerin yoğunluğu fuar katılımlarını düşürmektedir. Söz konusu sorunun aşılması için fuar desteklerinin eski oranlara çekilmesi ve kapsamının genişletilmesi; desteklerin ödenmesi için talep edilen katı şartların esnetilmesi gerekmektedir(TİM, 2007).

Tanıtım faaliyetlerinin, "Sektörel Bağımlılık", "Bölgesel Bağımlılık" ve "İstikrarlı Artış Sağlanamaması" olarak belirlenmiş olan ihracatın temel yapısal sorunlarının bertaraf edilmesi amacına yönelik olarak, hedef bölge/hedef ülke/hedef ürün anlayışı temelinde planlanması ve uygulama sürecinin ise yatırım, Ar-Ge, üretim, pazarlama ve tanıtım faaliyetlerinin sistematik olarak şekillendirildiği bir çerçevede gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır. Öte yandan önemini günden güne artıran elektronik haberleşme ortamında potansiyel ihraç ürünlerinin dünya ticaretine sunulması ve ihracatının geliştirilmesini teminen internet üzerinde bir web sitesi aracılığı ile sanal fuarcılık hizmeti sunulması yönündeki çalışmalar tamamlanmıştır. Nihai hedefi e-ticaret olan "Sanal Fuar" sitesi aracılığı ile ülke ihracatçılarının ürünlerinin geniş kapsamlı tanıtımının yapılması öngörülmektedir(www.dtm.gov.tr, 21/10/2008).

Yurtdışındaki ticari teşkilatlanmanın yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu açıdan ihracatta devamlılığın sağlanması, yurtdışı pazarlardaki etkinliğin arttırılması, yeni pazarlara girilmesi ve gerçekleştirilecek tanıtım çalışmaları ile sürdürülebilir bir ihracat yapısı oluşturulmasına katkıda bulunmak üzere geliştirilen Ticaret Takımları (TİK-TAK) Projesi'nin, belirlenecek merkezlerde bir an önce hayata geçirilmesinde büyük fayda görülmektedir(TİM, 2007).

2.3.8. Hedef Pazarlara Girişte Yaşanan Sorunlar

Dış pazarlarda Türk Malı İmajı' nın yerleşmemiş olması ve bazı pazarlarda kötü bir imaja sahip olunması ihracatçılar açısından önemli bir sorundur.. Bunun aşılması için kalitesiz Türk Malı İmajının bir an önce ortadan kaldırılması için fuar, sergi ve diğer tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilmesi gerekmektedir.

2.3.9. Diğer Sorunlar

Türkiye' de dış ticaret konusundaki sorunlara ilişkin bir değerlendirme de bizzat kurumun içinden gelmiştir. Dış Ticaret Müsteşarı Tuncer Kayalar, değerlendirmesinde şu ifadelere yermiş ve öneriler getirmiştir(Kayalar, 23/02/2009)

- Türkiye ekonomisinin güçlenmesi için değişen şartlara uygun, gerekli kamu alt yapısının oluşturulması ve kamu idaresinin yeniden yapılanması bir zorunluluk haline gelmiştir. Devlet, kamu hizmetlerini icra etmek yerine, düzenleyici ve denetleyici bir otorite olmalıdır. Gelinen noktada ekonomiden sorumlu çeşitli kurumların farklı bakanlıklara bağlı olması, bakanlıklararası koordinasyonun sağlanmasında yapısal ve fonksiyonel bir dağınıklığı ve sorunu beraberinde getirmektedir. Söz konusu otoriteler arasında, Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı ve bunların bağlı kuruluşlarının dışında; Yüksek Planlama Kurulu, Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu, Özelleştirme Yüksek Kurulu, İstihdamı Geliştirme Yüksek Koordinasyon Kurulu gibi bakanlıklar arası koordinasyon birimleri ile Sermaye Piyasası Kurulu, Rekabet Kurumu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu gibi son yıllarda sayıları artan bağımsız düzenleyici kurullar bulunmaktadır. Bu bağlamda etkin ve verimli bir devlet yönetimi için kurumlar arasında yaşanan ve genellikle görev yetki çatışmasından doğan kaçınılmaz gerilimleri en aza indirecek, uygulanabilir, toparlayıcı ve etkin bir mekanizma meydana getirilmelidir.

- Türkiye' de yabancı ülkeler ile ticari, iktisadi, sınai, teknik ve bilimsel işbirliği konularının tümünün en üst düzeyde ele alınacağı kurum olan Dış Ticaret Müsteşarlığı, ikili ilişkilerin düzenli bir şekilde geliştirilmesi, kamu ve özel sektör kuruluşlarının yönlendirilmesi, ikili ilişkilerde ortaya çıkan sorunların ve engellerin kaldırılması ve ülkenin dış ekonomik ilişkiler yelpazesine yeni boyutlar kazandırılması açısından önemli işlevleri yerine getirecektir.

- Dış Ticaret Müsteşarlığı, yurt içinde ihracatçılara bilgi ve lojistik destek sağlanmasından, yurt dışı pazarlara girişin kolaylaştırılmasına, ikili ya da çok taraflı ticaret müzakerelerinin yürütülmesine kadar uzanan kapsamlı bir görev

sahasına sahiptir. İcracı birim olan Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Dışişleri, Maliye, Sanayi ve Ticaret Bakanlıkları, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Hazine ve Gümrük Müsteşarlıkları ve Eximbank gibi çeşitli nedenlerle dış ticaret ile ilgili hususlarda rol alan kuruluşlar arasında eşgüdüm giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bunun yanında Dış Ticaret Müsteşarlığının yurt dışı ticaret müşavirliklerinin de daha etkin bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Yurt dışındaki her bir büyükelçi, meslek memuru, Hazine, Dış Ticaret, Maliye, Planlama, Çalışma ve Turizm Bakanlığı temsilcileri arasında koordinasyonu geliştirecek bir mekanizma oluşturulmalıdır.

- Yurtdışı teşkilatlarının başarısı, öncelikle, personel, ekipman ve ödeneklerinin artırılmasının yanında karşılaştıkları sorunların aşılmasında çeşitli kuruluşlarla işbirliği yapılmasına da bağlı bulunmaktadır. Bu kuruluşların başında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), İhracatı Geliştirme ve Etüd Merkezi (İGEME) ve İhracatçı Birlikleri gelmektedir. Özellikle İGEME ve İhracatçı Birlikleri son yıllardaki faaliyetleri çerçevesinde dış ilişkiler konusunda deneyim kazanmışlardır. Yurtdışı temsilcilikler, ilgili meslek kuruluşlarının madde sektör bazında sağlayacakları personel desteği ile tecrübeleri ve görev yaptıkları ülkede diplomatik sıfatla çalışmanın avantajlarını kullanarak, daha başarılı sonuçlar ortaya koyabilecektir.

- Dış ticaret politikasının, ithalat ve ihracat politikalarının birbirinden ayrılarak sürdürülmesine son verilerek, sektörel bazda ve dış ticaretin uluslararası özelliği de dikkate alınarak ülke/bölge bazında olmak üzere, ikili bir yapılanmaya tabi tutulması yerinde olacaktır. Ayrıca, ülkenin uzun vadeli dış ticaret stratejisinin belirlenmesinde ve geleceğe ilişkin temel kararların alınmasında danışmanlık hizmeti ifa etmek üzere, sektör ve ülke birimleri ile yurt dışı temsilciliklerde tecrübe kazanmış meslek memurlarının yer aldığı kurum amirine bağlı bir birim oluşturulabilir. Bu tür bir yapılanma kurum içi koordinasyon eksikliğini büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır.

II. BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARI VE DIŞ TİCARET MEVZUATINA ETKİLERİ

Ekonomi politikası çoğu zaman bir bütünlük içinde uygulanması gereken bir politikadır. Buna karşılık gelişmiş ülkelerin çoğunda yalnızca para politikası ya da faiz politikası gibi ekonomi politikasının bazı bölümlerinin uygulanmaya konulması ekonomik istikrarın korunması için yeterlidir. Fakat gelişme yolundaki ülkelerde durum farklıdır. Bu ülkelerde ekonomi politikasının daha fazla bütünsellik taşıması gerekir. Çünkü bu ülkelerde hedef yalnızca mevcut dengenin sürdürülmesi ya da korunması değil, aynı zamanda daha iyi bir dengeye geçişin altyapısının hazırlanmasıdır. Söz konusu altyapı verimliliğin arttırılması yönünde gerekli yapısal değişiklikler olduğu gibi süregelen dengesizliklerin giderilmesi için uygulanması gereken politikaların tespiti de olabilir(Eğilmez ve Kumcu, 2004: 64-65).

Piyasaların düzenli çalışabilmeleri yasal, kurumsal ve ekonomik yapı ile ilgili bazı koşulların sağlanmasına bağlı bulunmaktadır. Bu nedenle, Türkiye de 1980 yılından başlayarak devam eden dönemde ekonomi politikalarında köklü değişikliklere gitmiştir. Buna doğrultuda gerekli uygulama ortamının oluşturulması amacıyla çeşitli yapısal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Konu itibariyle ele alınan dış ticaret alanında gerek politika gerekse mevzuat anlamında önemli deşiklikler meydana gelmiştir.

1980 sonrasında Türkiye, liberalleşmenin ve dünya ile bütünleşme çalışmalarının temel dinamiği olan dış ticaret normlarını ülke menfaatine uygun olarak uluslararası standartlara uyumlu hale getirmeyi amaçlamıştır. Bu noktada ekonomi politikaları ve dış ticaret mevzuatı kaçınılmaz olarak etkileşim içinde olmuştur. Bu etki kimi zaman sebep sonuç ilişkisi şeklinde kimi zaman ise araç amaç ilişkisi biçiminde cereyan etmiştir.

Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası döneminde uygulanan iktisat politikaları 24 Ocak istikrar kararları ile belirlenen ana çerçeve içinde sürdürülmüştür.

24 Ocak 1980 kararları daha önceki yıllarda Türkiye'de uygulamaya konulan istikrar programlarına az çok benzemekle birlikte,Uluslararası Para Fonu(International Money Found) (IMF) tarafından Latin Amerika ülkelerinde uygulanan Ortodoks istikrar programları ile de benzerlik göstermektedir(Şahin, 2000:182).

Programın diğer programlara göre ayırt edici özelliği uzun dönemli kalıcı bir ekonomik gelişmeyi hedeflemesidir. Uzun döneme yönelik hedefler üç noktada toplanmaktadır. Bunlardan birincisi kamu sektörünün faaliyet alanının sınırlandırılmasıdır. Bir diğeri sermaye ve emek piyasalarının arz talep koşullarına göre belirlenmesidir. Son olarak iç ve dış piyasada liberalleşmeye daha çok ağırlık verilmesidir. 24 Ocak 1980 istikrar programı (Bkz: Şekil.2) ile döviz kuru politikası da temel politika değişikliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önceki programlara oranla devalüasyon uygulamasına süreklilik kazandırılmıştır.

Şekil 2. 24 Ocak 1980 İstikrar Programı Temel Çerçevesi

• Arz Talep dengesini Sağlamak • Kamu açıklarını en düşük düzeye indirmek • Özel kesim girişimciliğini desteklemek • Devletin ekonomik müdahalesini azaltmak • Serbest piyasanın işleyişini sağlamak • Ödemeler dengesi açıklarını kapatmak • Ekonomiyi dış rekabete açmak	Mal Piyasası
• Faiz oranlarının serbest piyasa şartlarına göre belirlenmesi • Döviz kurunun serbest piyasa şartlarına göre belirlenmesi • Serbest piyasanın geliştirilmesi • Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi • İhracat ve ithalat rejimlerinin serbestleştirilmesi	Para Piyasası

Kaynak: Siverekli, E.D., Ener M., Imf'nin Gelişmekte Olan Ülkeler Ve Türkiye'de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri, http:// biibf.comu.edu.tr/ edemircanmenerm.pdf, (16/02/2009)

Türkiye Ekonomisi' nde 24 Ocak Kararları ile başlayan liberalleşme çalışmaları ve bu doğrultuda ihtiyaç duyulan mevzuat değişiklikleri ağırlıklı olarak 1980' li yıllar boyunca yapılmış, 1990 lı yılların başında finansal serbestleşmenin gerçekleştirilmesiyle büyük ölçüde tamamlanmıştır. Ana hatları bu dönemde belirlenen ülkenin ekonomik yapısı, günün şartlarına uygun düzenlemeler yapılarak bugünkü noktaya ulaşmıştır.

Geride kalan 20 yılı aşkın sürede bir yandan ekonomik yapısını uluslararası rekabet şartlarına uygun seviyelere ulaştırma çabası içinde olan Türkiye, diğer yandan da ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların bu çabalar üzerindeki etkileriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum ekonominin kırılgan bir yapıya sahip olmasına neden olmuş ve ülke ekonomisini uluslararası ekonomide yaşanan gelişmelere daha duyarlı hale getirmiştir.

3.1. Para Politikası Uygulamaları ve Dış Ticaret Mevzuatı Üzerindeki Etkileri

Ulusal ekonomilerin diğer ekonomiler ile ilişki kurmamasının mümkün olmadığı bugünün dünyasında, uluslararası ticaret ve sermaye akımları özellikle 1970 sonrasında hızlı bir artış sürecine girmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin de bu artışa önemli ölçüde ayak uydurdukları söylenebilir. Küreselleşme olarak da ifade edilen dünyadaki bu bütünleşme eğilimi, 1980 sonrası süreçte de hızla devam etmiştir. Bunun neticesinde petrol krizi gibi arz şokları, özellikle endüstrileşmiş ülkelerdeki durgunlukların yol açtığı talep şokları, borç krizleri ve finansal krizler dışa açık ekonomileri daha kolay etkiler hale gelmiştir(Hossain ve Chowdhury, 1998:19-33). Türkiye de gelişmelerden payına düşeni almış ve kaçınılmaz olarak bu durumdan etkilenmiştir.

Türk ekonomisinin 1970 li yılların sonundaki ödemeler dengesi krizi ve hızlı enflasyon süreci, büyük ölçüde, hızla artan kamu kesimi açıklarının parasal genişleme ile finansmanından kaynaklanmıştır. Genişleyici maliye ve para politikalarının yanı sıra uygulanan düşük faiz ve kur politikaları ekonominin iç ve dış kesimlerinde oluşan dengesizlikleri daha da arttırmıştır(Kesriyeli, 1997:5).

Ekonomideki olumsuzlukları aşmak amacıyla 1980'li yılların başında benimsenmeye başlanan serbest piyasa ekonomisi ilkeleri ve bunun gerektirdiği yapısal düzenlemelerin oluşturulması sonucu merkez bankacılığında yeni bir anlayış yerleşmiştir. Para politikası uygulamalarında çağdaş merkez bankacılığı yönünde önemli adımlar atılmış, para piyasaları oluşturulmuş ve politika uygulamalarında serbest piyasa ilkeleri benimsenmiştir. Bununla birlikte merkez bankasının yetki ve sorumluluklarının yeniden tanımlanması ve bağımsızlık konuları da gündeme gelmiş, köklü reformlar gerçekleştirilmiştir(Erkan, 2004:1).

1980 sonrasında ekonominin genelinde olduğu gibi dış ticaret alanında da köklü bir değişim yaşanmıştır. Mevzuat konusunda benimsenen dış ticaret politikasına uygun düzenlemeler yapılmış, ihracatın teşviki ve ithalatın serbest hale getirilmesi noktasında önemli adımlar atılmıştır.

Türkiye' nin dış ticaretinde yaşanan gelişmeleri iki aşamada incelemek mümkündür. Bu bağlamda liberalizasyon adına önemli adımların atıldığı 1981-1988 dönemi, değişimin ilk aşaması olarak değerlendirilebilir.

1980'li yıllardan itibaren ise serbest ticaret ile birlikte esnek döviz kuru rejiminin, dünya ekonomisi ve sonuç olarak bütün ülkeler için uygun olduğuna yönelik görüşler yaygınlaşmaya başlamış ve dünya ticaretinin artırılması için esnek döviz kuru rejimi uygulanmasının gerektiği yönünde görüş birliği oluşmuştur (Srinivasan ve Bhagwati, 1980; 345). Türkiye' de bu düşünceden hareketle esnek döviz kuru rejimini benimsemiştir.

Yüksek oranda bir devalüasyon ile 1 Mayıs 1982 tarihinden itibaren de Türk parasının değerinin günlük belirlendiği bir sisteme geçilmiştir. Böylece, uzun süre yapay olarak sabit tutulan ve her seferinde yüksek oranlarda devalüasyonlarla değeri belirlenen Türk parası yerine ihracatçıların ileriyi görebilmelerini kolaylaştıran bir para politikasına geçilmiştir(Parasız, 2003:337).

Liberalleşme çalışmaları ihracat alanında sınırlı kalmamış, ithalat alanında köklü değişiklikler olmuştur. Bu dönemde ithalatın serbestleştirilmesine yönelik önemli adımlar atılmıştır.

1981'de yürürlüğe giren İthalat Rejimi Kararı ile kotalar azaltılmış ve kısıtlı ithalatı içeren II sayılı Liberasyon Listesinde yer alan birçok mal, serbest ithalatı içeren I Sayılı Listeye transfer edilmiştir(www.dtm.gov.tr).

29.12.1983 tarihli Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe giren ve daha sonra 2.7.1984 tarihinde eksiklikleri tamamlanarak 30 Sayılı Karar haline getirilen 28 Sayılı Kararla dış ticaretin liberalizasyonu doğrultusunda çok önemli adımlar atılmıştır. 30 Sayılı Karar ve buna ilişkin 84-30/1 Sayılı Tebliğ ile Türk lirasının yabancı paralar karşısındaki değerlerinin tespiti Merkez Bankası' na, döviz tahsis ve transfer işlemleri bankalara bırakılmış ve bankaların döviz mevcutlarını bankacılık faaliyetleri çerçevesinde kullanmaları serbest bırakılmıştır(Parasız, 2003:337).

1984 yılında yürürlüğe giren İthalat Rejimi ile kota listeleri tamamen kaldırılmıştır. Önceki yıllarda uygulamaya konulan liberal ithalat politikalarının hiçbiri, 1984 yılı İthalat Rejimi kadar bir yapısal değişikliği beraberinde getirememiştir. 1984 Rejimi ile yürürlüğe konulan ithalat politikasının dayandığı temel ilkeler; iç fiyatların yükselmesini önleyebilmek ve tüketiciyi korumak amacıyla aşırı derecede korunan sanayinin rekabete açılması, dış ticaretin mümkün olduğu kadar serbestleştirilmesi, fon ödemek suretiyle ithal edilecek madde sayısının artırılması ve bu suretle yeteri kadar üretilmeyen veya dağıtımında aksaklıklar görülen maddelerin fiyatlarında gözlenen aşırı yükselmenin ve böylece kaçakçılığın ve dolayısıyla haksız kazançların önlenmesi, bazı sektörlere nispi bir koruma sağlanması ve konut sorununun çözümü için sağlıklı bir kaynak yaratılması olarak sıralanabilir(www.dtm.gov.tr).

1984 yılında ihracat ile ilgili bürokratik engeller büyük ölçüde azaltılmış bu yöndeki çalışmalar 1984 ve 1985 ihracat rejimlerinde de devam etmiştir. Bu doğrultuda 1985 yılında ihracatı artırmak amacıyla serbest bölge kurma ve bölgelerdeki yerli ve yabancı yatırımcıları teşvik etme düşüncesiyle 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu hazırlanmıştır. Türk ihracatçılarının dış pazarlarda rekabet gücünü artırmak ve Türkiye'nin ihracata yönelik stratejisini desteklemek amacıyla nakdi teşviklerin yerini, 1987 yılında kurulan Türk Eximbank yoluyla sağlanan ihracat kredi ve sigorta programları almaya başlamıştır(www.dtm.gov.tr).

Türkiye' de ekonominin dışa açılması sürecinde ikinci aşama 1989'da dış sermaye girişlerinin serbestleştirilmesiyle başlayacaktır. Bu dönemde ihracatı teşvik politikaları ön plandadır. Söz konusu politikalar doğrultusunda, hem döviz hem de doğrudan ihracat sübvansiyonları araçları kullanılmıştır (Ercan,2000:44).

Türkiye 1989 yılında aldığı meşhur 32 Sayılı Karar ile kambiyo rejimini tamamen serbestleştirmiş ve ödemeler dengesinin sermaye hareketleri kalemlerini doğrudan doğruya uluslararası finans sermayesinin spekülatif hareketlerine açmıştır. Küreselleşme diye anılan ve uluslararası mal ve para piyasaları ile tam bütünleşmeyi amaçlayan bu tür serbestleşme politikalarından beklentiler kabaca üç başlık altında toplanmaktaydı(Yeldan, 2003:2):

- Yurt içi ve yurt dışı tasarruflar mali sisteme aktarılacak, dolayısıyla kredi hacmi genişleyecektir.

- Ulusal mali piyasalarda belirlenen yurt içi faiz haddi düşecek (sermayenin maliyeti azalacak) ve uluslararası faiz oranına yakınsayacaktır.

- Ucuzlayan sermaye maliyeti ve genişleyen kredi hacmi sayesinde sabit sermaye yatırım harcamaları artacak ve ekonominin büyüme hızı yükselecektir.

Bu gelişmelere bağlı olarak Türk lirasının reel olarak değer kazanması, kısa dönemde enflasyonu aşağı çekmek, büyümeyi artırmak yoluyla ekonomiyi olumlu etkilemekle birlikte orta ve uzun dönemde üretim yapısının ihracat aleyhine değişmesi ve mevcut dış pazarların kaybedilmesi gibi ihracata ilişkin yapısal sorunlar yaratmıştır. Bunun yanında 1989 sonrasında özellikle 1989-1993 yılları arasında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, iç tüketim harcamalarını ve ithalatı da özendirmiştir(Parasız, 2003: 338). Öyle ki bu dönemde ithalattaki artış, ihracattaki artışın üstünde gerçekleşmiş ve ihracatın ithalatı karşılama kabiliyeti zayıflamıştır.

Mali piyasaların serbestleşmesi ile birlikte uluslararası sermayeye entegre olunması hükümetlerin para politikaları üzerindeki egemenliği sona ermiştir. Faiz oranı, döviz kuru gibi fiyatlar ülkelerin büyüme ve istikrar hedeflerine göre değil, uluslararası sermayelerin kar beklentisine göre hesaplanmaya başlanmıştır(Kazgan, 1997:137).

1980’ li yıllar boyunca yapılan düzenlemeler ile ekonominin liberal bir yapıya kavuşturulmasından sonra 1990'lı yılların başında gerek dünya ekonomisinde yaşanan durgunluk ve Körfez Savaşı gibi dış faktörler, gerek ülke içinde yaşanan yüksek enflasyon, kamu açıkları, artan iç ve dış borç stoğu gibi kronikleşen sorunlar, 1994 yılında bir ekonomik kriz yaşanmasına neden olmuştur. Bu kriz sonrasında 5 Nisan Kararları olarak bilinen, ekonomik istikrarın sağlanmasını amaçlayan tedbirler paketi uygulamaya konmuştur. Söz konusu iç ve dış faktörlerin etkisiyle, 1990-1993 döneminde ülkenin ihracat performansında bir yavaşlama olduğu görülmektedir. Ancak, 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasındaki yüksek oranlı devalüasyon

ve uygulanan ekonomi politikaları, Türkiye‘ nin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü olumlu yönde etkileyerek ihracatının artmasına yardımcı olmuştur(www.dtm.gov.tr, 05/11/20008).

1990’lı yıllar Türkiye açısından Dünya Ticaret Örgütünü kuran ve uluslararası ticarete yeni normlar getiren Uruguay Turu Nihai Senedine taraf olunması ve 1996 yılında Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği’ ni gerçekleştirdiği yıllar olması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Türkiye’ de 1980 sonrasında dış ticaret alanında yaşanan değişimin büyük ölçüde tamamlanmasını sağlayan bu gelişmeler ilerleyen bölümlerde daha detaylı olarak ele alınmıştır(www.dtm.gov.tr, 05/11/2008).

Para politikası açısından belirsizlik içinde girilen 1996 yılında, Merkez Bankası reel döviz kurlarının istikrarlı hale gelmesini amaçlamış ve kurları yıl boyunca gözetmiştir. 1996 ve 1997 yıllarında uygulanan para politikası esas olarak mali piyasalarda istikrarı korumaya yönelik olmuştur(Erkan, 2004: 17).

Türkiye, 1997 yılında Asya ülkelerinde başlayan krizin 1998 yılında Rusya’ya da sıçraması sonucunda, dış talepte ve önemli ihraç pazarlarında yaşanan daralma ile 1999 yılı Ağustos ayında gerçekleşen ve ülkenin sanayi merkezlerini de etkileyen depremin etkisiyle ihracat, 1998-1999 döneminde diğer yıllara nazaran daha düşük bir performans göstermiştir(www.dtm.gov.tr, 05/11/2008).

2000 yılı Kasım ayına gelindiğinde, ekonomik programın reformlarının uygulanmasında gecikmeler yaşanması, kur çıpası uygulaması güvencesiyle bankacılık sektörü tarafından aşırı risk alınması, cari açığın büyümesi ve kamu bankalarının kısa vadeli para piyasalarında aşırı derecede borçlanma baskısı yaratması gibi başlıca nedenlerden dolayı mali piyasalarda meydana gelen dalgalanmalar ikincil piyasa faiz oranlarını olumsuz yönde etkilemiş; yabancı yatırımcılar ve bankaların artan döviz talebi nedeniyle Merkez Bankası döviz rezervleri önemli ölçüde gerileyerek ülke tarihinin en büyük ekonomik krizlerinden birisi olarak bilinen kriz kendini göstermeye başlamıştır(Hazine Dergisi, 2003:50).

Şubat 2001 krizini müteakip uygulamaya konulan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” çerçevesinde, 25.04.2001 tarihli değişikliklerle TCMB’nin statüsü köklü

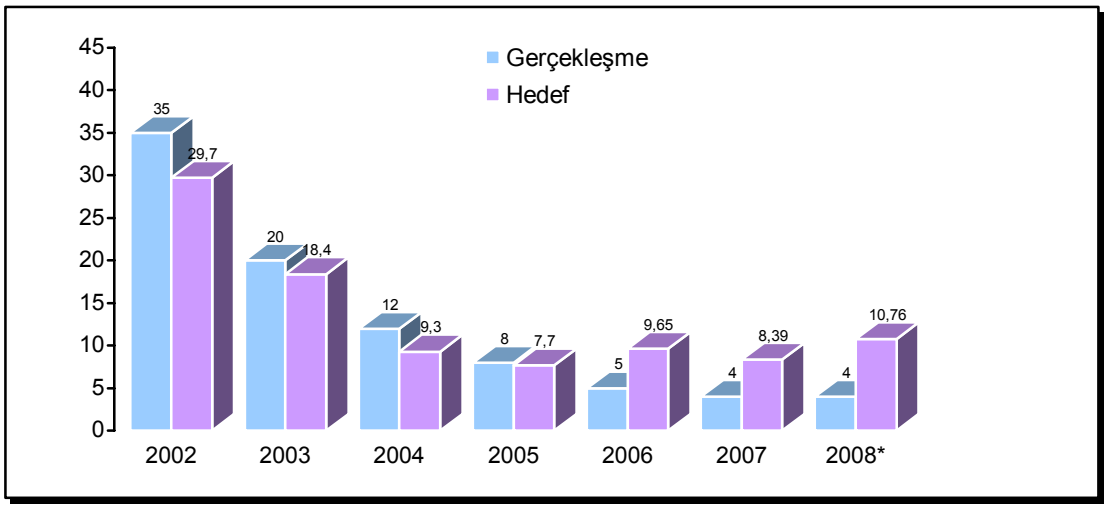
bir değişim yaşamıştır. Buna göre TCMB'nin temel amacı fiyat istikrarını sağlamak oluştur. Böylece banka, fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirlemeye, fiyat istikrarını sağlamak amacıyla, çelişmemek kaydıyla hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını desteklemeye başlamıştır(Çolakoğlu, 2003: 68).

Uygulanmaya başlayan dalgalı kur rejiminin bir neticesi olarak, TL reel olarak değer kaybetmeye başlamıştır. İç talepte yaşanan daralma, iş gücü ücretlerinde yaşanan gerileme, TL'nin reel olarak değer kaybetmesiyle birleşince, firmalar, krizden kurtulmanın yolu olarak dış pazarlara açılma yoluna gitmişler ve bu durum ihracatı olumlu yönde etkilemiştir. Diğer taraftan, ekonomik kriz sürecinde olan ülkemiz için ihracat kaynaklı döviz getirilerinin öneminden hareketle, ihracatımızda bir tanıtım ve pazarlama atağı başlatılmıştır. Bu çerçevede; yurtdışında hedef seçilen ülkelere ihracatın arttırılması, yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilmesi ve müşterek yatırım imkanları için gerekli ortamın yaratılması açısından; ticaret heyeti programları, alım heyeti organizasyonları ve yurtdışı fuarlara milli düzeyde katılım sağlanması faaliyetlerine ağırlık verilmektedir. Ayrıca yeni açılımlar yapılabilmesini teminen, bölge ülkeleri ile ticaretimizin geliştirilmesine yönelik bir "Komşu Ülkeler Stratejisi" uygulamaya konmuştur. İhracatımızda ürün çeşitlendirmesinin teminine yönelik olarak ise, dünya çapında kabul gören bir "Türk Malı" imajının yerleştirilmesi yönünde çalışmalara ağırlık verilmiştir(www.dtm.gov.tr, 05/11/2008).

2001 Kasım ayında yapılan seçimle uzun bir aradan sonra tek parti iktidarı ile siyasi anlamda istikrarı yakalayan Türkiye, bu dönemden itibaren ekonomik anlamda olumlu bir ivme yakalamıştır.

Türkiye ekonomisinde 2001 yılı ortalarından itibaren enflasyon hedeflemesi programına geçiş politikası izlenmeye başlanmış ve TCMB, örtük enflasyon hedeflemesi rejimini 2002-2005 döneminde uygulamıştır. Bu bağlamda da kısa vadeli faiz oranlarının temel politika aracı olarak kullanmıştır. Enflasyonla mücadelede elde edilen basarının ardından kademeli olarak karar süreçleri daha şeffaf ve öngörülebilir hale getirilmiş ve nihayet 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçildiği ilan edilmiştir(TCMB, 2009).

Grafik 1. 2002-2008 Yılları Arasında Türkiye' de Enflasyon Gerçekleşmeleri

Kaynak : TCMB 2009 Raporu

(*)2008 Yılı için Kasım ayı enflasyon oranı kullanılmıştır.

2006 yılı Mayıs ayından itibaren uluslararası sermaye koşullarının gelişmekte olan ülkeler aleyhine değişmesi ve bunun sonucunda Türkiye'nin de dahil olduğu birçok ülkeden sermaye çıkışları yaşanması olmuştur. Bu dönemde Yeni Türk Lirası (YTL)'nın yaklaşık olarak yüzde 30 civarında değer kaybı yasaması, yaşanan finansal türbülansın yol açtığı güvensizlik ortamı ve gıda fiyatlarındaki kuraklıktan kaynaklanan sert artışlarla birleşerek enflasyonun yükselmesine ve enflasyon beklentilerinin hedeflerin oldukça üzerine çıkmasına neden olmuştur. Merkez Bankası, bu durumun fiyatlama davranışları üzerinde kalıcı etkiler oluşturmaması amacıyla para politikasında belirgin bir sıkılaştırmaya gitmiş ve ek olarak bir dizi politika önlemleri almıştır. Bu önlemler döviz alım ihalelerine ara verilmesinden, YTL ve döviz likiditesine ilişkin çeşitli düzenlemelere kadar uzanmıştır. Yaşanan dalgalanma sonrasında enflasyon beklentileri ile hedefler arasındaki fark açılmış olsa da alınan önlemlerle enflasyon ve enflasyon beklentileri büyük ölçüde kontrol altına alınmıştır. 2007 yılı ve sonrasını kapsayan dönemde ise küresel piyasalarda gözlenen çalkantıya 2008 yılının başında yurt içi siyasi belirsizlikler de eklenince Türk lirasında belirgin bir değer kaybı gözlenmiştir. (TCMB, 2009).

3.1.1. Para Politikası Uygulamaları ve İhracat Mevzuatına Etkileri

1980 kararlarıyla benimsenen yeni stratejiyi desteklemek, ekonominin serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre yeniden yapılanmasını ve tasarrufların istikrarlı büyüme için gerekli düzeye yükseltilmesini sağlamak amacıyla, esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz politikası uygulanmaya başlanmış, mali piyasaların serbestleşmesi ve derinleşmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır(Apak ve Tavşancı, 2008:41). Söz konusu düzenlemeler aşağıdaki tabloda sırasıyla ele alınmıştır:

Tablo 2. Para Politikası ve İhracat Mevzuatında Yaşanan Değişiklikler(1980-2008)

Para Politikasındaki Değişiklikler	İhracat Mevzuatındaki Değişiklikler
• 24 Ocak 1980 Kararları ile esnek bir kur rejimine geçilmiş ve pozitif faiz politikası uygulanmaya başlamıştır. • 29.12.1983 tarihli Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe giren 28 Sayılı Karar, daha sonra 2.7.1984 tarihinde eksiklikleri tamamlanarak 30 Sayılı Karar haline getirilmiştir. Bu dönemde kur rejiminde çok önemli bir değişiklik yapılarak yerleşiklere, ticari faaliyetler karşılığında edinilmiş dövizlerin bankalarda mevduat olarak tutulması imkanı getirilmiştir. • 1988 başında likitide fazlasının mali piyasalarda yarattığı dengesizlikleri gidermek amacıyla Türk lirasının değerli kılınmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. • 1989 Ağustos ayında kabul edilen 32 Sayılı Karar'la döviz ve efektif hareketleri üzerindeki kısıtlamaların hemen hepsi kaldırılmıştır. Yerleşik olmayanlara da döviz mevduat hesabı açma hakkı tanınmış ve TL için konvertibiliteye geçilmiştir. Böylece ödemeler dengesinin sermaye hareketleri kalemlerini doğrudan doğruya uluslararası finans sermayesinin spekülatif hareketlerine açmıştır.	• 1980 yılından itibaren ihracatçılara, vergi iadesi, gelir vergisi istisnası, döviz tahsisi, gümrük muafiyetli hammadde ithalatı ve ihracat kredileri gibi bazı parasal ve mali teşvikler de sağlanmıştır. • Dış ticaret rejiminin liberalleştirilmesi 1983 yılından sonra artan bir hızla sürdürülmüş, ihracat ile ilgili bürokratik engeller büyük ölçüde azaltılmış bu yöndeki çalışmalar 1984 ve 1985 ihracat rejimlerinde de devam etmiştir. • 1985 yılında ihracatı artırmak amacıyla serbest bölge kurma ve bölgelerdeki yerli ve yabancı yatırımcıları teşvik etme düşüncesiyle 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu hazırlanmıştır. • Türk ihracatçılarının dış pazarlarda rekabet gücünü artırmak ve Türkiye'nin ihracata yönelik stratejisini desteklemek amacıyla nakdi teşviklerin yerini, 1987 yılında kurulan Türk Eximbank yoluyla sağlanan ihracat kredi ve sigorta programları almaya başlamıştır.

Para Politikasındaki Değişiklikler	İhracat Mevzuatındaki Değişiklikler
• 1991 yılında; Merkez Bankası döviz rezervlerini asgari düzeyde tutmuş ve döviz kurunun istikrarını korumaya çalışmıştır.1994 yılı Nisan ayında; sıkı para ve kredi politikaları hazırlanmış ve uygulamaya koymuş. • 1999 yılında; özellikle reel faizlerin ve dolayısıyla borç stokunun aşırı yükselmesinin yanı sıra ekonominin büyük bir daralma sürecine girmesi, Türkiye'de para politikası açısından güçlü bir çapaya dayalı bir istikrar programı uygulamasını zorunlu hale getirmiştir. • 2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşanan mali krizlerin ardından Mayıs 2001'de "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulamaya konulmuştur. • 2002 yılı basında; Merkez Bankası para politikasında nihai hedefi enflasyon hedeflemesine geçmek olarak belirlemiş, ancak gerekli ön koşullar tamamlandıktan sonra enflasyon hedeflemesine geçilmesi uygun bulunmuştur. Ayrıca, bu dönemde kur rejimi olarak da dalgalı kur rejimini kullanmıştır. • 2002 - 2005 döneminde uygulamış örtük enflasyon hedeflemesi rejimi terkedilmiş ve 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmiştir.	• GATT' a yapılan taahhütler gereği ihracatta vergi iadesi ödemeleri ve diğer nakdi ödemeler sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda ihracatın yeni teşvik araçlarıyla desteklenmesi politikalarına ağırlık verilmiştir. • İhracatın Doğrudan mali teşvikleri yerine dolaylı ve kurumsal araçlarla desteklenmesi politikaları doğrultusunda, kurumlar vergisi istisnası1993 yılı sonunda 1995 yılından itibaren geçeli olmak üzere tamamen kaldırılmıştır. • İhracat Teşvik Mevzuatı değiştirilerek, 1.6.1995 tarihinden itibaren, Dahilde ve Hariçte İşleme Rejimi ile uluslararası normlara uygun yeni devlet yardımları uygulanmaya başlamıştır. • Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996'da Gümrük Birliği oluşturulmuştur. • İhracatta bir tanıtım ve pazarlama atağı başlatılmış ve bölge ülkeleri ile ticaretimizin geliştirilmesine yönelik yeni stratejiler uygulanmaya başlanmış. Yurtdışında hedef seçilen ülkelere ihracatın arttırılması, yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilmesi ve dünya çapında tanınan bir "Türk Malı" imajının yerleştirilmesi yönünde ticaret heyeti programları, alım heyeti organizasyonlarının yanısıra yurtdışı fuarlara milli düzeyde katılım şeklindeki faaliyetler ağırlık kazanmaya başlamıştır.

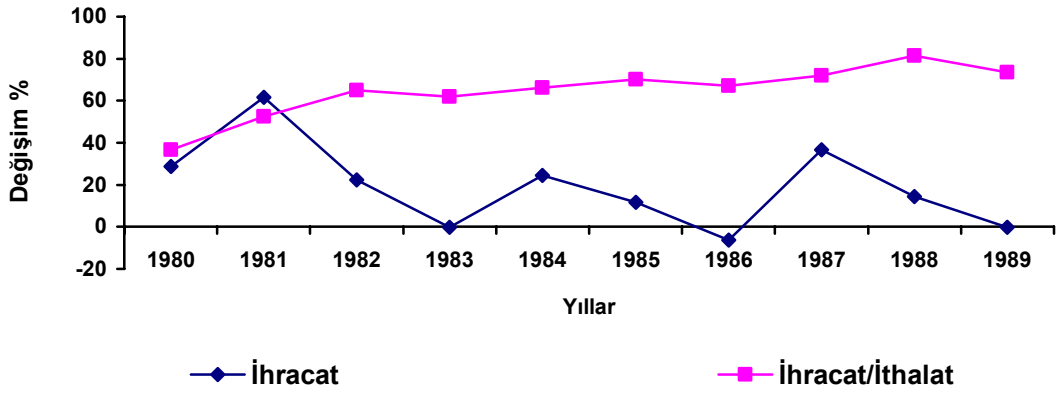
Kaynak: TCMB Raporlar; www.dtm.gov.tr, (12/01/2009); Parasız, İ., (2003): **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa

Türkiye 'de 1980 sonrası süreçte uygulanan para politikalarının ihracat üzerindeki etkileri incelendiğinde, bu dönemde uygulanan döviz kuru ve faiz politikaları öne çıkmaktadır. Zira değişimin ilk evresi olarak değerlendirilen 1989 öncesi dönemde para politikası konusunda, esnek döviz kuru politikasının benimsenmesi, 30 Sayılı Karar ile Kambiyo Rejimi' nde yapılan değişiklikler ve faiz

oranlarının pozitif düzeye çıkartılması bu durumun bir göstergesi olarak düşünülebilir. Diğer taraftan, aynı dönemde ihracatın teşvik edilmesi konusunda vergi iadesi, gelir vergisi istisnası, döviz tahsisi, gümrük muafiyetli hammadde ithalatı ve ihracat kredileri gibi bazı parasal ve mali teşvikler kullanılması; ihracat ile ilgili bürokratik engellerin büyük ölçüde azaltılması; yerli ve yabancı yatırımcıları teşvik etme düşüncesiyle serbest bölgelerin kurulması; Türk ihracatçılarının dış pazarlarda rekabet gücünü artırmak ve Türkiye'nin ihracata yönelik stratejisini desteklemek amacıyla Türk Eximbank' ın kurulması gibi gelişmeler de değişimin ihracat mevzuatı ile ilgili kısmını oluşturmaktadır.

Ekonomik yapıda yaşanan bu değişim söz konusu araçların birbiri ile etkileşimini kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu açıdan bakıldığında özellikle döviz kuru politikaları ihracatın teşviki konusunda önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Öyle ki, 1980 sonrasında benimsenen esnek döviz kuru politikası ve Türk lirasının kademeli olarak değerlendirilmesi, Şekil 3' te görüldüğü gibi ihracatçıları teşvik etmede, bir noktaya kadar başarılı da olmuştur(Günal, 2001:53).

Şekil 3. Türkiye' de 1980 – 1989 Yılları Arasında İhracatın Görünümü

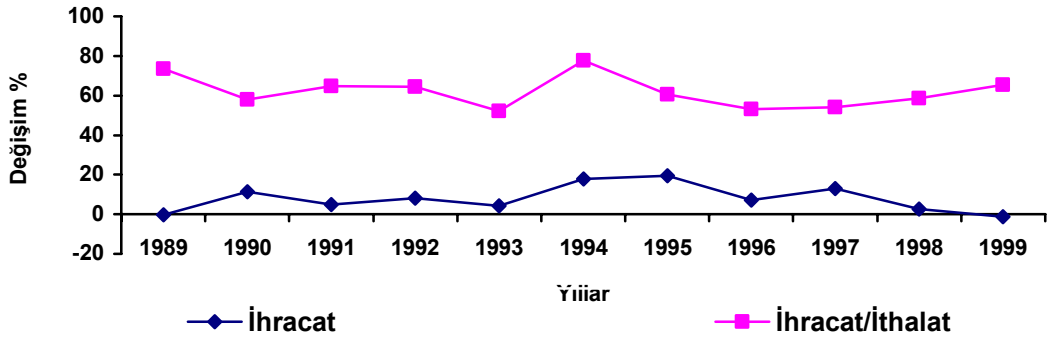
Kaynak: www.dtm.gov.tr, (23/03/2009)

İhracata yönelik olarak uygulanan doğrudan ve dolaylı teşviklerin 1980 sonrasındaki ihracat performansı üzerinde olumlu etkide bulunduğu bir gerçektir. Öyle ki, bu teşvikler sayesinde bazı sektörlerin uluslararası arenadaki rekabet gücü artış gösterdiğinden, ihracat miktarı sürekli yükselen bir sürece girmiştir(Kazgan, 1999:305). Fakat göreli olarak hangi teşvik aracının etkin olduğu konusunda genelleme yapmak mümkün değildir. Buna karşın, ihracatta yeni pazarlara girişin ve

ürün çeşitlendirmesinin yoğun olduğu 1980 lerin ilk yarısında doğrudan teşviklerin daha etkin olduğu ve buna karşılık Türk Lirası' nın reel olarak değer kazandığı ve doğrudan teşviklerin azaldığı dönemde geleneksel sektörler artış eğilimini sürdürürken, görece teknoloji yoğun olarak adlandırılabilecek sektörlerin bu gelişmelerden olumsuz olarak etkilendiği tespit edilmiştir. Ancak 1980-1988 döneminde ihracatın performansı ve mevcut kaynakların ihracat sektörüne kaydırılması açısından düşünüldüğünde, kur ve faiz politikalarının başarılı olduğu söylenebilir(Parasız, 2003: 384).

1988 yılında faizlerin serbest bırakılması ve ardından 1989 yılında 32 Sayılı Kararın çıkarılmasıyla başlayan değişimin ikinci aşamasında da Türkiye' nin ekonomik yapısı ve ihracat mevzuatı açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. Para politikası konusunda 1990 yılında Türk parasının konvertibilitesiyle büyük ölçüde tamamlanan finansal liberalleşme, Türk Lirasının değerlendirilmesi yönünde çalışmalar, önceki dönemde kur ve faiz politikalarının ihracat üzerindeki olumlu etkisini ithalat lehine değiştirmiştir. Dolayısıyla bu gelişme ihracat rakamlarına yansımıştır. Şekilde 4' te görüldüğü gibi değişimin ikinci evresi olan 1989 yılında ihracattaki değişim negatif değer almış, ithalatta da artış yaşanmış olduğundan ihracatın ithalatı karşılama kabiliyeti zayıflamıştır..

Şekil 4. Türkiye' de 1989 – 1999 Yılları Arasında İhracatın Görünümü

Kaynak: www.dtm.gov.tr, (23/03/2009)

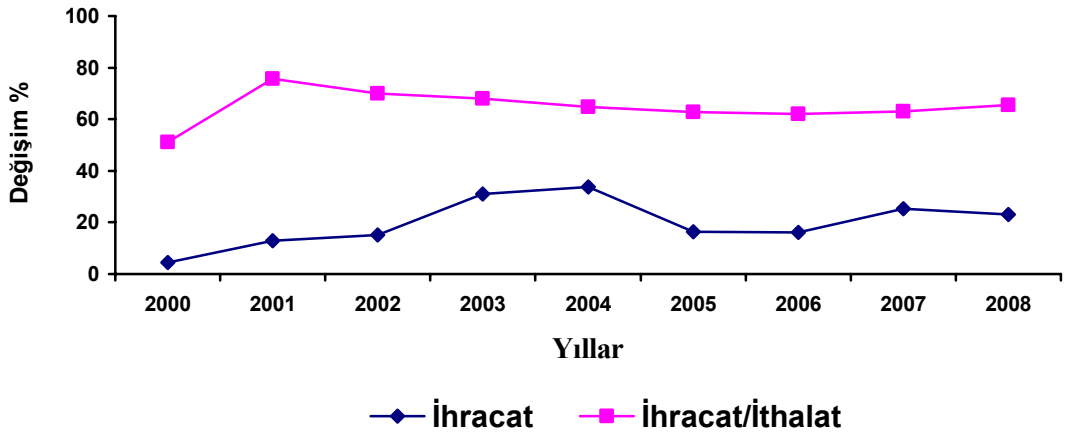
İhracatın ithalatı karşılama oranındaki düşüş 1990' lı yıllar boyunca devam etmiş; ancak 1994 krizinden sonra yapılan devalüasyonun da etkisiyle sadece o dönemde bir artış göstermiştir(Şekil 4.).

Türkiye güçlü bir siyasi ve ekonomik iradeye sahip olmadığı için 1990 sonrasında yüksek faiz, sabit döviz kuru, üretime yönelik yatırımların finans sektöründe yüksek karlılık sağlanarak desteklenmemesi, TL' nin değerinin yapay bir şekilde yüksek seviyede korunması gibi politikalarla, menfaat gruplarının zenginliklerine zenginlik katmıştır. Kısa vadeli dış sermaye girişlerinin özendirilmesine dayalı büyüme modeli, aslında bankacılık kesiminin rahatlıkla borçlanabilmesini; dolayısıyla ihracatın finansmanını amaçlamıştır. Ancak bu düşünce hedeften sapmış; bankacılık sistemine ucuz dövizi Türkiye'ye getirip içeride hazine bonolarında ve tüketici kredilerinde sorgusuz, sualsiz, her türlü finansal denetimden uzak bir şekilde değerlendirilmesi sonucunu doğurmuştur. (Yeldan, 2003,1). Uygulamadaki bu çarpıklıklara rağmen Türkiye ihracatı artarak büyümeye devam etmiştir.

1995 yılından itibaren Türkiye üyesi olduğu kuruluşların da(DTÖ ve GB) etkisiyle ihracat mevzuatında birtakım düzenlemeler yapmış. Özellikle ihracatın teşviki konusunda önemli sınırlamalar getirilmiş, hatta bazı teşvik araçları uygulamadan kaldırılmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak Şekil 4'te de görüldüğü gibi 1997 yılından itibaren ihracattaki değişim düşüş eğiliminde olmuş ve 1999 yılında negatif değer almıştır.

Türkiye, ekonomik miladının 20. yılına, diğer bir ifadeyle 21. yüzyıla ekonomik krizlerle girmiştir. Özellikle 2001 krizi ile Türkiye ekonomisi önemli ölçüde küçülmüştür. Sonrasında ise, Türkiye' de uzun yıllar sonra tek partili bir dönem başlamıştır. Böylece siyasi anlamda istikrarı yakalayan Türkiye, ekonomik anlamda da olumlu sayılabilecek gelişmelerin yaşandığı bir döneme girmiştir. Öyle ki, uzun yıllar kronik enflasyonla mücadele eden ülke ekonomisi, bu dönemde tek haneli enflasyon rakamlarına ulaşmıştır.

Şekil 5. Türkiye' de 2000 – 2008 Yılları Arasında İhracatın Görünümü

Kaynak: www.dtm.gov.tr, (23/03/2009)

Kriz sonrası dönemde Türkiye ihracatı artmaya devam etmiş ve geride kalan 20 yılı aşkın süre göz önüne alındığında daha istikrarlı bir dönemi yaşamıştır. Zira Şekil 5.' te de görüldüğü gibi 2004 yılında en yüksek artışı yakalamış ve sonrasında ise uluslararası gelişmelerden etkilenmiş ve 2005 döneminde bir düşüş yaşamıştır. 2006 yılından itibaren ise yeniden yükselmeye başlamıştır. Ayrıca Tablo 3.' te görüldüğü gibi bu dönemde Türk Eximbank' ın kullandırmış olduğu kredilerden de anlaşılacağı üzere Türkiye' de teknoloji yoğun üretim özendirilmeye başlamış ve destekler bu yönde olmuştur.

Tablo 3. Kısa Vadeli Eximbank Kredilerinin Sektörel Dağılımı (%)

Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007
Tekstil/Hazır Giyim/Deri	42	42	37	33	32
Makina/Elektrikli Cih.	12	12	16	17	17
Demir-Çelik	8	7	10	9	8
Gıda/Tarım/Hayvancılık	9	8	7	10	10
Madencilik Ürn./Madeni Eşya	9	9	7	7	9
Diğer	20	22	23	24	24
Toplam	100	100	100	100	100

Kaynak: www.eximbank.gov.tr (05/02/2009)

3.1.2. Para Politikası Uygulamaları ve İthalat Mevzuatına Etkileri

24 Ocak 1980 kararları kısa dönemli istikrar politikaları ötesinde orta ve uzun dönemli dönüşümlere de yönelik olmuştur. Böylece Türkiye' nin ithal ikamesine dayalı sanayileşme modelini terk ederek uluslararası rekabete açık, dışa dönük bir sanayileşme modeline geçmesi amaçlanmıştır. Sanayinin dışa açılması için ithalatın liberalizasyonu gerekmekteydi ki, 24 Ocak 1980 Kararları ile bu yöndeki ilk adımlar atılmıştır(Tablo 4.).

Tablo 4. Para Politikası ve İthalat Mevzuatında Yaşanan Değişiklikler(1980-2008)

Para Politikasındaki Değişiklikler	İthalat Mevzuatındaki Değişiklikler
• 24 Ocak 1980 Kararları ile esnek bir kur rejimine geçilmiş ve pozitif faiz politikası uygulanmaya başlamıştır. • 29.12.1983 tarihli Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe giren 28 Sayılı Karar, daha sonra 2.7.1984 tarihinde eksiklikleri tamamlanarak 30 Sayılı Karar haline getirilmiştir. Bu dönemde kur rejiminde çok önemli bir değişiklik yapılarak yerleşiklere, ticari faaliyetler karşılığında edinilmiş dövizlerin bankalarda mevduat olarak tutulması imkanı getirilmiştir. • 1988 başında likitide fazlasının mali piyasalarda yarattığı dengesizlikleri gidermek amacıyla Türk lirasının değerli kılınmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. • 1989 Ağustos ayında kabul edilen 32 Sayılı Karar'la döviz ve efektif hareketleri üzerindeki kısıtlamaların hemen hepsi kaldırılmıştır. Yerleşik olmayanlara da döviz mevduat hesabı açma hakkı tanınmış ve TL için konvertibiliteye geçilmiştir. Böylece ödemeler dengesinin sermaye hareketleri kalemlerini doğrudan doğruya uluslararası finans sermayesinin spekülatif hareketlerine açmıştır.	• 24 Ocak Kararları ile ithalatın serbestleştirilmesine yönelik; damga resminin azaltılması, ithalat teminatlarının düşürülmesi gibi çeşitli önlemler alınmıştır. • 1981'de yürürlüğe giren İthalat Rejimi Kararı ile kotalar azaltılmış ve kısıtlı ithalatı içeren II sayılı Liberasyon Listesinde yer alan birçok mal, serbest ithalatı içeren I Sayılı Listeye transfer edilmiştir. • İthalat alanında esas liberalizasyonun yapıldığı 1984 yılında yürürlüğe giren İthalat Rejimi ile kota listeleri tamamen kaldırılmış, ithal sınırlamaları azaltılmıştır, ithalat için gerekli ön koşullar(izin) ve katlanılan ön külfetler(teminat) azaltılmıştır. Ayrıca bu dönemde ithal edilen ürünlerden fon alınmaya başlanmıştır. • 1989 yılında kanun, karar ve yönetmelikten oluşan İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Mevzuat yürürlüğe konulmuştur. • DTÖ Kuruluş Anlaşması' na taraf olunmuştur. Bu durum ithalatta yapılacak tarife ve tarife dışı uygulamaların ve diğer ticaret politikası araçlarıyla ilgili uygulamaların sınırları konusunda belirleyici olmuştur.

Para Politikasında Yaşanan Değişiklikler	İthalat Mevzuatında Yaşanan Değişiklikler
• 1999 yılında; özellikle reel faizlerin ve dolayısıyla borç stokunun aşırı yükselmesinin yanı sıra ekonominin büyük bir daralma sürecine girmesi, Türkiye'de para politikası açısından güçlü bir çapaya dayalı bir istikrar programı uygulamasını zorunlu hale getirmiştir. • 2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşanan mali krizlerin ardından Mayıs 2001'de "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulamaya konulmuştur. • 2002 yılı basında; Merkez Bankası para politikasında nihai hedefi enflasyon hedeflemesine geçmek olarak belirlemiş, ancak gerekli ön koşullar tamamlandıktan sonra enflasyon hedeflemesine geçilmesi uygun bulunmuştur. Ayrıca, bu dönemde kur rejimi olarak da dalgalı kur rejimini kullanmıştır. • 2002 - 2005 döneminde uygulamış örtük enflasyon hedeflemesi rejimi terkedilmiş ve 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmiştir.	• 1990 yılı İthalat Rejimi Kararı ile ithalat teminatları ve ithali izne bağlı mallar listesi yürürlükten kaldırılarak ithal edilebilecek mallar tek listede toplanmıştır. Daha sonra özel kanunlarla ithali yasaklanmış olanlarla kalan malların ithali serbest bırakılmış, gümrük vergisi ve fonlarda büyük ölçüde indirime gidilmiştir. • Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996'da Gümrük Birliği oluşturulmuştur. Buna göre ikili ticaretin önündeki her türlü engelin kaldırılmasını ve üçüncü ülkeler kaynaklı ürünlerde ortak bir gümrük vergisi tahsil edilmesi hususları kararlaştırılmıştır. • Gümrük Birliğinin bir sonucu olarak, bir çok ülkeyle imzalanan STA'lar, bu anlaşmalar kapsamındaki ürünler için gerekli tarife düzenlemeleri yapılmış ve tarife kontenjanları açılmıştır.

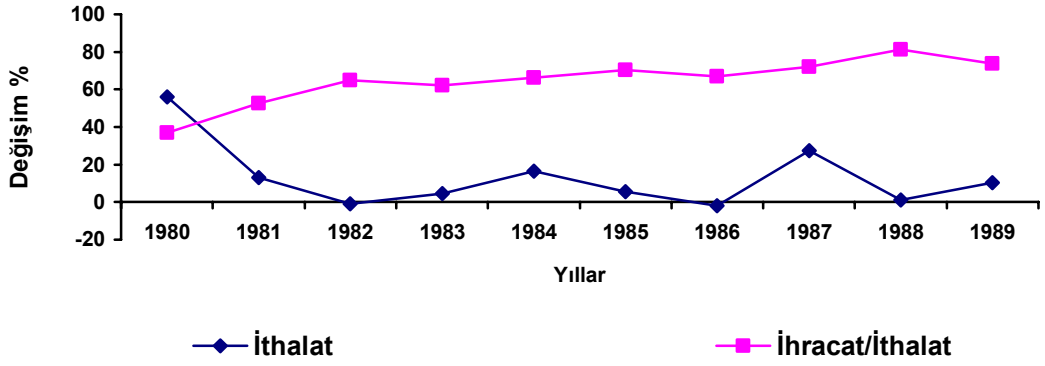
Kaynak: TCMB Raporlar; www.dtm.gov.tr, (12/01/2009); Parasız, İ., (2003): **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa

1980 öncesi Türkiyesi' nde dış ticaret, finansal piyasalar ve bazı mal pazarları kontrollüydü. Finansal sektör bankaların egemenliğindeydi. Dolayısıyla gerçekleştirilmeye çalışılan finansal liberalizasyonun bir amacı da daha önceleri kontrol edilen nominal faizlerin enflasyonun altında kalması nedeniyle negatif olan reel faizlerin pozitif düzeye çekilmesiydi (Ercan, 2000:43).Buna bağlı olarak, Avrupa Topluluğu ile entegrasyonu gerektiren gümrük indirimleri ve mevzuat uyumları gecikmiş, çoğu zaman döviz darboğazı yüzünden ara ve yatırım malları ithalatı sekteye uğramış, üretim düşmüş ve bunun sonucunda işsizlik artmıştır. Tüm bu olumsuz gelişmelerin yoğunlaştığı 70'li yılları takiben, 24 Ocak 1980 tarihinde 24 Ocak Kararları olarak Türk ekonomisinin tarihine geçen ve liberalleşme ekseninde

birtakım yapısal dönüşümler içeren program uygulamaya konulmuştur(Öztürk ve Özyakışır, 2005).

Bu program çerçevesinde alınan önlemler ile ihracata yönelik girdiler için sıfır gümrük uygulaması ile başlamış, ancak ithalata yönelik esas liberalisazyon 1984 sonrasında yapılmıştır(Parasız, 2003:60). Nitekim bu dönemde yürürlüğe giren İthalat Rejimi ile kota listeleri tamamen kaldırılmış, ithal sınırlamaları azaltılmıştır, ithalat için gerekli ön koşullar(izin) ve katlanılan ön külfetler(teminat) azaltılmıştır. Ayrıca bu dönemde ithal edilen ürünlerden fon alınmaya başlanmıştır. Ancak bu fonların amacından saptığını ve zamanla bir gelir kaynağı haline dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Şekil 6. Türkiye' de 1980 – 1989 Yılları Arasında İthalatın Görünümü

Kaynak: www.dtm.gov.tr, (23/03/2009)

Para politikası konusunda ise, esnek döviz kuru politikasının uygulanmaya başlaması, faizlerin pozitif düzeye çıkartılması, kambiyo rejiminin serbestleştirilmesine yönelik olarak 30 Sayılı Karar' ın çıkartılması,1988 yılında faizlerin serbest bırakılması ve TL' nin değer kazanması gibi gelişmeler yaşanmıştır.

Türkiye' de uygulanan bu para politikaları açısından bakıldığında; ithalat üzerindeki asıl etki, finansal liberalizsyonun gerçekleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Türkiye' de 1989'un ikinci yarısında konvertibiliteye geçiş ile birlikte mal ve sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamalar kalkmıştır. Böylece döviz, cari işlemlerin sonucundan etkilenen bir büyüklük olmaktan çıkıp, sermaye hareketleri etkisine girmiştir. Cari işlemler açığı büyürken döviz fiyatı değişmemiştir. Bu da içerideki enflasyon ile birleşince Türk Lirasını aşırı değerlendirmiştir. Neticede ihracat caydırılıp ithalat azdırılmıştır. Bunun da finansmanı, faiz oranlarının reel açıdan yüksek düzeyde tutularak kısa vadeli sermaye hareketlerinin Türkiye' ye girmesi ile sağlanmıştır(Süslü, 2001:2). Nitekim Tablo 5.' te de görüldüğü gibi yaşanan gelişmelere bağlı olarak 1990 yılında kısa vadeli sermaye girişlerinde önemli bir artış yaşanmış; ancak 1994 krizi, kısa vadeli sermaye hareketlerinde büyük bir çıkışa sahne olmuştur.

Tablo 5. Türkiye'de Sermaye Akımları ve Cari İşlemler Dengesi 1989-1999

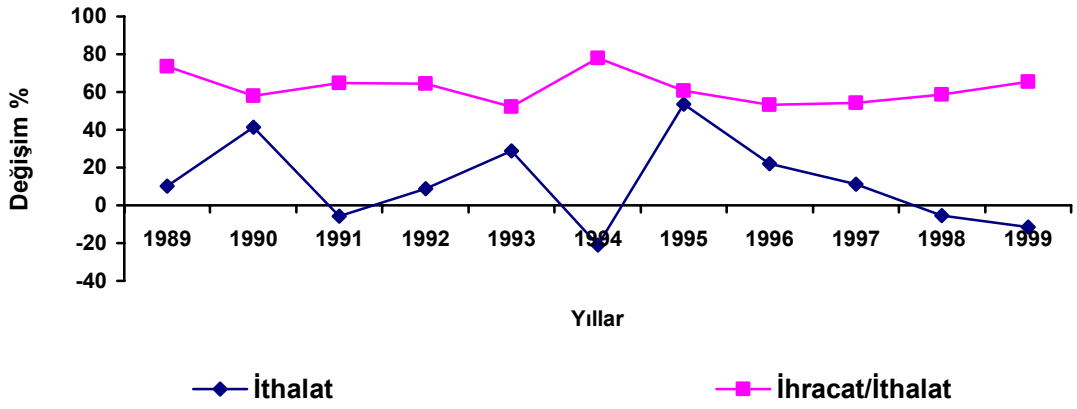
Yıllar	Cari İşlemler Dengesi(Milyon$)	Kısa Vadeli Sermaye (Milyon$)
1989	961	-584
1990	-2625	3000
1991	250	-3020
1992	-974	1396
1993	-6433	3054
1994	-2631	-9127
1995	-2339	3713
1996	-4393	5943
1997	-2760	1761
1998	1984	1313
1999	-1364	1024

Kaynak: TCMB Raporları

Kambiyo rejimlerindeki serbestleşmeler, gelişmekte olan ülkelerin ve uluslararası finans piyasalarının gelişimine önemli katkılarda bulunmalarına karşın, onların bağımsız para, döviz kuru ve faiz politikaları izleyebilme olanaklarını sınırlamış, dolayısıyla da söz konusu ülkelerin kendi ülkelerine özgü büyüme ve kalkınma hedeflerini saptama ve uygulama şanslarını ortadan kaldırmıştır (Yeldan, 2003:1). Türkiye de gelişmekte olan bir ülke olarak, bu durumdan etkilenmiş ve sözü edilen uygulamalardan dolayı politika kabiliyetini önemli ölçüde yitirmiştir.

Türkiye ekonomisinin uluslararası spekülatif sermaye hareketlerine açılmasının TCMB açısından da yeni bir dönüşüm içerdiği bilinmektedir. Nitekim, dışa açık bir sermaye rejimi altında Merkez Banka' ları hızla edilgen bir konuma sürüklenerek, bağımsız para ve istikrar politikası izleme olanaklarını yitirmiştir. Ulusal mali piyasalara aktif olarak müdahale etme olanağını kaybeden TCMB' nin gerçekçi bir reel kur ve ulusal kaynakları yatırım ve büyüme önceliklerine göre yönlendirebilecek bir bağımsız faiz politikası izleme olanağı artık kalmamıştır(Yeldan, 2003:3). Ayrıca sıcak para olarak nitelendirilen sermaye girişleri yatırımları finanse etmek amacından uzak kalmış, bu paralara ödenen büyük faizler nedeniyle maliyet konusunda ülke ekonomisine büyük bir yük getirmiştir.

Şekil 7. Türkiye' de 1989 – 1990 Yılları Arasında İthalatın Görünümü

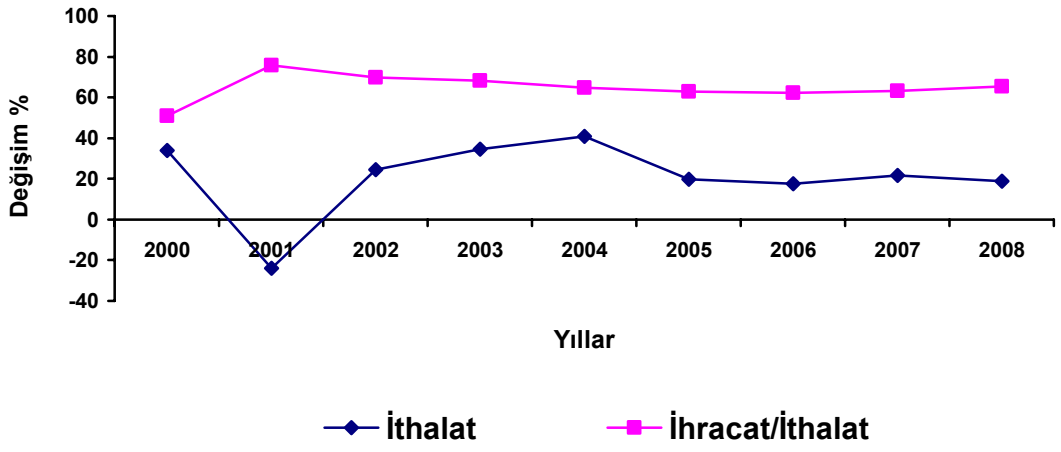

Kaynak: www.dtm.gov.tr, (23/03/2009)

Şekil 7'de de görüldüğü gibi finansal serbestleşmenin ardından 1990 yılında ithalat bir sıçrama olmuş; fakat bu durum süreklilik arz etmemiştir. İhracat değişiminde görülen istikrarsız tablo ithalatta da ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Türk ekonomisindeki yapısal dönüşümün sağlam bir zemine oturtulmadan çok kısa sürede hayata geçirilmeye çalışılmasının etkileri, ithalat değişim oranlarında da yansımıştır.

Türkiye' nin ithalatı ile ilgili düzenlemeler ağırlıklı olarak 1980 yıllarda gerçekleşmesine karşın, 1995 yılında DTÖ üyeliğinin yürürlüğe girilmesinin, 1996 yılında AB ile GB' in oluşturulmasının ve bunun bir sonucu olarak, bir çok ülkeyle STA imzalanmasının ithalat üzerinde önemli etkisi olmuştur.

Şekil 8. Türkiye' de 1989 – 1990 Yılları Arasında İthalatın Görünümü

Kaynak: www.dtm.gov.tr, (23/03/2009)

2000 li yıllara gelindiğinde ise, yaşanan kriz nedeniyle ekonominin genelinde görülen olumsuzluklar ithalata da yansımış ve bu dönemde ithalatta büyük bir düşüş yaşanmıştır. Sonrasında uygulanmaya başlanan istikrar programları çerçevesinde sıkı para ve maliye politikası benimsenmiştir. Bu şekilde harcamaların azaltılması ve enflasyonun düşürülmesi hedeflenmiştir.

Dönemin önemli özelliklerinden biri de tek parti iktidarı ile siyasi istikrarın sağlanması olmuştur. Bu dönemden itibaren dış ilişkilerin ve özellikle AB ile ilişkilerin yoğunlaşması neticesinde ithalatta da daha dengeli bir seyir izlemiştir.

2008 yılına gelindiğinde Dünya en büyük krizlerinden biri ile karşı karşıya kalmıştır. Önemli ekonomiler ya durgunluk içine girmişler ya da durgunluk tehlikesi yaşamaya başlamışlardır. Dünya genelinde büyük bir talep daralması yaşanmıştır. Aynı dönemde TL' nin döviz karşısında değer kaybetmesine rağmen talepte yaşanan daralma nedeniyle dış ticaret de bu durumdan etkilenmiş ve Şekil 8' de de görüldüğü gibi ithalatta da düşüş yaşanmıştır.

3.2. Maliye Politikası Uygulamaları ve Dış Ticaret Mevzuatı İlişkisi

24 Ocak Ekonomik İstikrar Programı kamu harcamalarının sağlıklı kaynaklardan finansmanını benimsemiştir. Bu temel felsefe çerçevesinde kamu gelirlerini arttırıcı ve harcamalarda azami tasarrufu sağlamaya yönelik yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 24 Ocak 1980 İstikrar Programı' nın ana ilkelerinden birisi de kamu sektörünün finansmana açığının zamanla tamamen ortadan kaldırılması ve Hazine' nin Merkez Bankası' ndan borçlanmasının yakından izlenmesi olmuştur(Parasız, 2003:327).

Türkiye ekonomisinde maliye politikası, kamu sektörünün geleneksel olarak en büyük borç alan kesim olması nedeniyle, para politikası ile sıkı bir ilişki içindedir. Öyle ki bu dönemde kamu kesiminin açıkları, genellikle T.C. Merkez Bankası tarafından kamu kesimine açılan kısa dönemli kredilerle finanse edilmektedir. Söz konusu kredilerin geri dönüşünün olmaması bunları uzun dönemli kredi haline dönüştürmektedir. Bu nedenle sıkı para politikası, kamu sektörüne açılan kredilerin sınırlandırılması ile uygulanmış ve yapısal bütçe açıklarının da azaltılmasını zorunlu kılmıştır. Bunun sonucu olarak, daraltıcı maliye politikası uygulamasına başlanmış fakat 1983 yılından sonra sıkı maliye politikası giderek terk edilmiştir. (Yıldırım Erhan ve R. , 2001).

Dönemin önemli özelliklerinden birisi de kamu gelirlerinin bütçe dışına çıkartılmasına olanak tanıyan fon sistemidir. Fon sistemi, öngörülemeyen ve ani gelişebilecek bazı harcamaların karşılanabilmesi için kurulmuş bir düzenek olduğu halde bu genel amacı aşmış ve bir tür gelir sağlama, böylece sağlanmış gelirleri belirli harcamalara tahsis etme ve bu kanaldan bütçe usul ve denetimi dışında harcama yapma düzenine dönüştürülmüştür (Önder, 1993:34).

1980' li yıllarda Türkiye ekonomisinde yaşanan değişim rüzgarı, kamu mali yönetimini de etkilemiş ve 1986 yılında çıkarılan bir kanunla (3274 Sayılı Kanun), Hazine Müsteşarlığı kurulmuş; Devletin nakit yönetimi ile borç yönetimi Maliye Bakanlığından alınarak, bu müsteşarlığın yönetimine verilmiştir.

Tablo 6. Dış Ticaretteki Gelişmeler ve Bütçe Gelişmeleri(1980-2008)

Yıllar	İhracat Milyar $	İthalat Milyar $	Dış Ticaret Dengesi	İhracat / İthalatı	Konsolide Bütçe Gelirleri.* YTL	Konsolide Bütçe Giderleri* YTL
1980	2.9	7.9	-5.0	36,8	1.0	1.1
1981	4.7	8.9	-4.2	52,6	1.5	1.6
1982	5.7	8.8	-3.1	65,0	1.6	1.8
1983	5.7	9.2	-3.5	62,0	2.7	2.9
1984	7.1	10.8	-3.6	66,3	3.8	4.3
1985	7.9	11.3	-3.4	70,2	6.0	6.5
1986	7.4	11.1	-3.6	67,1	7.2	8.3
1987	10.1	14.1	-4.0	72,0	10.4	12.8
1988	11.6	14.3	-2.7	81,4	17.6	21.4
1989	11.6	15.8	-4.2	73,6	31.4	38.9
1990	12.9	22.3	-9.3	58,1	56.6	68.4
1991	13.5	21.0	-7.5	64,6	99.1	132.4
1992	14.7	22.9	-8.2	64,3	178.1	225.4
1993	15.3	29.4	-14.1	52,1	357.3	490.4
1994	18.1	23.3	-5.2	77,8	751.6	902.4
1995	21.6	35.7	-14.1	60,6	1.409.3	1.724.2
1996	23.2	43.6	-20.4	53,2	2.728.0	3.961.3
1997	26.2	48.6	-22.3	54,1	5.815.1	8.050.3
1998	26.9	45.9	-18.9	58,7	11.811.1	15.614.4
1999	26.5	40.6	-14.1	65,4	18.933.1	28.084.7
2000	27.8	54.5	-26.7	51,0	33.440.1	46.705.0
2001	31.3	41.4	-10.1	75,7	51.543.0	80.579.1
2002	36.1	51.6	-15.5	69,9	75.592.3	115.682.4
2003	47.3	69.3	-22.1	68,1	100.250.4	140.454.8
2004	63.2	97.5	-34.4	64,8	110.720.9	141.020.9
2005	73.5	116.8	-43.3	62,9	137.980.9	146.097.6
2006	85.5	137.3	-54.0	62,1	173.483.4	178.126.0
2007	107.3	173.1	-62.7	63.1	190.359.8	204.067.7
2008	132.0	201.8	-69.8	65.4	215.395.6	229.535.1

Kaynak: wwwdtm.gov.tr (12/01/2009); www.bumko.gov.tr, (24/02/2009)
*2006 yılından itibaren Merkezi Yönetim Bütçesi tanımlıdır.

1980’ den bugüne dış ticaretteki gelişmelerin kamu harcamaları ve kamu gelirleri ışığında ele alındığı yukarıdaki Tablo 6’ da da görüldüğü gibi dış ticaret rakamlarındaki artışlar daha sınırlı olmasına karşın, özellikle 1986 yılından itibaren kamu gelir ve giderlerinin katlanarak arttığı görülmektedir.

1986 yılında IMF ile yapılan stand-by anlaşmasının sona ermesi, o dönemin iktidarına genişleyici politikalar uygulama olanağı tanımıştır. 1987 yılında erken seçim kararı alınması da yine genişleyici maliye politikalarının uygulanmasında bir diğer nedeni oluşturmuştur. (Boratav,1997).

Ekonominin genişlemesi ile birlikte döviz kurunda ve enflasyondaki yükselişleri durdurmak amacıyla 4 Şubat 1988 kararları yürürlüğe konmuştur. Bu kararlar sonucu ithalata kısıtlama getirilmiş ve serbest faizden tavan faiz sistemine dönülmüştür. Bu daraltıcı önlemler sonucu 1989 yılının ilk yarısında, ekonomiye, düşük üretim ve kapasite kullanımı, oldukça düşük tüketim artış hızı, daralan bir yatırım düzeyi, yüksek ama az dalgalanan fiyat artış hızı ve düşük reel ücretler hakim olmuştur.

1990’a gelindiğinde kamu kesimi açıklarının hızla artması, vergi gelirlerinin iç borç servisine bile yetmemesi, devletin nakit açığını iç borçlanma ile finanse eder duruma düşmesi, bu açığı kapatmak için dış borca ve Merkez Bankası kaynaklarına yönelmesi ile döviz rezervlerinin hızla erimesi yeni bir istikrar politikasının yürürlüğe konulmasını zorunlu kılmıştır. Kamu açıklarındaki hızlı büyüme, özellikle iç borçlanmanın ve bu arada faiz oranlarının hızla artmasına yol açmıştır. Aynı dönemde dünya ekonomisinde de bir daralma süreci yaşamıştır. Tabi ki, bunların hepsi birlikte Türkiye’nin ihracatı üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Ülke içinde kamu açıklarının enflasyon üzerinde yarattığı baskı ve izlenen kur politikası ile diğer ekonomik kötü gidişat 1994 krizine götüren ortamı hazırlamış ve Nisan ayında ekonomik tedbirlerin alınması kaçınılmaz olmuştur(Erkan, 2004:14).

5 Nisan Kararları olarak anılan bu tedbir paketi ile daraltıcı maliye politikaları tekrar uygulamaya konmuş ve 1995 yılı ikinci yarısına kadar sürdürülmüştür. Bu dönemde, öncelikle yüksek oranda devalüasyon yapıldı. Kamu giderlerinin

düşürülmesine çalışıldı ve bir defaya mahsus olmak üzere vergiler konulmasına karar verildi. Sermaye hareketlerine herhangi bir sınırlama getirilmedi. Yapısal reformların gerçekleştirilmesi öngörüldü ancak bununla ilgili kapsamlı bir çalışmaya gidilmedi. Bununla birlikte IMF'nin parasal desteğini alan bir program oldu(Eğilmez, 2000:10-12).

5 Nisan 1994 istikrar programının hedeflerine ne kadar ulaştığı araştırıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Program piyasada yaşanan krizi bir süre için durdurabilmiştir ancak bunun faturası GSMH'nın % 6'ya varan oranda düşmesiyle gerçekleşmiştir. Yapısal hedefleri gerçekleştirmede ise başarılı olduğu söylenemez. Kamu gelir-gider dengesizliği de vergi yasalarındaki düzenlemelere karşın daha da derinleşmiştir. Enflasyon oranı ise devam eden dönemde yılda % 70-80 düzeyinde kronikleşmiştir. Özelleştirmede önemli bir yol alınmamış, Sosyal Güvenlik Yasası ise 5 Nisan 1994 istikrar programından 5.5 yıl sonra 1999'da çıkarılabilmiştir. Yerel yönetimlere özerklik, tarımsal destekleme politikalarının yeniden düzenlenmesi, dış ticaret bilançosunun küçültülmesi gibi sorunlar ise 2000'li yıllara devretmiştir. Hazırlanan istikrar programının bütünüyle uygulandığı da söylenemez. Sonuç olarak Türkiye'nin gündemindeki kriz sona ermemiş, Türkiye IMF'nin kapısından ayrılamamıştır. IMF ile 1998 haziranında başlayarak devam eden görüşmeler ve 18 aylık Yakın İzleme Anlaşmasının sonucunda 2000 yılında yeniden bir stand-by anlaşması imzalanması gündeme gelmiştir(Erdoğan ve Ener, 2000: 18-31).

1990-1999 döneminde ard arda yaşanan ekonomik olumsuzluklar, alınan tedbirlere rağmen giderilememiş ve ekonomide 2000-2001 krizlerin patlak vermesine neden olmuştur. Bu krizlerin önlenebilmesi adına alınan istikrar tedbirleri de yapısal değişimlere dayalı olmadığından özellikle reel kesimde başarılı olamamış ve ülke ekonomisi hızla küçülme dönemine doğru girmiştir. Sözü edilen olumsuz gelişmelerde ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlıkların da önemli bir payı olmuştur. Nihayet tek parti iktidarı ile bu istikrarsızlık aşılmış ve gerek siyası gerekse ekonomik açıdan bir istikrar dönemi başlamıştır. Bu durumun ekonomiye yansımaları özellikle enflasyonun tek haneye inmesi konusunda dikkat çekmektedir. Detayları ise sonraki bölümlerde ele alınmıştır.

3.2.2. Maliye Politikası Uygulamaları ve İhracat Mevzuatına Etkileri

Maliye politikası açısından Türkiye 1980 sonrasında, büyük darboğazlara girmiş; uluslararası kurum ve kuruluşların davranışları başta olmak üzere, dış ekonomik gelişmelerden daha fazla etkilenir duruma gelmiştir. İçsel politika belirlemelerin yerini dışarıdan önerilen politikalar almıştır(Derdiyok, 2001:5).

Tablo 7. Maliye Politikası ve İhracat Mevzuatında Yaşanan Değişiklikler(1980-2008)

Maliye Politikasındaki Değişiklikler	İhracat Mevzuatındaki Değişiklikler
• 24 Ocak Kararları ile birlikte öncelikli hedef olan enflasyonu düşürmek ve ödemeler dengesi sorunlarını aşmak amacıyla IMF destekli daraltıcı maliye politikası uygulamasına başlanmıştır. 1983 yılından sonra sıkı maliye politikası giderek terk edilmiştir. Bu dönemdeki maliye politikasının amacı, orta vadede bütçe açıklarının GSMH'ye oranını düşürmek ve aynı zamanda kamu harcamalarını azaltmak olmuştur. • 1986 yılında çıkarılan 3274 sayılı Kanunla, Hazine Müsteşarlığı kurulmuş; Devletin nakit yönetimi ile borç yönetimi Maliye Bakanlığından alınarak, bu Müsteşarlığın yönetimine verilmiştir. IMF ile yapılan stand-by anlaşmasının 1986 yılında sona ermesi ile genişleyici politikalar uygulanmaya başlamıştır. • Bu genişleyici politikalar sonucu, kamu kesimi yatırımların 1988 yılına kadar önemli ölçüde arttığı görülmektedir • 1990'a gelindiğinde kamu kesimi açıklarının hızla artması, vergi gelirlerinin iç borç servisine bile yetmemesi, devletin nakit açığını iç borçlanma ile finanse eder duruma düşmesi1994 krizine zemin hazırlamıştır.	• 1980 yılından itibaren ihracatçılara, vergi iadesi, gelir vergisi istisnası, döviz tahsisi, gümrük muafiyetli hammadde ithalatı ve ihracat kredileri gibi bazı parasal ve mali teşvikler de sağlanmıştır. • Dış ticaret rejiminin liberalleştirilmesi 1983 yılından sonra artan bir hızla sürdürülmüş, ihracat ile ilgili bürokratik engeller büyük ölçüde azaltılmış, bu yöndeki çalışmalar 1984 ve 1985 ihracat rejimlerinde de devam etmiştir. • 1985 yılında ihracatı artırmak amacıyla serbest bölge kurma ve bölgelerdeki yerli ve yabancı yatırımcıları teşvik etme düşüncesiyle 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu hazırlanmıştır. • Türk ihracatçılarının dış pazarlarda rekabet gücünü artırmak ve Türkiye'nin ihracata yönelik stratejisini desteklemek amacıyla nakdi teşviklerin yerini, 1987 yılında kurulan Türk Eximbank yoluyla sağlanan ihracat kredi ve sigorta programları almaya başlamıştır. • GATT' a yapılan taahhütler gereği ihracatta vergi iadesi ödemeleri ve diğer nakdi ödemeler sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda ihracatın yeni teşvik araçlarıyla desteklenmesi politikalarına ağırlık verilmiştir.

Maliye Politikasındaki Değişiklikler	İhracat Mevzuatındaki Değişiklikler
• 1994 krizinin çözümüne yönelik alınan 5 Nisan Kararları ile daraltıcı maliye politikaları tekrar uygulamaya konmuş ve 1995 yılı ikinci yarısına kadar sürdürülmüştür. • 1995 Yılı sonunda erken seçim kararının alınması nedeniyle genişleyici maliye politikalarının uygulanmasına yeniden geçilmiş, kamu yatırımları hızla artmış ve bu durumun 1997 yılına kadar sürmüştür. • 1999 yılı mart ayında yeniden erken seçim kararının alınması ilk altı ayda maliye politikasının önemli ölçüde gevşetilmesi sonucunu doğurmuştur. • 2000 yılında uygulanan maliye politikasının temel hedefi kamu harcamalarının faiz dışı bölümünde sınırlamaya gitmek olarak belirlenmiş ve uygulamalar bu yönde olmuştur.	• İhracatın Doğrudan mali teşvikleri yerine dolaylı ve kurumsal araçlarla desteklenmesi politikaları doğrultusunda, kurumlar vergisi istisnası1993 yılı sonunda 1995 yılından itibaren geçeli olmak üzere tamamen kaldırılmıştır. • İhracat Teşvik Mevzuatı değiştirilerek, 1.6.1995 tarihinden itibaren, Dahilde ve Hariçte İşleme Rejimi ile uluslararası normlara uygun yeni devlet yardımları uygulanmaya başlamıştır. • Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996'da Gümrük Birliği oluşturulmuştur. • İhracatta bir tanıtım ve pazarlama atağı başlatılmış ve bölge ülkeleri ile ticaretimizin geliştirilmesine yönelik yeni stratejiler uygulanmaya başlanmış. Yurtdışında hedef seçilen ülkelere ihracatın arttırılması, yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilmesi ve dünya çapında tanınan bir "Türk Malı" imajının yerleştirilmesi yönünde ticaret heyeti programları, alım heyeti organizasyonlarının yanısıra yurtdışı fuarlara milli düzeyde katılım şeklindeki faaliyetler ağırlık kazanmaya başlamıştır.

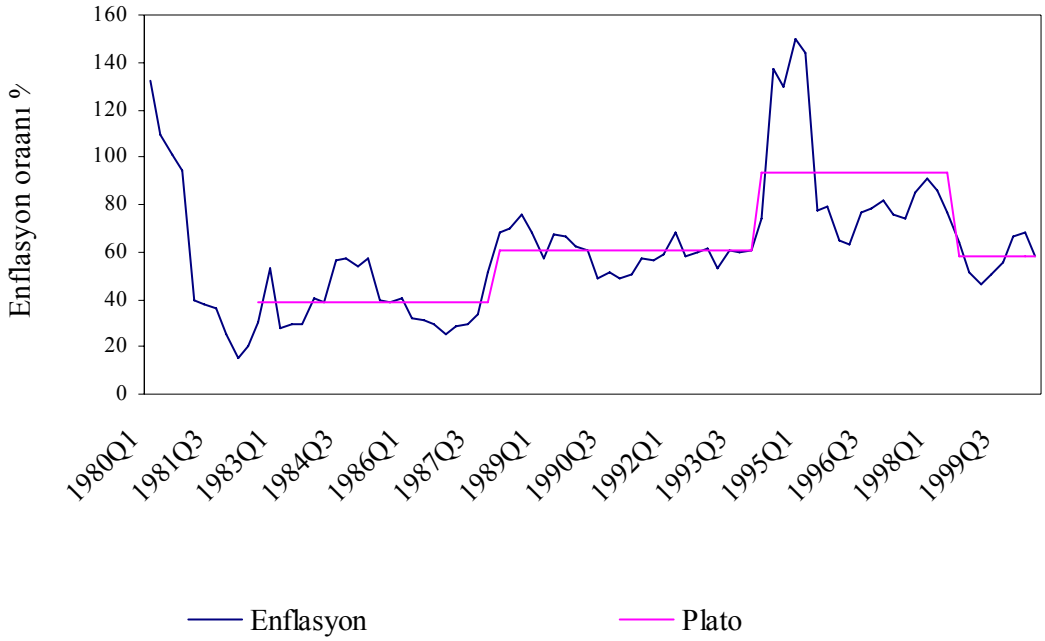
Kaynak: www.dtm.gov.tr, (12/01/2009); Parasız, İ., (2003): **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa; Yıldırım E., Yıldırım, R., (2001): 1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları Ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Türkiye ekonomisini liberalleştirme sürecinde, kuramsal yapıya uygun bir sıra takip edilmiştir. Birinci aşamada yurtiçi üretimde, ikinci aşamada dış ticarette ve nihayet üçüncü ve son aşamada ise finansal sektörde liberalleşmeye gidilmiştir. Bu dönemde, Türkiye' de ihracatın teşvik edilebilmesi amacıyla, ihracata nakdi ödeme yapılması veya ihracatçıların kamu kurumları nezdindeki harcamalarının devlet tarafından karşılanmasını öngören değişik sistemler uygulanmıştır. Bu politika

ihracat üzerinde olumlu etki yapmasına rağmen kamu borçlarında artışa neden olmuştur.

Türkiye ekonomisinde yapısal dönüşümü hedefleyen 24 Ocak istikrar tedbirlerinin, bu amaca ulaşabilmesi için öncelikle enflasyonu düşürmesi ve ödemeler dengesi sorunlarını aşması gerekmekteydi. Bu nedenle öncelikle bu iki konu üzerinde durulmuştur. Ödemeler dengesi sorunu ilk aşamada dış borçlarla halledilirken, enflasyonu düşürmek için sıkı para ve maliye politikası uygulaması başlatılmıştır(Yıldırım E., Yıldırım, R., 2001:2).

Şekil 9. Enflasyonun Görünümü(1980-1990)

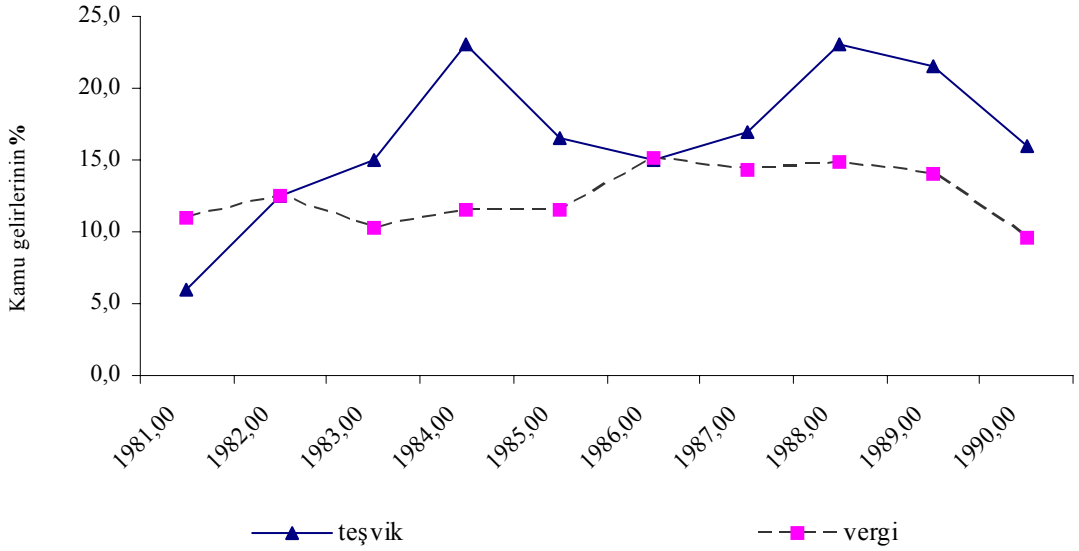

Kaynak: Yıldırım E., Yıldırım, R., (2001): 1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları Ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Uygulanan bu politika netice vermiş ve Şekil 9' da da görüldüğü gibi Türkiye'de enflasyon oranı 1982 yılının 2. çeyreğinde en düşük düzeyine ulaşmıştır. Ancak sonra tekrar yükselme eğilimi içersine girmiştir.1982.3 - 1987.4 döneminde %40, 1988.1-1993.4 döneminde %60, 1994.1- 1998-2 döneminde %90 ve son dönemde % 57 platosuna oturmuştur.

1980 sonrasında uygulanan ekonomi politikalarına bakıldığında; maliye politikalarının para politikalarına göre arka planda kaldığı dikkati çekmektedir. Maliye politikası uygulamalarında IMF' in istikrar programları öne çıkarken, ihracat ile ilgili düzenlemelerde ise teşvikler ve vergi muafiyetleri ağırlık kazanmaktadır.

Şekil 10. İhracat Teşvikleri ve Kurumlar Vergisi(1981—1990)

Kaynak: Yıldırım E., Yıldırım, R., (2001): 1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları Ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Enflasyonla mücadele ile dışa açık bir ekonomik yapıya dönüşme amaçları arasında bir çelişkinin ortaya çıkması nedeniyle, enflasyonla mücadele ikinci plana inerken, dışa açılma birinci sıraya oturmuştur. Nitekim 1981- 1989 yılları arasında ihracat teşviklerinin kamu gelirlerine oranı ile kurumlar vergisinin kamu gelirlerine oranı Şekil 4.' te gösterilmiştir. Şekilden de anlaşılacağı üzere, ihracata verilen teşviklerin kamu gelirlerine olan oranı, kurumlar vergisinin kamu gelirlerine olan oranını 1986 yılı haricinde sürekli olarak aşmakta ve 1989' da %22 ye kadar çıkmaktadır. Bu dönemde, kurumlar vergisi gelirleri ihracatçı kuruluşlara (bunların hemen hemen tümü kurumlar vergisi mükellefidir) ödenen teşvikleri karşılamaya yetmemekte ve bu kuruluşlara vergi havuzundan ek gelir aktarılmaktadır (Yıldırım E., ve Yıldırım R., 2001).

1986 yılında gözlenen bu farklılığın temelinde IMF ile yapılan stand-by anlaşmasının sona ermesi yatmaktadır. Bu durumun o dönemin iktidarına genişleyici politikalar uygulama olanağı tanıması sonucu Türkiye ekonomisinde, kamu kesimi yatırımların 1985'ten 1988 yılına kadar önemli ölçüde arttığı görülmektedir. 1987 yılında erken seçim kararı alınması genişleyici maliye politikalarının uygulanmasında bir diğer nedeni oluşturmuştur (Boratav, 1997: 159-214).

Türkiye, 1990 yılı başlarından itibaren uyguladığı istikrar programları kapsamında ise, izlediği düşük kur politikasıyla girdi fiyatlarını denetleyerek enflasyonun yavaşlatılmasını hedeflemiştir. Ancak, döviz kurunun baskı altında tutulmasıyla, ithal malları göreli olarak ucuzladığından, dış girdilere ve ithal mallarına olan talep artmış ve dış açık büyümüştür. Böylece, ülkenin üretim kapasitesinin bir kısmı atıl kalırken, arzın önemli bir bölümünün kolaylaşan ithalat yoluyla karşılanması reel kesimi ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemiştir.

Türk Eximbank, ihracatçıların dış pazarlarda rekabet gücünü artırmak ve ülkenin ihracata yönelik ekonomik büyüme stratejisini desteklemek amacıyla, nakdi teşviklerin yanı sıra, kredi ve sigorta yolu ile desteklerini uygulamaya koymuştur. Ancak Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasına (GATT) yapılan taahhütler gereği 1989 yılında ihracatta vergi iadesi ödemeleri kaldırılmış, diğer nakdi ödemeler ise sınırlandırılmıştır. GATT ın ihracat sübvansiyonlar koduna uyum sağlayabilmek için ihracatın yeni teşvik araçlarıyla desteklenmesi politikalarına ağırlık verilmiştir(Parasız, 2003: 429).

Tablo 8. Bütçe Büyüklükleri

Yıllar	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Net Dış Borçlanma	176	-404	41	2279	4038	21062	-68515
Net İç Borçlanma	2433	5982	7942	23509	15408	30135	-70339

Kaynak: TCMB Yıllık Raporları

Türkiye' de finansal serbestleşmenin tamamlandığı, yüksek getiri elde etmek amacıyla kısa vadeli girişlerin yaşandığı dönemde, kamu açıklarının dış borçlanma ile finansmanı önemini yitirmiş ve kamu açıkları daha çok iç borçlanma ile finanse edilir olmuştur(Tablo 8). Aynı dönemde faiz ödemelerinde de çok büyük artışlar

gerçekleşmiştir(Tablo 9). Artan borçlar ve ödenen yüksek faizler bir anlamda 1994 krizine zemin hazırlamıştır.

Tablo 9. Faiz Ödemeleri(Trilyon TL)

Yıllar	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Faiz Ödemeleri	8,3	14,0	24,1	40,3	116,5	298,3

Kaynak: TCMB Yıllık Raporları

Reformların ağırlıklı olarak gerçekleştirildiği dönemde ihracatı teşvik etmek amacıyla sübvansiyonlar ve vergi muafiyetleri etkin bir şekilde kullanılmıştır. Ancak, Uruguay Round Nihai Senedi çerçevesinde imzalanan ve Türkiye'nin de taraf olduğu DTÖ'nün "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması" uyarınca ihracata yönelik sübvansiyon verilmesinin yasaklanmış olması ve Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliğinin kurulmasına ilişkin 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararında belirtilen yükümlülükler nedeniyle, ihracatın gerçekleştirilmesini müteakip yapılan direkt parasal ödeme şeklindeki ihracat performansına dayalı sübvansiyonlar 1994 yılı sonunda yürürlükten kaldırılmıştır(www.dtm.gov.tr).

Türkiye' de 1990'lar boyunca vergi gelirlerinin giderek artan bölümünün faiz ödemelerine ayrılması, her bütçe dönemi sonunda faiz ödemelerinin, vergi gelirlerinin daha yüksek bir bölümünü götürdüğünü gözlemelerine karşın bütün hükümetlerin, faiz harcamaları üzerine herhangi bir operasyona gitme cesaretini gösterememiş olmaları ve bir sonraki sene toplamayı hedefledikleri vergi gelirlerinin, faiz harcamaları tarafından el konulmasına seyirci kalmaları kamunun maliye politikasının artık sadece faiz ödemelerini planlamaktan ibaret hale getirdiğini söylemek mümkündür(Yeldan, 2003:2). Bu tablonun doğal bir sonucu olarak Türkiye 2000' li yıllara krizlerle girmiştir. IMF tarafından sunulan programlarla krizlere çözüm üretmeye çalışan Türkiye tek parti iktidarı ile yeni bir döneme girmiş ve sıkı maliye politikası uygulamaya başlamıştır.

3.2.2. Maliye Politikası Uygulamaları ve İthalat Mevzuatına Etkileri

1980 sonrası yıllarda, para politikası maliye politikasına göre daha öncelikli ve önemli olarak kabul edilmiştir. Bu anlayış çerçevesinde, Devlet harcamalarının asli finansman kaynağı olan etkin vergileme ve vergi politikası geri plana itilmiş, daha çok dolaylı vergileme ile yetinilerek; vergiye alternatif borçlanma politikası ön planda tutulmuştur. Söz konusu borçlanma politikası, hedeften uzak, biraz da rahat bir uygulama içerisinde yürütülmüştür(Derdiyok, 2001). Doğal olarak bu durum da kamunun borç yükünün artmasına neden olmuştur.

Tablo 10. Maliye Politikası ve İthalat Mevzuatında Yaşanan Değişiklikler(1980-2008)

Maliye Politikasındaki Değişiklikler	İthalat Mevzuatındaki Değişiklikler
• 24 Ocak Kararları ile birlikte öncelikli hedef olan enflasyonu düşürmek ve ödemeler dengesi sorunlarını aşmak amacıyla IMF destekli daraltıcı maliye politikası uygulamasına başlanmıştır. 1983 yılından sonra sıkı maliye politikası giderek terk edilmiştir. Bu dönemdeki maliye politikasının amacı, orta vadede bütçe açıklarının GSMH'ye oranını düşürmek ve aynı zamanda kamu harcamalarını azaltmak olmuştur. • 1986 yılında çıkarılan 3274 sayılı Kanunla, Hazine Müsteşarlığı kurulmuş; Devletin nakit yönetimi ile borç yönetimi Maliye Bakanlığından alınarak, bu Müsteşarlığın yönetimine verilmiştir. IMF ile yapılan stand-by anlaşmasının 1986 yılında sona ermesi ile genişleyici politikalar uygulanmaya başlamıştır. • Bu genişleyici politikalar sonucu, kamu kesimi yatırımların 1988 yılına kadar önemli ölçüde arttığı görülmektedir.	• 24 Ocak Kararları ile ithalatın serbestleştirilmesine yönelik; damga resminin azaltılması, ithalat teminatlarının düşürülmesi gibi çeşitli önlemler alınmıştır. • 1981'de yürürlüğe giren İthalat Rejimi Kararı ile kotalar azaltılmış ve kısıtlı ithalatı içeren II sayılı Liberasyon Listesinde yer alan birçok mal, serbest ithalatı içeren I Sayılı Listeye transfer edilmiştir. • İthalat alanında esas liberalizasyonun yapıldığı 1984 yılında yürürlüğe giren İthalat Rejimi ile kota listeleri tamamen kaldırılmış, ithal sınırlamaları azaltılmıştır. Ayrıca ithalat için gerekli ön koşullar(izin) ve katlanılan ön külfetler(teminat) de azaltılmıştır. Ayrıca bu dönemde ithal edilen ürünlerden fon alınmaya başlanmıştır. • 1989 yılında kanun, karar ve yönetmelikten oluşan İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Mevzuat yürürlüğe konulmuştur.

Maliye Politikasındaki Değişiklikler	İthalat Mevzuatındaki Değişiklikler
• 1994 krizinin çözümüne yönelik alınan 5 Nisan Kararları ile daraltıcı maliye politikaları tekrar uygulamaya konmuş ve 1995 yılı ikinci yarısına kadar sürdürülmüştür. • 1995 Yılı sonunda erken seçim kararının alınması nedeniyle genişleyici maliye politikalarının uygulanmasına yeniden geçilmiş, kamu yatırımları hızla artmış ve bu durumun 1997 yılına kadar sürmüştür. • 1999 yılı mart ayında yeniden erken seçim kararının alınması ilk altı ayda maliye politikasının önemli ölçüde gevşetilmesi sonucunu doğurmuştur. • 2000 yılında uygulanan maliye politikasının temel hedefi kamu harcamalarının faiz dışı bölümünde sınırlamaya gitmek olarak belirlenmiş ve uygulamalar bu yönde olmuştur.	• 1990 yılı İthalat Rejimi Kararı ile ithalat teminatları ve ithali izne bağlı mallar listesi yürürlükten kaldırılarak ithal edilebilecek mallar tek listede toplanmıştır. Daha sonra özel kanunlarla ithali yasaklanmış olanlarla kalan malların ithali serbest bırakılmış, gümrük vergisi ve fonlarda büyük ölçüde indirime gidilmiştir. • Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996'da Gümrük Birliği oluşturulmuştur. Buna göre ikili ticaretin önündeki her türlü engelin kaldırılmasını ve üçüncü ülkeler kaynaklı ürünlerde ortak bir gümrük vergisi tahsil edilmesi hususları kararlaştırılmıştır. • Gümrük Birliğinin bir sonucu olarak, birçok ülkeyle imzalanan STA'lar, bu anlaşmalar kapsamındaki ürünler için gerekli tarife düzenlemeleri yapılmış ve tarife kontenjanları açılmıştır.

Kaynak: www.dtm.gov.tr, (12/01/2009); Parasız, İ., (2003): **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa; Yıldırım E., Yıldırım, R., (2001): 1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları Ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Türkiye1980 sonrasında reformlardaki ağırlığı ihracata ilişkin düzenlemelere ve özellikle bu alandaki teşviklere vermiş olsa da, bu dönemde ithalatın serbestleştirilmesine yönelik değişiklikler de gerçekleştirilmiştir. Özellikle ithalat alanında esas liberalizasyonun yapıldığı 1984 yılında yürürlüğe giren İthalat Rejimi ile kota listeleri tamamen kaldırılmış, ithal sınırlamaları azaltılmıştır. Ayrıca ithalat için gerekli ön koşullar(izin) ve katlanılan ön külfetler(teminat) de azaltılmıştır. Aynı dönemde maliye politikalarına bakıldığında dikkat çeken gelişmelerin; 1980 lerin başında benimsenen sıkı ve daraltıcı maliye politikasının 1983' ten itibaren giderek terk edilmesi ve IMF ile yapılan stand-by anlaşmasının 1986 yılında sona ermesinin ardından genişleyici politikaların uygulanmaya başlanması olduğu görülmektedir.

1980'lerin başında yapılan vergi reformu, KİT fiyatlarındaki ayarlamalar, tarım desteklerinin daha akılcı bir şekilde yeniden düzenlenmesi ve kamu harcamalarının düzene sokulması, kamu borçlarının bir miktar azalmasına yol açmıştır. Katma Değer Vergisi'nin (KDV) yürürlüğe konması da dahil olmak üzere birçok düzenleme getiren vergi reformunun bir sonucu olarak daha etkin bir şekilde vergi toplanmaya başlamış ve böylece özellikle 1985'ten sonra vergi gelirlerinde artış yaşanmıştır. Ancak bu dönemde kamu harcamaları gelirlerden fazla olmaya devam ettiği için kamu borçları ve bunların finansmanı konusu önemini korumuştur(TCMB, 2002:29).

Türkiye'de Katma Değer Vergisi uygulaması, 1984 yılında yürürlüğe giren 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'na dayanılarak yürütülmektedir. Bu kanun, ekonominin dışa açılma sürecinin yaşandığı ve Avrupa Topluluğu ile ilişkilerin geliştirilmeye çalışıldığı dönemde yürürlüğe girmiştir. Türk vergi sistemi açısından yürürlüğe girişi önemli bir "idari ve ekonomik başarı" (Erbas, Hewitt; 1990:137-138) olarak nitelendirilen bu vergi, Avrupa Topluluğu'nun vergisi olarak kabul edilmiş, tüm üye ülkelerce uygulanan bir vergi olma özelliğini taşımaktadır (Andel,1990:182).

İthalde alınan katma değer vergisi, gümrük vergilerine eş etkili bir vergi uygulamasıdır. Türkiye' de Avrupa Birliği ile gerçekleştirilen gümrük birliği sonrası AB üyesi ülkelere uygulanan gümrük vergileri kaldırılırken, gümrük vergisine eş etkili vergi olan ve dolayısıyla yerli üretimi korumak açısından büyük önem taşıyan (Çelik, 1999:124) ve bazı maliyeciler tarafından "gümrük vergisinin bir devamı ve onun tamamlayıcısı" olarak nitelendirilen (Tuncer, 2000: 22) ithalde alınan KDV, halen yürürlüktedir.

AB ile ilişkilerin yeniden canlandığı 1990'lı yılların başından itibaren Türkiye, gümrük vergilerinin ve eş etkili vergilerin uyumuna ilişkin düzenlemelerini sürdürmüştür. 1 Ocak 1993 tarihinden itibaren gümrüklerde alınan tüm vergi ve fonlar tek kaleme indirilerek "tek vergi" esasına geçilmiştir(Müftüler Baç, 2001:170). Bu düzenlemelerin yol açacağı gelir kayıplarını önlemek için de, temel amacı Avrupa Birliği'ne uyum sağlamak olan 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu ile sadece iç tüketimi değil, ithalatı etkileyecek önemli vergi değişikliklerine

gitmiştir. Böylece dış ticaret vergilemesinde ciddi bir sadeleştirme gerçekleşmiştir denebilir(Tokatlıoğlu, 2005:68).

Tablo 11. Türkiye'de Vergi Yapısındaki Gelişmeler (%)

Yıllar	1990	1995	1997	1998	1999
Toplam Vergi Gelirleri	100	100	100	100	100
Dış Ticaretten Alınan Vergiler	17,7	18,0	17,4	14,3	13,4
Gümrük Vergileri	2,4	4,5	2,6	1,9	1,6
İthalde Alınan KDV	10,4	13,2	14,8	12,3	11,7
Diğer Dış Tic. Gelirleri	4,9	1,8	0,0	0,0	0,0

Kaynak: Tokatlıoğlu., Y. M., (2005): Türkiye'de Dış Ticaretin Vergilendirilmesi Ve Avrupa Birliği, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi,* S:10, s.46-72

Tablo 8' e bakıldığında da dış ticaret üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının 1990-1999 dönemi itibariyle % 17-14 dolayında seyrettiğini söylemek mümkündür. Nitekim bu oran 1990 yılında % 17,7 ve 1995'te % 18 oranında iken, 1996 yılından itibaren gümrük birliği sürecinin son dönemine girilmesiyle birlikte 1997'de % 17,4'e , 1999 yılında ise % 13,4' lere gerilemiştir. Tabii ki bu gerilemede sadece Türkiye'nin Avrupa Birliği ile gümrük birliği ilişkisinin tek etkili faktör olduğunu öne sürmek mümkün değildir. Çünkü dünyada ticaretin serbestleşmesi yönünde uluslararası kuruluşların(DTÖ) ülkeler üzerindeki etkileri dikkate alındığında, Türkiye de bu etkilerden nasibini alan ülkelerden biridir denebilir(Tokatlıoğlu, 2005:66)..

1990 öncesi dönem itibariyle bu oranlar; 1980'de % 5,4; 1986'da %13,7; 1987'de %15,9; 1988'de % 16,6 olarak gerçekleşmiştir (Bulutoğlu, Thirsk; 1999: 373). 1980 başlarında liberal ekonomik politikaların uygulanmasıyla oldukça düşük olan bu oranların, gümrük dışında uygulanan vergi ve eş etkili yükümlülüklerin artmasıyla yeniden arttığını söylemek mümkündür(Tokatlıoğlu, 2005:66).

Neticede dışa açılma ile kamu borçları hızla artarken yine bu alanda yapılan vergi düzenlemeleri ile kısıtlamaların getirilmesi sonucu kamu gelirlerinde azalma söz konusu olmuştur.

3.3. Dış Ticaret Politikası Uygulamaları ve Dış Ticaret Mevzuatı Üzerindeki Etkileri

Kamuoyunda 24 Ocak Kararları olarak bilinen Ekonomik Programın 1980 yılında uygulanmaya konmasıyla birlikte ekonominin her alanında serbestleşmenin başlatıldığı bu dönemde ihracat ekonominin lokomotifi kabul edilmiş ve aşamalı olarak tüm malların ithalatı serbest hale getirilmiştir. Suç unsuru sayılan uyuşturucu ve silah dışındaki ürünlerin ithalatı aşamalı olarak serbest bırakılmıştır(www.dtm.gov.tr, 12/11/2008).

1980 yılı hem uygulanan ekonomi politikaları, hem de siyasal rejim uygulamaları açısından bir dönüm noktasıdır. 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle rejim açısından bir dönemece girilirken, 24 Ocak 1980 Kararları ile ithal ikameci sanayileşme stratejisinden ihracata yönelik sanayileşme stratejisine geçilmiştir. İhracata yönelik dış ticaret politikası, ihracat için üretime ağırlık veren ve üretilmiş ürünlerin ihracatını kolaylaştırmak için teşvik tedbirlerini kapsayan bir ekonomi politikasıdır. İhracatı teşvik politikasında ihracat için üretim artışının sağlanması kadar bu ürünlerin dış pazarlarda satış gücüne ulaşabilmesi için gerekli olan teşvik ve desteklerde önemli bir konu olmaktadır(Karluk, 1996:190). Ayrıca, ihracatta önem arzeden ulaşım, haberleşme ve diğer altyapı yatırımları hız kazanmış, genel bir ihracat seferberliği başlatılmıştır.

Dış ekonomik ilişkiler alanında yeni bir idari yapılanmaya geçişe paralel olarak, 13.12.1983 tarihli ve 188 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı kurulmuştur. Bir taraftan Maliye Bakanlığı bünyesindeki Hazine Genel Müdürlüğü ve Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreterliği, öte taraftan Ticaret Bakanlığının Dış Ticaret Genel Sekreterliği bir araya getirilmek suretiyle oluşturulan bu teşkilat 16.4.1986 tarihli ve 3274 sayılı Yasa ile yeniden oluşturulmuş ve 11 yıl bu şekilde devam etmiştir(www.dtm.gov.tr, 12/11/2008).

15 Haziran 1985 tarihinde yürürlüğe giren 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunuyla serbest bölgelerin tabi olduğu yasal düzenlemelerin çerçevesi çizilmiş ve serbest bölge uygulaması dış ticaret politikaları araçlarından biri haline gelmiştir.

1987'de Türkiye AT' ye tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve bu başvurunun gerekleri çerçevesinde hazırlık ve AT' ye uyum çalışmaları başlatılmıştır. (Taşkın,2003:10).

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı 9.12.1994 tarihli ve 4059 sayılı Kanun ile biri Hazine Müsteşarlığı diğeri Dış Ticaret Müsteşarlığı olmak üzere iki ayrı müsteşarlık haline dönüştürülmüştür. Söz konusu yasa ile Başbakanlık' a bağlı olarak kurulan Dış Ticaret Müsteşarlığı, dış ticaret politikasının belirlenmesine yardımcı olmak, bu politikalar çerçevesinde ihracat, ihracatı teşvik, ithalat, yurtdışı müteahhitlik hizmetleri ve ikili ve çok taraflı ticari ve ekonomik ilişkileri düzenlemek, uygulamak ve uygulamanın izlenmesini ve gelişmesini sağlamak görevlerini üstlenmiştir(www.dtm.gov.tr, 12/11/2008).

1990'lı yıllar Türkiye' nin Dış Ticareti açısından önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesini ve düzenli işleyişini amaçlayan bir anlaşma niteliğindeki GATT, kurumsal bir yapıya kavuşturularak 01.01.1995 tarihi itibariyle Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüştürülmüştür. Bu dönemde Türkiye söz konusu değişimi sağlayan ve uluslararası ticarete yeni normlar getiren Uruguay Turu Nihai Senedine taraf olmuş ve 1996 yılında AB ile GB'ni gerçekleştirmiştir. GATT Antlaşmasında GB, iki veya daha fazla gümrük bölgesinin yerini tek bir gümrük bölgesine bırakması olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede gümrük vergileri ve diğer kısıtlayıcı ticari düzenlemeler bu bölge kaynaklı mallarda hemen hemen tüm ticareti kapsayacak şekilde ortadan kaldırılır ve birlik üyesi tüm ülkelerin üçüncü ülkelerle ticaretinde aynı gümrük vergilerini ve diğer ticari düzenlemeleri uygulaması söz konusu olur. (Hakman, 1996:79).

Bu durum Türkiye' nin uluslararası yükümlülüklerin artması, belirlenen normlar çerçevesinde dış ticarete yönelik gerekli uyum çalışmalarının yapılması ve ihracatının yeni bir yapısal dönüşüm sürecine girmesi gereğini doğurmuştur. Özellikle; 1980 yılından sonra ihracatın artmasında çok önemli bir role sahip olan nakdi teşviklerin ağırlıkta olduğu İhracat Teşvik Mevzuatı değiştirilerek, 1.6.1995

tarihinden itibaren, Dahilde ve Hariçte İşleme Rejimi ile uluslararası normlara uygun yeni devlet yardımları uygulanmaya başlamıştır(Varol, 2003:5) .

Tablo 12. 1980-2008 Dönemi Türkiye Dış Ticaretinin Görünümü

Yıllar	İhracat Milyar $	İhracatta Değişim (%)	İthalat Milyar $	İthalatta Değişim (%)	Dış Ticaret Dengesi (Milyar $)	Dış Ticaret Hacmi (Milyar $)	İhracat / İthalatı (%)
1980	2.9	28,7	7.9	56,0	-5.0	10.8	36,8
1981	4.7	61,6	8.9	12,9	-4.2	13.6	52,6
1982	5.7	22,2	8.8	-1,0	-3.1	14.6	65,0
1983	5.7	-0,3	9.2	4,4	-3.5	15.0	62,0
1984	7.1	24,5	10.8	16,5	-3.6	17.9	66,3
1985	7.9	11,6	11.3	5,5	-3.4	19.3	70,2
1986	7.4	-6,3	11.1	-2,1	-3.6	18.6	67,1
1987	10.1	36,7	14.1	27,5	-4.0	24.3	72,0
1988	11.6	14,4	14.3	1,3	-2.7	2.6	81,4
1989	11.6	-0,3	15.8	10,2	-4.2	27.4	73,6
1990	12.9	11,5	22.3	41,2	-9.3	35.3	58,1
1991	13.5	4,9	21.0	-5,6	-7.5	34.6	64,6
1992	14.7	8,2	22.9	8,7	-8.2	37.6	64,3
1993	15.3	4,3	29.4	28,7	-14.1	44.8	52,1
1994	18.1	18,0	23.3	-20,9	-5.2	41.4	77,8
1995	21.6	19,5	35.7	53,5	-14.1	57.3	60,6
1996	23.2	7,3	43.6	22,2	-20.4	66.9	53,2
1997	26.2	13,1	48.6	11,3	-22.3	74.8	54,1
1998	26.9	2,7	45.9	-5,4	-18.9	72.9	58,7
1999	26.5	-1,4	40.6	-11,4	-14.1	67.3	65,4
2000	27.8	4,4	54.5	34,0	-26.7	82.3	51,0
2001	31.3	12,8	41.4	-24,0	-10.1	72.7	75,7
2002	36.1	15,1	51.6	24,5	-15.5	87.6	69,9
2003	47.3	31,0	69.3	34,5	-22.1	116.6	68,1
2004	63.2	33,7	97.5	40,7	-34.4	160.7	64,8
2005	73.5	16,3	116.8	19,7	-43.3	190.3	62,9
2006	85.5	16,1	137.3	17,6	-54.0	222.6	62,1
2007	107.3	25.4	173.1	21.8	-62.7	277.3	63.1
2008	132.0	23.1	201.8	18.7	-69.8	333.8	65.4

Kaynak: www.dtm.gov.tr(24/02/2009)

Türkiye' de dış ticaret alanında yaşanan bu yapısal değişim rakamlara da yansımış; yeni stratejinin uygulanmaya başlaması ile ciddi oranda bir ithalat artışının yanısıra ihracat gelirlerinde önemli artışlar yaşanmıştır. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi 1980 yılında 2.9 milyar dolar olan ihracat sonraki yıllarda da artış göstermiş ve buna bağlı olarak Türkiye ekonomisinde bir genişleme dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde Batı ekonomilerinde meydana gelen canlanma, Türkiye'nin izlediği ihracata dayalı büyüme stratejisi ile de örtüşerek ihracatın artmasına neden olmuş ve Türkiye ekonomisi bir genişleme sürecine girmiştir.

İthal ikameci sanayileşme stratejisi yerine ihracata dayalı sanayileşme stratejisinin izlenmeye başlanmasıyla ihracata daha büyük bir önem atfedilmiştir. Dolayısıyla, özellikle 1980 ile 1985 yılları arasında ihracatta yüzde 185 oranında, ithalatta ise yüzde 43 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Dış ticaret hacmi ise yüzde 80 oranında artmıştır. İhracattaki bu hızlı artışın nedenleri arasında 1980 yılına kadar uygulanan politikalar sonucu atıl kalan kapasitelerin kullanılması, stok ürünlerin ihracata yönelmesi, yeni bir anlayış olarak ihracatın özendirilmesi ve değişik politikalarla teşvik edilmesi sayılabilir. Ancak, 1980'li yılların ilk yarısından sonra ihracata yönelik yatırımların artması ve yabancı sermaye yatırımlarının da özendirilmesiyle ihracatta kalıcı bir artış trendi yakalanabilmiştir. 1985-1990 yılları arasında ihracat yüzde 58 oranında, ithalat da yüzde 97 oranında artmıştır. Dış ticaret hacmi ise yüzde 80 oranında artmıştır(www.dtm.gov.tr, 2011/2008).

1990 yılına gelindiğinde ihracat, yapısal düzenlemelerinde etkisiyle 1980 yılına kıyasla yaklaşık 4.5 kat artarak 12,9 milyar dolar düzeyine çıkmıştır. Ancak 1990'lı yılların başında gerek dünya ekonomisinde yaşanan durgunluk ve Körfez Savaşı gibi dış faktörler, gerek ülkemizde yaşanan yüksek enflasyon, kamu açıkları, artan iç ve dış borç stoğu gibi kronikleşen sorunlar, 1990-1993 döneminde ülkemiz ihracat performansında bir yavaşlama yaşanmasına neden olmuştur. Bu kötü gidişata bağlı olarak 1994 yılında bir ekonomik kriz ortaya çıkmış ve akabinde 5 Nisan Kararları olarak bilinen, ekonomik istikrarın sağlanmasını amaçlayan tedbirler paketi uygulamaya konmuştur. Ancak, 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasındaki yüksek oranlı devalüasyon ve uygulanan ekonomi politikaları, uluslararası

piyasalardaki rekabet gücümüzü olumlu yönde etkileyerek ihracatın artmasına yardımcı olmuştur(Kayalar, 2003:2)

1997 yılında Asya ülkelerinde başlayan krizin 1998 yılında Rusya'ya da sıçraması sonucunda, dış talepte ve önemli ihraç pazarlarımızda yaşanan daralma ile 1999 yılı Ağustos ayında gerçekleşen ve Türkiye' nin sanayi merkezlerini de etkileyen depremin etkisiyle ihracatımız, 1998-1999 döneminde diğer yıllara nazaran daha düşük bir performans göstermiştir.

2000 yılında dünya hasılası ve ticaretinde çok olumlu gelişmeler yaşanmasına rağmen, uluslararası piyasalarda Euro/Dolar paritesinde Euro aleyhine yaşanan gelişmeler ve ham petrol fiyatlarında gözlenen yüksek artışın maliyetleri arttırıcı etkisi gibi dışsal faktörlerden kaynaklanan gelişmeler ihracatta beklenen artışın gerçekleştirilmesini engellemiştir. Ayrıca yukarıda özetlenen Ekonomik İstikrar Programı kapsamında uygulanan kur politikasının TL'yi reel anlamda değerli kılması, ihracatımızı olumsuz yönde etkileyen diğer bir gelişmedir. Dışsal ve içsel faktörlerden kaynaklanan bu olumsuzluklara rağmen, 2000 yılında ihracat 1999 yılındaki azalışı tersine çevirerek %4,4'lük artışla 27,8 milyar dolara ulaşmıştır. Artan iç talep ve reel olarak değerlenen TL'nin de etkisiyle ithalat ise bir önceki yıla göre % 34 oranında artarak 54,5 milyar olmuştur.

2001 yılında dünya ekonomisi bütün ekonomik bölgeleriyle birlikte gerek üretimde gerekse ticarette belli bir yavaşlama eğilimine girmiştir. Türkiye' de ise, uygulanan istikrar programı 2001 yılı Şubat ayında ortaya çıkan krizle sekteye uğramış, bankacılık sektöründe yaşanan yapısal sorunların bir türlü çözüme kavuşturulamaması ve diğer etkenler sebebiyle, faizler yeniden fırlamış, bir günde 5 milyar dolarlık sermaye çıkışı yaşanmış, borsa hızla düşmüş, krizin önlenmesi amacıyla, kurlar serbest bırakılmıştır. Dalgalı kur uygulamasına geçilmesiyle TL, yabancı para birimleri karşısında hızla değer kaybetmeye başlamıştır. Bu sebeple 2001 yılı ithalatı ise bir önceki yılın aksine % 24 oranında azalarak ve 41,4 milyar dolar seviyesine gerilemiştir(www.dtm.gov.tr, 20/11/2008).

2002 yılı gerek dünya gerekse Türkiye ekonomisi ve ihracatında ciddi düzelmelerin ve artışların sağlandığı ve ihracatımızın başarılı performansla bir önceki yıla göre % 12 artarak 35.7 milyar dolara ulaştığı bir yıl olmuştur.

2001 ve 2002 yılındaki ihracat artışının 2003 yılında hızlanarak devam ettiği görülmektedir. Nitekim, 2003 yılında ihracatımız, bir önceki yıla göre % 31'lik bir artış göstermiş, ve 47,3 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. 2004 yılında ise ihracat %33,6 artışla 63,1 milyar dolar, ithalat %40,7 artışla 97,5 milyar dolar olmuştur. Böylelikle, 2003 yılında %69,8 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı 2004 yılında %64,6'ya gerilemiş ve dış ticaret hacmimiz 160 milyar doları aşmıştır.

Sürdürülebilir ihracat artışını sağlayacak ihracat yapısını oluşturmak amacıyla hazırlanan İhracat Stratejik Planı 2004 yılı Ocak ayında yürürlüğe konulmuştur. Planın uygulama süreci, ihracata yönelik tüm faaliyetlerin ortak mutabakatla belirlenerek bir çatı altında toplandığı bir şemsiye oluşturarak etkinliğini artırmaktadır(www.dtm.gov.tr, 20/11/2008).

2005 yılında gelindiğinde ihracat %16,3 artışla 73,5 milyar dolar, ithalat %19,7 artışla 116,8 milyar dolar olmuştur. 2006 yılında ihracat %16,3 artışla 85,5 milyar dolar, ithalat %18,4 artışla 138,3 milyar dolar olmuştur.

2006 yılında ihracatta görülen istikrarsız artış dikkate alınarak, "sürdürülebilir ihracat artışını sağlayacak ihracat yapısını oluşturmak" hedefi doğrultusunda geliştirilen İhracat Stratejik Planı 2004-2006 çalışması başarılı bir uygulama sürecini tamamlamış olup, "sürdürülebilir ihracat artışı sağlayacak rekabetçi yapıyı geliştirmek" amacıyla oluşturulan İhracat Stratejik Planı 2007-2009 çalışmasına başlanmıştır. İhracatta bölgesel bağımlılığın önüne geçilmesi ve sürdürülebilir ihracat alt yapısının oluşturulması amacıyla ihraç pazarlarlarının çeşitlendirilmesine yönelik yakalanan başarı devam etmiştir(www.dtm.gov.tr, 20/11/2008).

2007 yılında ihracat %25,3 artışla 107,2 milyar dolar, ithalat %21,8 artışla 170 milyar dolar olmuştur. 2006 yılında 54 milyar dolar olan dış ticaret açığı, 2006 yılı aynı döneminde % 16,3 oranında artarak 62.8 milyar dolara yükselmiştir.

3.3.1. Dış Ticaret Politikası Uygulamaları ve İhracat Mevzuatına Etkileri

Gelişme yolunda olan ülkelerde ekonomi politikasının temel amacı kalkınmayı hızlandırmak ve sanayileşmeyi sağlamaktır. Bunun için tarifeler ve miktar kısıtlamaları ile yeni kurulan genç sanayiler dış rekabete karşı korunarak gelişimleri sağlandıktan sonra, dışa dönük politikalar izlemekte ve ihracata ağırlık verilmektedir(Karluk, 1996:190-191)

Tablo 13. Dış Ticaret Politikası ve İhracat Mevzuatında Yaşanan Değişiklikler(1980-2008)

Dış Ticaret Politikasındaki Değişiklikler	İhracat Mevzuatındaki Değişiklikler
• İthal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisini terk edilmiş ve ihracata dayalı sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. • İhracatın teşvik edilmesi ithalatin liberalleştirilmesi yönünde adımlar atılmıştır. • Dış ekonomik ilişkiler alanında yeni bir idari yapılanmaya geçişe paralel olarak, 13.12.1983 tarihli ve 188 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı kurulmuştur. Bu teşkilat 16.4.1986 tarihli ve 3274 sayılı Yasa ile yeniden oluşturulmuştur. • 1987'de Türkiye AT' ye tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve bu başvurunun gerekleri çerçevesinde hazırlık ve AT' ye uyum çalışmaları başlatılmıştır. • Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı olarak iki ayrı müsteşarlık haline getirilmiştir. Böylece dış ticaret politikaları ile ilgili kararlar Dış Ticaret Müsteşarlığının bünyesinde toplanmıştır.	• 24 Ocak Kararları ile ithalatın serbestleştirilmesine yönelik; damga resminin azaltılması, ithalat teminatlarının düşürülmesi gibi çeşitli önlemler alınmıştır. • 1981'de yürürlüğe giren İthalat Rejimi Kararı ile kotalar azaltılmış ve kısıtlı ithalatı içeren II sayılı Liberasyon Listesinde yer alan birçok mal, serbest ithalatı içeren I Sayılı Listeye transfer edilmiştir. • İthalat alanında esas liberalizasyonun yapıldığı 1984 yılında yürürlüğe giren İthalat Rejimi ile kota listeleri tamamen kaldırılmış, ithal sınırlamaları azaltılmıştır. Ayrıca ithalat için gerekli ön koşullar(izin) ve katlanılan ön külfetler(teminat) de azaltılmıştır. Ayrıca bu dönemde ithal edilen ürünlerden fon alınmaya başlanmıştır. • 1989 yılında kanun, karar ve yönetmelikten oluşan İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Mevzuat yürürlüğe konulmuştur.

Dış Ticaret Politikasındaki Değişiklikler	İhracat Mevzuatındaki Değişiklikler
• 1995 yılında Türkiye'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği yürürlüğe girmiştir. Böylece uluslararası alandaki yükümlülükler artmıştır. DTÖ üyesi olarak Türkiye'nin dış ticaret politikaları da söz konusu platformlarda alınan kararlar doğrultusunda şekillenir olmuştur. • Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996'da Gümrük Birliği oluşturulmuştur. Bu gelişme Türkiye 'nin dış ticaret politikaları ve rejiminde sınırlamalara yol açmıştır. Dolayısıyla yeni dönemle birlikte Türkiye için daha yoğun rekabet ve daha çok sınırlama söz konusu olmuştur. • 2000 sonrasında ise komşu ülkelerle ticaretin sıkılaştırılması ve yeni Pazar bulma çabaları ağırlık kazanmıştır.	• İhracatın Doğrudan mali teşvikleri yerine dolaylı ve kurumsal araçlarla desteklenmesi politikaları doğrultusunda, kurumlar vergisi istisnası1993 yılı sonunda 1995 yılından itibaren geçeli olmak üzere tamamen kaldırılmıştır. • İhracat Teşvik Mevzuatı değiştirilerek, 1.6.1995 tarihinden itibaren, Dahilde ve Hariçte İşleme Rejimi ile uluslararası normlara uygun yeni devlet yardımları uygulanmaya başlamıştır. • Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996'da Gümrük Birliği oluşturulmuştur. • İhracatta bir tanıtım ve pazarlama atağı başlatılmış ve bölge ülkeleri ile ticaretimizin geliştirilmesine yönelik yeni stratejiler uygulanmaya başlanmış. Yurtdışında hedef seçilen ülkelere ihracatın arttırılması, yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilmesi ve dünya çapında tanınan bir "Türk Malı" imajının yerleştirilmesi yönünde ticaret heyeti programları, alım heyeti organizasyonlarının yanısıra yurtdışı fuarlara milli düzeyde katılım şeklindeki faaliyetler ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Kaynak: www.dtm.gov.tr, (12/01/2009); Parasız, İ., (2003): **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa

Türkiye 24 Ocak Kararları ile dış ticaret stratejisini değiştirerek ihracata yönelik sanayileşme stratejisini benimsemiştir. Buna göre hedeflenen ihracata dayalı ekonomik büyümedir. İhracata dayalı büyüme politikasında sanayileşme, yatırımlar ve üretim daha ziyade dış pazarların, diğer bir ifade ile dış talebin tercihlerine göre şekillenmektedir. Bu tercihlere bağlı uygulamalar ile iç piyasanın sınırlılığı ve kısıtlar azalmakta ve ortadan kalkmakta, kapasite kullanım oranlarını yükseltmek suretiyle ölçek ekonomisinden yararlanma olanakları artmaktadır. Dış talebin tercihlerine yönelik politikalarda, mal ve hizmet üreticileri, optimum kapasitede çalışma olanağı buldukları için maliyetler düşmekte, verimlilik artmakta, bu nedenle

üretilen mal ve hizmetler için, iç pazarlarda rekabet gücü arttırılmış olmaktadır.(Alkin v.d., 2003:14)

Dış ticaret rejiminin liberalleştirilmesi 1983 yılından sonra artan bir hızla sürdürülmüştür. İhracat Rejiminde; zaman içinde yapılan değişiklik ve düzenlemeler ile tescil, lisans ve ruhsat uygulamaları yürürlükten kaldırılarak, ihracat serbestisi prensibi getirilmiştir(Varol, 2003:4). Bu durum ülkenin ihracat performansını olumlu yönde etkilemiş, ihracat rakamları 1980 li yılların sonuna kadar artarak devam etmiştir. Fakat 1988 yılından itibaren uygulanan politikalar neticesinde şartlar değişmiş ve dış ticaret dengesi ihracat aleyhine dönmüştür. Bu döneme kadar mali disiplin ve fiyat istikrarı hala sağlanabilmiş değildi. Türkiye'de, ticaret rejimi büyük ölçüde liberalleştirildikten sonra, 1989'da da sermaye hesapları liberalleştirilmiştir. McKinnon, sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesinden önce ticaretin ve finansal sektörün liberalleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye' nin bu faaliyet planında doğru sıralamayı izlemesine karşın başarılı olmak için gerekli temel önkoşulları yerine getiremediği söylenebilir.

1990 'lı yılların başında finansal liberalleşmesini tamamlayan Türkiye yüksek faizler ve artan kamu borçları nedeniyle 1994 krizini yaşamıştır. Krizin ardından yapılan devalüasyon ihracat rakamlarına yansımış ve bu dönemde ihracatta artış yaşlanmıştır.

Türkiye 1995 yılından itibaren uluslararası kuruluşlara üye olunması sebebiyle bir dizi düzenlemeyi gerçekleştirilmiştir. Burada ihracata yönelik düzenlemeler arasında en fazla dikkati çeken nakdi teşviklerin kaldırılması olmuştur.

2000' li yıllara gelindiğinde ise krizlerle mücadele eden Türkiye, kriz ortamından çıktıktan sonra siyasi istikrarı yakalamış ve dış ticarette bir ivme kazanmıştır. Bu dönemden itibaren ihracat yapısı değişmiş ve Tablo 11' de de görüldüğü gibi sanayi ürünleri ihracatının toplam ihracat içindeki payı hızla yükselmeye başlamıştır.

Tablo 14. Ekonomik Faaliyetlere Göre İhracat (Milyar$)

İHRACAT	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Tarım	1.7	2.0	1.8	2.1	2.5	3.3	3.5	3.7
Madencilik	400	349	387	469	649	810	1.146	1.661
İmalat Sanayi	25.5	28.8	33.7	44.4	59.6	68.8	80.2	101.1
Diğerleri	173	153	165	204	294	384	531	646
Genel Toplam	27.8	31.3	36.0	47.2	63.2	73.5	85.5	107.3

Kaynak: www.dtm.gov.tr, (19/02/2009)

Dış Ticaret Müsteşarlığı, Türk ürünlerinin uluslararası pazarlarda sahip olduğu imajı iyileştirebilmek ve bu pazarlarda tutunabilmelerini sağlamak üzere, sadece belli kriterlere uyan Türk mallarına verilmesi öngörülen bir sembolün oluşturulmasını teminen çalışmalar başlatmış, bu çalışmaların sonucunda ise "Turquality" kavramı ortaya çıkmıştır. 25.03.2000 tarih ve 24000 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Turquality Tebliği ile kaliteden ödün vermemiş ve dış pazarlarda yer edinmiş firmalara söz konusu ibarenin kullandırılması ve böylece ürün imajı ile birlikte ülke imajının da ön plana çıkarılması hedeflenmiştir(www.dtm.gov.tr, 02/12/2008). u çalışmaların ülke grupları tarafından algılanması ve bu ülkelere gerçekleştirilen ihracat üzerindeki etkisi de Tablo 12' de görüldüğü gibi olmuştur.

Tablo 15. Ülke Gruplarına Göre İhracat

İHRACAT	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB (27)	14,5	17.5	20.4	27.3	36.6	41.4	47.9	60.4
ABD	3.6	3.7	3.9	4.3	5.7	5.9	6.3	5.6
OECD ÜLKELERİ	19.0	20.6	23.5	30.4	40.5	44.4	54.5	65.7
GENEL İHRACAT	27.8	31.3	36.0	47.2	63.2	73.5	85.5	107,3

Kaynak: www.dtm.gov.tr, (19/02/2009)

Bugün itibariyle de komşu ülkelerle ve uzak ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapılmakta ve bu düşünceyle yeni pazarlar aranmaktadır.

3.3.2. Dış Ticaret Politikası Uygulamaları ve İthalat Mevzuatına Etkileri

Türkiye 1980 yılında diğer az gelişmiş ülkelerin de tercih ettiği gibi dışa açık bir ekonomi modelini benimsemiştir(Uygur, 1994:42). 24 Ocak Kararları olarak anılan bu kararlar ile önceki dönemin ithal ikamesine dayalı ekonomi modeli ve anlayışı terkedilmiş, dünya ekonomisine entegrasyon amacıyla liberal ekonomik politikalar uygulamaya konmuştur. Bu bağlamda dış ticaret politikalarında da serbestleşme süreci başlatılmıştır. İhracatın teşvikine yönelik düzenlemelerin yanı sıra, ithalatı serbestleştirici düzenlemeler yapılmıştır. Söz konusu düzenlemeler Tablo da kronolojik bir biçimde ele alınmıştır.

Tablo 16. Dış Ticaret Politikası ve İthalat Mevzuatında Yaşanan Değişiklikler(1980-2008)

Dış Ticaret Politikasındaki Değişiklikler	İthalat Mevzuatındaki Değişiklikler
• İthal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisini terk edilmiş ve ihracata dayalı sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. • İhracatın teşvik edilmesi ithalatin liberalleştirilmesi yönünde adımlar atılmıştır. • Dış ekonomik ilişkiler alanında yeni bir idari yapılanmaya geçişe paralel olarak, 13.12.1983 tarihli ve 188 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı kurulmuştur. Bu teşkilat 16.4.1986 tarihli ve 3274 sayılı Yasa ile yeniden oluşturulmuştur. • 1987'de Türkiye AT' ye tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve bu başvurunun gerekleri çerçevesinde hazırlık ve AT' ye uyum çalışmaları başlatılmıştır.	• 24 Ocak Kararları ile ithalatın serbestleştirilmesine yönelik; damga resminin azaltılması, ithalat teminatlarının düşürülmesi gibi çeşitli önlemler alınmıştır. • 1981'de yürürlüğe giren İthalat Rejimi Kararı ile kotalar azaltılmış ve kısıtlı ithalatı içeren II sayılı Liberasyon Listesinde yer alan birçok mal, serbest ithalatı içeren I Sayılı Listeye transfer edilmiştir. • İthalat alanında esas liberalizasyonun yapıldığı 1984 yılında yürürlüğe giren İthalat Rejimi ile kota listeleri tamamen kaldırılmış, ithal sınırlamaları azaltılmıştır, ithalat için gerekli ön koşullar(izin) ve katlanılan ön külfetler(teminat) azaltılmıştır. Ayrıca bu dönemde ithal edilen ürünlerden fon alınmaya başlanmıştır. • 1989 yılında kanun, karar ve yönetmelikten oluşan İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Mevzuat yürürlüğe konulmuştur

Dış Ticaret Politikasındaki Değişiklikler	İhracat Mevzuatındaki Değişiklikler
• 1995 yılında Türkiye'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği yürürlüğe girmiştir. Böylece uluslararası alandaki yükümlülükler artmıştır. DTÖ üyesi olarak Türkiye'nin dış ticaret politikaları da söz konusu platformlarda alınan kararlar doğrultusunda şekillenir olmuştur. • Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996'da Gümrük Birliği oluşturulmuştur. Bu gelişme Türkiye 'nin dış ticaret politikaları ve rejiminde sınırlamalara yol açmıştır. Dolayısıyla yeni dönemle birlikte Türkiye için daha yoğun rekabet ve daha çok sınırlama söz konusu olmuştur. • 2000 sonrasında ise komşu ülkelerle ticaretin sıkılaştırılması ve yeni Pazar bulma çabaları ağırlık kazanmıştır.	• 1990 yılı İthalat Rejimi Kararı ile ithalat teminatları ve ithali izne bağlı mallar listesi yürürlükten kaldırılarak ithal edilebilecek mallar tek listede toplanmıştır. Daha sonra özel kanunlarla ithali yasaklanmış olanlarla kalan malların ithali serbest bırakılmış, gümrük vergisi ve fonlarda büyük ölçüde indirime gidilmiştir. • Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996'da Gümrük Birliği oluşturulmuştur. Buna göre ikili ticaretin önündeki her türlü engelin kaldırılmasını ve üçüncü ülkeler kaynaklı ürünlerde ortak bir gümrük vergisi tahsil edilmesi hususları kararlaştırılmıştır. • Gümrük Birliğinin bir sonucu olarak, bir çok ülkeyle imzalanan STA'lar, bu anlaşmalar kapsamındaki ürünler için gerekli tarife düzenlemeleri yapılmış ve tarife kontenjanları açılmıştır

Kaynak: www.dtm.gov.tr, (12/01/2009); Parasız, İ., (2003): **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa

24 Ocak Kararları her ne kadar kararlılık önlemleri gibi algılansa da yeni bir dönüşümün temel taşlarını koyarak kalıcı öğeler taşımaktadır. Söz konusu önlemlerle ithal ikameci kalkınma politikasından ihracata yönelik kalkınma politikasına geçilmiş, 80'li yıllar boyunca bu kararlara çeşitli eklemeler yapılmış, değişikliklere gidilmiş fakat ana tema değiştirilmemiştir(Eroğlu, 2003:3).

Türkiye, 1984 yılına kadar ithal ikamesine dayanan ve sadece yerli üretimin bulunmadığı veya yetersiz kaldığı hallerde ithalata izin veren bir dış ticaret politikası izlemiştir. Bunun doğal sonucu olarak Türkiye'nin geleneksel ithalatı, ağırlıklı olarak, enerji hammaddesi, makine ve ulaşım araçları ve kimyasal ürünlerden oluşan bir mal kompozisyonu çizmiş; diğer alanlarda ise ilke olarak piyasa yabancı rekabete kapalı tutularak, yerli sanayi korunmaya çalışılmıştır. Ancak, 1984 yılından itibaren uygulamaya

konulan dışa açık ekonomi politikasının en önemli unsurlarından biri olarak dış ticarette ithal ikameci politikalar yerini rekabete açık ve ihracata dayalı sanayileşme stratejisine terk etmiştir. 80'lerin ikinci yarısı ve 90'ların başında hızlanan ve halen de devam eden gümrük indirimleri, bürokratik işlemlerin azaltılması, şeffaflık, sadelik gibi bir dizi yapısal ve kurumsal yenilikle ithalat gerek mal bileşimi ve menşe çeşitliliği, gerekse değer ve hacim olarak giderek büyümüştür(www.dtm.gov.tr, 02/12/2008).

1990' lı yılların ikinci yarısından itibaren ise ithalat alanındaki düzenlemelere uluslararası kuruluşlara üyelikler damgasını vurmuştur. Bu doğrultuda yapılan değişiklikler özellikle ithalat ile ilgili vergiler üzerinde yoğunlaşmış olup; söz konusu düzenlemeler ile bu vergilere yönelik önemli kısıtlamalar getirilmiştir. Burada dikkati çeken bir diğer husus ise sözü edilen üyelikler ile Türkiye, dış ticaret politikası konusunda belirleyiciliğini önemli ölçüde yitirmiştir.

AB ile ilişkilerde gelinen nokta itibariyle de dış ticaret alanndaki düzenlemeler devam etmiş olup; bugün, İthalat Rejimi kapsamında "kamu ahlakı, kamu düzeni veya kamu güvenliği, insan, hayvan ve bitki sağlığının korunması veya sanayi ve ticari mülkiyetin korunması amaçlarıyla ilgili mevzuat hükümleri dahilinde ithali yasaklananlar" dışında ithali yasak madde kalmamış, tarım ve bazı demir-çelik ürünlerinde uygulananlar hariç tutulduğunda, gümrük vergileri bir koruma aracı olma özelliğini kaybetmiştir. Ancak, ithalata karşı yerli üretim dallarını korumaya yönelik olarak, uluslararası kurallar çerçevesinde uygulanmakta olan ticaret politikası araçlarına ilişkin mevzuat düzenlemeleri Türkiye' de de gerçekleştirilmiştir. Bu araçlar yoluyla ithalatta haksız rekabete ve artan ithalata karşı yerli üretim dalları korunabilmektedir(www.dtm.gov.tr, 02/12/2008).

Türkiye 'nin gerçekleştirmiş olduğu düzenlemelerin ithalat yapısı üzerindeki etkisi incelendiğinde 2000 sonrasında tıpkı ihracatta olduğu gibi ithalatta da sanayi ürünleri ön plana çıkmaktadır(Tablo 14). Bu durumun ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin göstergesi olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle, ithalat ile sanayi üretimi, imalat sanayi kapasite kullanım oranları ve ihracat arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Üretimin artması ya da azalması ithalatı etkilemektedir. Benzer şekilde ithalattaki azalma ya da artma, üretim ve ihracattaki değişimi yansıtmaktadır.

Bu itibarla, İthalat Rejimi'nin hazırlanması aşamasında, üretimin ve ihracatın desteklenmesi için yerli sektörlerin ihtiyaçları önemle dikkate alınmalıdır.

Tablo 17. Ekonomik Faaliyetlere Göre İthalat (Milyar$)

İTHALAT	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Tarım	2.1	1.4	1.7	2.5	2.7	2.8	2.9	4.6
Madencilik	7.1	6.6	7.2	9.0	11.0	16.3	22.0	25.3
İmalat Sanayi	44.2	32.7	41.4	55.7	80.4	94.2	110.3	133.9
Diğerleri	1.1	726	1.3	2.1	3.3	3.4	4.2	6.1
Genel Toplam	54.5	41.4	51.5	69.3	97.5	116.8	139.6	170.1

Kaynak: www.dtm.gov.tr , (1902/2009)

2000 yılı sonrasında ithalatın ülke gruplarına göre dağılımı incelendiğinde ihracatta olduğu gibi yine AB ülkeleri ile olan alışveriş ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla bu tablo bir bakıma Türkiye' nin Dış Ticareti açısından AB ile ilişkilerin önemini gözler önüne sermektedir.

Tablo 18. Ülke Gruplarına Göre İthalat

İTHALAT	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB (27)	28.5	19.8	25.7	35.1	48.1	52.7	59.4	68.6
ABD	4.8	3.8	4.1	4.9	6.6	7.8	9.4	12.2
OECD ÜLKELERİ	35.7	26.0	32.9	43.9	59.6	66.1	77.8	91.8
GENEL İTHALAT	54.5	41.4	51.5	69.3	97.5	116.8	139.6	170.1

Kaynak: www.dtm.gov.tr , (1902/2009)

Neticede 1980 yılında başlayan liberalleşme çalışmaları amacına ulaşmış ve dışa açık bir ekonomi olması sebebiyle Türkiye bugün itibariyle Dünya' nın yaşamış olduğu küresel krizden payına düşeni almıştır. Ancak geçmişte yaşanan krizlerden farklı olarak Türkiye bu krizde daha kararlı bir duruş sergilemektedir. Bu durum daha önceleri yakalanamayan siyasi istikrarın ülke ekonomisi açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Türkiye' de 1980 yılında ekonomik yapıda özellikle dış ticaret alanında yeni bir dönem başlamıştır. 24 Ocak Kararları ve sonrasında başlayan dışa açılma çalışmaları ile hedeflenen, ülkenin gelişmişlik düzeyi açısından daha ileri aşamalara hızlı bir şekilde geçmesini sağlayabilmekti. Böyle bir sanayileşme stratejisi sayesinde, ülkenin ihracat gelirleri artacak ve bu artış sayesinde elde edilen gelirler, ülkenin sanayileşmesine, dolayısıyla gelişmesine katkı da bulunacaktı. Gelinen noktada söz konusu hedeflerin kısmen gerçekleştiğini, ancak genel olarak bakıldığında istenilen düzeyde olmadığını söylemek mümkündür.

1980'li yıllardan itibaren Türkiye, rekabet gücünü artıracak politikalara uyum sağlama çabası içinde olmuş ve bu çabaların sonucu belli dönemlerde yüksek ihracat rakamlarına ulaşmıştır. Bununla birlikte gerek dış pazar koşullarının gerek izlenen ekonomi politikalarının olumsuz etkisi sonucunda istikrarlı bir ihracat artışı sağlanamamıştır. Ayrıca bu süreçte Türkiye sık sık ekonomik krizlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Söz konusu durumu aşmak amacıyla farklı dönemlerde farklı önlemleri içeren istikrar politikaları uygulamasına rağmen bu politikaların büyük bir kısmı; ülkede yapısal düzenlemeler yeterli düzeyde olmadığından kendisinden beklenen sonucu vermemiştir. Ayrıca ülkede yaşanan siyasi değişimler de bu politikaların uygulanma sürecini etkilemiş ve başarılı sonuçların gecikmesine yol açmıştır.

Neticede Türkiye' de dış ticaret ile ilgili gelişmeler, uygulanan ekonomi politikaları ışığında değerlendirildiğinde; para politikaları açısından değişimin kaynağında kur ve faiz oranlarında yaşanan değişiklikler yer almaktadır. Uygulanan para politikalarının sığ oluşu ekonominin tüm yönlerine hitap etmemesi, denetimden uzak olması, çok kısa sürelerde sonuç alınmak istenmesi, siyasi istikrarsızlıklar ve krizler nedeniyle sıklıkla değiştirilmek zorunda kalınması başarısızlığı kaçınılmaz kılmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, bu analiz, süreç tamamlandıktan sonra gerçekleştirildiği için 1980'lerin başlarında politika yapıcıların dışa açılmak için gerekli makroekonomik çerçeveyi bilip bilemeyeceklerine karar vermek zordur.

Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle birlikte, Türkiye yatırımcılara iyi bir faiz getirisi sunarak yüksek miktarda fon çekebilmiştir. Bu arada, sermaye girişleri faiz oranlarının daha da yükselmesine yol açmış, faiz oranlarının yüksekliği ise, yerli yatırımları caydırıcı, finansal yatırımları ise özendirici rol oynamıştır. Böylece yüksek faizler, özel kesimin elindeki fonların reel yatırımlar yerine spekülatif faaliyetlere yönelmesine yol açmış ve sonuç reel büyüme yerine "rant ekonomisi" olmuştur. Neticede milli gelirin yüksek faizler aracılığıyla düşük tasarruf eğilimi olan rantiye kesimi lehine yeniden dağılımı toplam tasarrufları düşürmüştür. Ayrıca bu giriş çıkışların denetimden uzak ve vergilendirmeden muaf oluşu nedeniyle ülke borcu artarak devam etmiştir. Geride de gerekli politikaları üretmekten yoksun, ekonomiyi kendisine sunulan istikrar programları ile idare etmeye çalışan bir yönetim anlayışı kalmıştır. Bu tablo 1980 sonrasında sık sık tekrarlanmış ve her defasında ülke krizlerle baş başa kalmıştır.

Maliye politikaları çerçevesinde olaya yaklaşmak gerekirse; Türkiye, finansal serbestleştirme sürecine hazırlıksız girmesinin ve her türlü denetimden uzak mali piyasalarının spekülatif davranışlarının yarattığı disiplinsiz davranışlarının getirdiği çok yüksek maliyetler sonucu istikrarsız bir ortamın içine itilmiştir. Bu istikrarsız yapı altında devlet bütçesi artık sosyal hizmet üreticisi amacını tamamen terk etmiş ve kamunun kaynaklarını doğrudan doğruya finansal sistemin spekülatif çıkar hesaplarının denetimine terk etmiştir.

Uygulanan yüksek faizlerin reel yatırıma gidebilecek, özel sektöre ve kamuya ait tasarrufları geriletmekte olduğu, buna karşılık, spekülasyonu özendirdiği görülmektedir. Ayrıca devletin, faiz oranları kullanarak, yatırım kararlarını kalkınma hedefleri doğrultusunda yönlendirebilme gücünü elinden almaktadır. Konunun bir diğer boyutu da, sermaye girişleriyle artan dış borcun, iç tasarruf yetersizliğini gidererek yatırımları arttırması bir tarafa, mevcut yetersiz iç tasarruflar ile dış transferlerin finanse edilmesine yol açmasıdır.

Türkiye' nin 1980 sonrasında ekonominin genelinde gerçekleştirmeye çalıştığı yapısal dönüşümü finansal piyasalarda yoğunlaştırdığını, buna karşın kamu maliyesi alanında özellikle de vergi konusunda aynı hassasiyeti gösteremediğini

söylemek mümkündür. Bunun da temel nedeni hükümetlerin iktidar kaygısıdır. Bugün geçmiştekilere kıyasla geniş bir kitlenin desteğiyle iktidar olan bir hükümet bulunmasına karşın vergilendirme konusunda önemli değişikliklerin yapılmadığı görülmektedir. Bu bağlamda siyasi istikrarı yakalamış bir Türkiye' nin bütün kaygılardan arınmış bir kararlılıkla mali yapısını ve vergi sistemini gelişmiş ülkelerdeki örnekleri göz önüne alarak düzenlemesi öncelikli hedeflerden olmalıdır.

Dış ticaret uygulamaları incelendiğinde ise Türkiye' nin bu alandaki politikalarında belirleyici olmaktan çok uyumlaştırıcı bir konumda olduğunu söylemek mümkündür. Zira özellikle 1995 sonrasında üyesi olunan kuruluşlar nedeniyle Türkiye, yoğun bir adaptasyon çalışması yürütmüştür. Gerek vergiler gerek ise diğer standartlarla ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bunun yanında Türkiye' de pek çok kurum ve kuruluşun da sahip olduğu yetkiler nedeniyle son derece dağınık bir yapıda bulunduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda dış ticaret politikası uygulamaları ile genel ekonomi politikaları arasında belli dönemlerde çelişkilerin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Zaman içerisinde politika yapıcı kurum ve kuruluşlarla ilgili düzenlemeler gerçekleştirilmiş olsa da koordinasyon sorunun devam ettiği söylenebilir.

Türkiye bugün için siyasi istikrarı yakalamıştır. Bu durum Türkiye ekonomisinin de istikrarı yakalaması açısından bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Dünyanın yaşamış olduğu krizin bir şekilde aşılacağı düşünülürse; Türkiye ekonomisinin, siyasi iradenin ve politika yapıcıların popülist davranışlardan uzak durmak suretiyle, bugünün ve yarının ihtiyaçlarına cevap verebilecek, kırılganlığı ortadan kalkmış ve sağlam temeller üzerine oturmuş bir ekonomik yapıya kavuşturulması için gerekli reformları vakit geçirmeden ve kararlı bir şekilde gerçekleştirmesi gerekmektedir. Öyle ki, Türkiye coğrafi koşulları, beşeri sermayesi ve kültürel birikimi nedeniyle sözü edilen dönüşümü gerçekleştirebilecek potansiyele ve dinamiklere sahiptir. İhtiyaç duyulan, sabırla ve kararlılıkla bunların uyum içinde bir araya getirilmesidir.

KAYNAKÇA

Andel, N., (1990): "Public Finance and Trade: The European Community", *Public Finance, Trade and Development;* Proceeding of the 44th Congress of the International Institute of Public Finance, Istanbul, 1988, (ed. By Vito Tanzi), Wayne State University Press.

Akçay, M. A., (1997): Para Politikası Araçları Türkiye Ve Çeşitli Ülkelerdeki Uygulamalar, Uzmanlık Tezi, DPT, Yayın No: 2483

Akdoğan A., (1991): **Kamu Maliyesi**, 7.Baskı, Öncü Basımevi, Ankara.

Aktan, C. C., Utkulu U., Togay S., (1998): **Nasıl Bir Para Sistemi,** İMKB Yayını, 1.Baskı, İstanbul, s.107

Alkin, E., (2004): "Piyasa Ekonomisine Kamu Müdahalesi" *, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, s.1-7.

Alkin, K., (2002): "Genel Ekonomi", TSPAKB Eğitim Notları, http://www.tspakb.org/docs/egitim_notlari/genel_ekonomi_turev.pdf 10/02/2009

Aklin, K., Uzunoğlu S., Gürlesel, F., Civelek, U., (2003): **Dış Talebe Bağlı Ekonomik Büyümeye Geçişte Mikro Ekonomi Politikaları,** İTO Yayını, Yayın No:2003-03, İstanbul.

Akkaya, Ş., (1994): Dış Ticaret Vergilerinin Kamu Gelirleri İçindeki Önemi ve Yeri**,** *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları***,** 36. Seri, İstanbul.

Apak, S., Tavşancı, A., (2008): "Türkiye'de Yabancı Bankacılığın Gelişimi Ve Ekonomi Politikaları İle Uyumu" **,** *Maliye ve Finans Yazıları*, Sayı80, s.33-53, İstanbul.

Bahçeci, S., (1997): "Ortodoks ve Heterodoks İstikrar Programları: Seçilmiş Ülke Örnekleri ve 1994 Türkiye Deneyimi", DPT 2477, Ankara.

Balaylar, N. A., (1997): "Döviz Kuru Sistemleri ve Dış Ticaret", *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi,* Cilt:12, Sayı: 2, s.65-85.

Bayraktutan, Y., (2003): "Bilgi ve Uluslararası Ticaret Torileri", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Cilt 4, Sayı 2, s.175-186.

Begg, D., Fıscher, S., Dornbush, R., (1994): **Economics**, Fourth Edition, McGraw-Hill Book Company, Europe.

Bilge, N., (1996): **Hukuk Başlangıcı Hukukun Temel Kavram Ve Kurumları,** Turhan Kitabevi, 11. Bası, Ankara.

Binay, Ş., Kunter, K., (1998): "Mali Liberalleşmede Merkez Bankası'nın Rolü (1980-1997)", TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, *http://www.tcmb.gov.tr/,* (04/01/2009).

Boratav, K., (2003): **Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2002,** İmge Yayınevi, Ankara

Can, İ., "Ekonomik Krizlere Karşı Uygulanması Gereken Vergi Politikası", http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/md142/ekonomikkrizlere.pdf ,(04/01/2009).

Bulutoğlu, K., Thırsk, W., (1999): "Turkey's Struggle for a Better Tax System", *Tax Reform in Developing Countries,* (ed. by Wayne Thirsk), Second Edition.

Carbaugh, R., (1995): **International Economics,** New York, 5th Edition

Caprio, G.Jr., Honohan, P., (1991): "Monetary Policy Instruments For Developing Countries", The World Bank, *Washinton D.C.*,s. 37-42.

Cicioğlu, Ş., Şimşek S., (2007): "Makro Ekonomik Reform Sürecinden Mikro Ekonomik Reform Sürecine", *ATSO Ekonomi Dergisi*, Yıl:9, Sayı:51, s.43.46.

Çelik, B., (1999): "İthalde Alınan Katma Değer Vergisi ve Günümüzdeki Önemi", *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi***,** Cilt 1, Sayı 2 (Güz).

Çolakoğlu, B., (2003): "T.C. Merkez Bankası Para Politikasının Güvenilirliği", Ekonomik Yorumlar, Y:40, S:475.

Dağdemir, Ö., (2002): "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Sürecinde Gelir Dağılımı ve Bölüşüm İlişkileri"**,** *Eskişehir Ticaret Odası Dergisi*, Y:19, S:84.

Deardorff, A. V., (2008): "Dünya Ekonomisi ve Dünya Ticaret Sistemi Nereye Gidiyor?"*,* DTM, *Uluslararası Ekonomi Ve Dış Ticaret Politikaları,* Yıl:3, Sayı:1-2.

Derdiyok, T., (2001): *"*1980 Sonrası Borçlanma Politikaları", XVI. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya.

Dornbush R., Fıscher, S., (1987): **Macroeconomics**, Fourth Edition, McGraw-Hill Book Company, Singapore.

Dinler, Z., (1997), **İktisada Giriş***,* Üçüncü Basım, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

DTM, **"**1980 Sonrası Ekonomik Politikalar Ve Dış Ticaret Politikası", http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/1980so.doc, (14/12/2008).

Due, J. F., (1968): **Government Finance: Economics of the Public Sector***,* Fourth Edition, Richard D. Irwin Inc. U.S.A.

Eğilmez, M., Kumcu E., (2004): **Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması***,* Remzi Kitabevi, İstanbul.

Eğilmez M., (2000): "Enflasyonla Mücadelede 10 yıl 4 Program", *Ekonomik Forum*, Nisan, s.10-12.

Erbaş, S. N., Hewitt, D. P., (1990): "The Value-Added Tax and Trade Performance in Turkey", *Public Finance, Trade and Development;* Proceeding of

the 44th Congress of the International Institute of Public Finance, Istanbul, 1988, (ed. By Vito Tanzi), Wayne State University.

Ercan, H., (2000): **Açık Ekonomi, İstikrar Tedbirleri ve Sıcak Para: Türkiye**, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara.

Erdoğan, E., Meliha, E., (2000): "Türkiye'de Enflasyonla Mücadele Sürecinde Son Dönem Uygulamalar ve Değerlendirmesi", *İktisat İşletme Finans Dergisi*.

Erkan, B., (2004): "Türkiye'de 1980 Sonrası Merkez Bankası Politikaları" http://www.ceterisparibus.net/arsiv.htm, (15/02/2009).

Eroğlu, N., (2003): "Türkiye'de İktisat Politikalarının Gelişimi (1923-2003)", 80. Yılında Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu, İstanbul.

Gözler, K., (2000): **Türk Anayasa Hukuku**, Ezgi Kitabevi, Bursa

Günal, M. (2001): "Merkez Bankasının Değişen Rolü ve Para Politikası Uygulamaları", *İMKB Yayınları*, Ankara.

HAKMAN, H. (çev.), (1996): "Avrupa Topluluğunda Gümrük Birliği", *Maliye Dergisi,* Sayı 121 (Ocak-Nisan).

Hazine Dergisi, (2003): "Cumhuriyetin 80. Yılı Özel Sayısı", Ekonomik Araştırmalar Gen. Müd. http://www.hazine.gov.tr, (03/12/2008).

Hicks, U. K., (1965): **Development Finance Planning and Control**, Clarendon Pres, Oxford.

Hossain, A., Chowdhury, A., (1998), "Open–Economy Macroeconomics For Developing Countries", Edward Elgar, Cheltenham, UK.

Husted, S., Melvin M., (1990): **International Economics**, New York, Harper and Row Publishers.Inc.

İnan, E. A., (2002): *"Kur Rejimi Tercihi ve Türkiye",* http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/Kurrejimlerieyl%C3%BClverileri.doc , (24/11/2008)

İyibozkurt, E., (2004): **Küreselleşme ve Türkiye***,* Ezgi Kitabevi, Bursa

Karluk, R., (1996): **Uluslararası Ekonomi***,* Beta Yayınları, İstanbul

Karluk, R., (1997): **Türkiye Ekonomisi** , Beta Yayınları, İstanbul

Kayalar, T., "Dış Ticaretin Önündeki Temel Sorunlar", http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/DisTicaretDegerelendirmeDb/I-3.doc, (23/02/2009).

Kayalar, T. (2003), "Cumhuriyetin 80. Yılında İhracatımızda Son Gelişmeler"*,* http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/mustesar.doc , (20/12/2008).

Kazgan, G., (1999): **Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Kepenek, Y., Yentürk, N., (2000): **Türkiye Ekonomisi**, 11. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kesriyeli, M. (1997): *"1980 li Yıllardan Günümüze Para Politikası* Uygulamaları", http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wpaper5.pdf (18/12/2008)

Keyder, N., (2002): **Para; Teori-Politika-Uygulama**, 8.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Kılavuz, E., (1989): "Tarihi Gelişimi İçinde Türkiye'de İzlenen Kur Politikası", **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü),** Kayseri.

Korkmaz, E., (1982): **Vergi Yapısı ve Gelişimi,** Gür-Ay Matbaası, İstanbul.

Lipsey R. G., Steiner, P. O., (1978): **Economics**, Fifth Edition, Harper International Edition.

McKinnon, I. R., (1993): The **Order of Economic Liberalization: Financial Control in the Transition to a Market Economy**, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London.

Melemen, M., (2003): **Uygulamalı Dış Ticaret İşlemleri**, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Meulendyke A.M., (1992): "Reserve Requirements and the Discount Window in Recent Decades", Federal Reserve Bank of New York, *Quarterly Review*, Autumn, Volume 17, No: 3

Müftüler Baç, M., (2001): **Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler**,Alfa Basım Yayım, İstanbul.

Nadaroğlu, H., (2000): **Kamu Maliyesi Teorisi**, 11.Baskı, Betaş Basım A.Ş., İstanbul.

Nemli, A., (1979): **Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası,** Güryay Matbaası,İstanbul.

Onursal, E., (2000), **Ulusal ve Uluslararası Ticari Kurallar ve Uygulama**, Üysen Yayınları, İstanbul.

Öktem, Z., (1998): "İhracatta Avrupa Birliği Standartları ve Türkiye'nin Bu Standartlara Uyumu", *İstanbul, MÜSİAD Yayını,* Araştırma Raporu Raporu No:31, İstanbul, s.58.

Önder, İ., (1993): **Türkiye'de Kamu Maliyesi,** Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Öniş, Z., (1989): "Türkiye'de Dış Ticaret Politikaları ve Dış Borç Sorunu" , İTO Yayın No: 1989-33, İstanbul.

Özatay, F., (2003): "Türkiye Ekonomisi ve IMF Politikaları", *İşletme ve Finans*, Y:18, S: 207, s. 6-37.

Özcan, S., (2006): "Para Politikası Tercihleri ile Finansal İstikrar Arasındaki ile İlişki, Enflasyon Hedeflemesi Politikasında Finansal İstikrar ve Türkiye Analizi", **(Uzmanlık Yeterlilik Tezi)**, Ankara, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar.

Öztürk, S., Özyakışır, D., (2005): "Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret Ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi" **,** *Mevzuat Dergisi*, S:94

Pamuk, Ş., (1987): **İthal İkamesi, Döviz Darboğazları ve Türkiye, 1947-1979"***,* Kaynak Yayınları, İstanbul.

Parasız, İ., (2003): **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa.

Parasız, İ., (2006): **Makro Ekonomi Teori ve Politika**, Ezgi Kitabevi, Bursa.

Paya, M. M., (1998): **Para Teorisi ve Para Politikası**, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Pütz, T., (1994): **Kuramsal Ekonomi Politikasının Temelleri**, Çev. Naci Kepkep, 4. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.

Saatcioğlu, C., (2001): "Dış Ticaretin Önündeki Engeller Ve Çevresel Kriterler İle Dış Ticaret İlişkisi", http://www.dtm.gov.tr /dtmadmin /upload /EAD/TanitimKoordinasyonDb/engeller.doc *,* (22/12/2008).

Seyidoğlu, H., (1992): **Ekonomik Terimler - Ansiklopedik Sözlük**, Güzem Yayınevi, İstanbul.

Seyidoğlu, H., (1999): **Ekonomik Terimler - Ansiklopedik Sözlük**, Kurtiş Matbaacılık, 2. Baskı, İstanbul.

Seyidoğlu, H., (2003), **Uluslararası İktisat, Teori Politika ve Uygulama**, 15.Baskı, Güzem Yayınevi, İstanbul.

Sönmez, M., (2003): "Cumhuriyetin 80. Yılında Genel İthalat Politikası", http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/mehmet.doc , (20/12/2008)

Srinivasan, T.N., and Bhagwati, T.J., (1980): **Trade and Welfare in a Steady State, Flexible Exchange Rates and the Balance of Payments***, Eds.* S. Chipman and C.P. Kindleberger, Amsterdam: North-Holland

Süslü, B., (2001): "Türkiye' de 1980 Sonrası İzlenen Faiz Politikası", *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı 3

Şahin, H., (2000): **Türkiye Ekonomisi***,* Ezgi Kitabevi, Bursa

Şükürer, S., (2002): "Marifet Enflasyonsuz Büyümedir"*, Egevizyon*, S: 29, Y:10

Taşkın, M. M., (2003): "1923-2003 Döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Ticaret Politikaları"*,* http://www.dtm.gov.tr /dtmadmin/ upload/ EAD/ Tanitim KoordinasyonDb/murat.doc , (20/12/2008)

Tanzi, V., (1991): **Public Finance in Developing Countries,** Edward Elgar, England.

TİM, (2007): "İhracatçıların Sorunları ve Çözüm Önerileri", http://212.175.40.92/TimPortal_TR/Lists/Duyurular/Attachments/233/İHRACATTA%20YAŞANAN%20SORUNLAR%20VE%20ÇÖZÜM%20ÖNERİLERİ.pdf , (17/11/2008)

TCMB, "2008 Yılı Para ve Kur Politikası Genel Çerçevesi Hakkında Basın Duyurusu"*, Basın Bülteni*, S: 2007 – 1, http://www.tcmb.gov.tr/, (18/10/2008)

Tuncer, S., (2000): "İthalde Gümrük Vergisi Dışında Alınan Vergi, Resim ve Fonlar", *Yaklaşım,* Yıl 8, Sayı 96 (Aralık).

Ulutürk S., (1998): **Türkiye' de Planlı Dönemde Kamu Harcamalarının Gelişimi ve Devletin Rolü**, Akçağ Basım Yayım, Ankara.

Uygur, E. (1994), "Türkiye'de Ekonomik Kriz: Oluşumu, Seyri, Geleceği", *İşletme ve Finans*, Y:9, S:100, s. 42

Uzunoğlu, S., Aytaç, A., Yıldız, N., Yıldırak, K., Atakişi, A., (2006): **Temel Ekonomi**, Literatür Yayınları, İstanbul

Üçgöz, S., (2005): "IMF İstikrar Programları ve Ekonomik Etkiler: Latin Amerika ve Türkiye Uygulamalarının Kararlaştırılması", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), KSÜ

Varol, M., (2003): *"Cumhuriyetin 80. Yılında 1923-2003 Türk Dış Ticaretinin Gelişiminin Kısa Tarihçesi"* , http://www.dtm.gov.tr/ dtmadmin /upload/ EAD/ TanitimKoordinasyonDb/muge.doc (20/12/2008)

Yeldan, E., (2003): "Küreselleşmenin Neresindeyiz ? Türkiye Ekonomisinde Borç Sorunu ve IMF Politikaları", http://www.stradigma.com/ turkce/ kasim2003/ makale_06.html , (08/01/2009)

Yıldırım, E., Yıldırım, R., (2001): "1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları Ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", http://www.bayar.edu.tr/~msempoz/bildiriler.htm , (08/11/2008)

Yurdakul, F., (2001): "Türkiye'de Enflasyon Sürecinde Yapısal Kırılmalar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* S: 56-1, s.150-169

http://rega.basbakanlik.gov.tr/

www.dtm.gov.tr

www.hazine.gov.tr

www.tcmb.gov.tr

www.gumruk.gov.tr

www.tuik.gov.tr

www.igeme.org.tr

www.ceterisparibus.net

www.makalem.com

www.ekodialog.com